MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS

EKONOMIKOS KATEDRA

OLGA BRIUŠKOVA

LIETUVOS IR RUSIJOS EKONOMINIAI SANTYKIAI: RAIDA IR PERSPEKTYVOS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
doc. dr. R. Dužinskas

VILNIUS, 2012

TURINYS

ĮVADAS 6
1. VALSTYBIŲ EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO TEORIJA 8
1.1. Valstybių ekonominio bendradarbiavimo įtaka ekonomikoms 8
1.2. Valstybių ekonominio bendradarbiavimo kryptys 11
1.2.1. Tarptautinė prekyba 11
1.2.2. Tiesioginės užsienio investicijos 13
1.2.3. Dalyvavimas tarptautinėse ekonominėse organizacijose 15
2. LIETUVOS IR RUSIJOS DALYVAVIMAS BEI ĮSIPAREIGOJIMAI TARPTAUTINĖMS ORGANIZACIJOMS 17
2.1. Europos sąjunga 17
2.2. Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos muitų sąjunga (Eurazijos ekonominė bendrija) 19
2.3. Pasaulio prekybos organizacija 23
3. LIETUVOS IR RUSIJOS EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO ANALIZĖ 29
3.1. Lietuvos ir Rusijos tarptautinė prekyba 29
3.1.1. Laikotarpis nuo lito įvedimo Lietuvoje iki Rusijos ekonominės krizės 30
3.1.2. Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą laikotarpis 36
3.1.3. Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulio prekybos organizaciją laikotarpis 39
3.2. Lietuvos ir Rusijos tiesioginės užsienio investicijos 42
4. LIETUVOS IR RUSIJOS DVIŠALIŲ EKONOMINIŲ SANTYKIŲ PERSPEKTYVOS 46
5. LIETUVOS IR RUSIJOS EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO TĘSTINIS EKSPERTINIS VERTINIMAS 48
5.1. Tyrimo metodologija 48
5.2. Tyrimo duomenų analizė 49
5.2.1. Pirmajame tyrimo etape (2011 m. antrasis ketvirtis) gautų duomenų analizė 49
5.2.2. Antrajame tyrimo etape (2012 m. ketvirtas ketvirtis) gautų duomenų analizė 55
5.3. Tyrimo rezultatai 61
5.4. Tyrimo išvados 63
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI 65
LITERATŪRA 68
ANOTACIJA 73
ANNOTATION 74
SANTRAUKA 75
SUMMARY 77
PRIEDAI 79

PRIEDAI

1 priedas. Interviu klausimynas verslininkams 2011 metų antrą ketvirtį 80
2 priedas. Interviu klausimynas tyrėjams 2011 metų antrą ketvrtį.....82
3 priedas. Interviu klausimynas verslininkams 2012 metų ketvirtą ketvirtį.....82
4 priedas. Interviu klausimynas tyrėjams 2012 metų ketvirtą ketvirtį 84
5 priedas. Lietuvos ir Rusijos dvišalės prekybos plėtros koncepcijų žemėlapis 84

LENTELĖS

1 lentelė. Pagrindinės ekonominio bendradarbiavimo tarp šalių formos 8
2 lentelė. Prekybinės politikos instrumentų klasifikacija 12
3 lentelė. Pagrindinės Rusijos šakos, paveiktos Rusijos naryste PPO 27
4 lentelė. Pagrindinės Rusijos įstojimo į PPO grėsmes ir galimybes 28
5 lentelė. Rusijos eksporto struktūra 1993m. ir 1997 m., proc. 32
6 lentelė. Lietuvos užsienio prekyba ir investicijos 1998-2003, mln. Lt. 34
7 lentelė Lietuvos prekyba su Rusija 2007-2011 metais, mlrd. Lt. 41

PAVEIKSLAI

1 pav. Pasaulio prekybos apimties procentiniai metiniai pokyčiai 1992-2011 metais. 9
2 pav. Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos Muitų sąjunga 20
3-4 pav. Lietuvos eksportas ir importas pagal ūkio šakas 1993 m. 31
5-6 pav. Lietuvos eksporto ir importo struktūra pagal šalis 1994 m. 31
7-8 pav. Svarbiausi Lietuvos užsienio prekybos partneriai 1998-2000 m. 33
8-9 pav. Lietuvos svarbiausi eksporto ir importo partneriai 2005-2006 m. 37
10 pav. Rusijos užsienio prekybos dinamika 2005-2007 m. 38
11 pav. Muitų sąjungos poveikis Lietuvos eksportui į Rusiją 39
12 pav. Lietuvos sukauptų tiesioginių investicijų užsienyje dalis tenkanti Rusijai, proc. 43
13 pav. Lietuvoje sukauptų tiesioginių užsienio investicijų dalis tenkanti Rusijai, proc. 45

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe valdžios institucijų dėmesys daugiausia buvo nukreiptas į partneryste su Vakarais, o mintys apie bendradarbiavimą ekonominiu lygmeniu su Rytais buvo laikomos tarsi blogo tono ženklu. Lietuvai įstojus į Europos sąjungą glaudesnio bendradarbiavimo su Rusija koncepcijai vėl neliko vietos. Prioritetais imta laikyti mūsų šalies bendradarbiavimą su Vakarų valstybėmis, konkurencingumo iššūkius, emigracijos problemas, įvairius Europos Sąjungos direktyvų įgyvendinimo klausimus. Ar vis dar reikšmingas Lietuvai bendradarbiavimo su Rytų kaimyne Rusija klausimas? Neabejotinai. Tereikia paanalizuoti, kokią didelę dalį eksporto sudaro mūsų šalies eksportas į Rusiją. Taip pat atkreipti dėmesį, kad daugelis žaliavų mūsų šalies verslo įmonės gauna iš Rusijos.

Tyrimo problema. Kokie veiksniai patobulintų Lietuvos ir Rusijos ekonominį bendradarbiavimą?

Tyrimo objektas. Lietuvos ir Rusijos tarpusavio prekyba, jos politika, struktūriniai tarpusavio prekybos pokyčiai bei investicinių srautų, investicinio klimato būklė.

Tyrimo tikslas. Įvertinti Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo ypatumus, esamą padėtį ir remiantis duomenimis pateikti bendradarbiavimo tobulinimo siūlymus.

Tyrimo uždaviniai.

1. pateikti valstybių ekonominio bendradarbiavimo teoriją ir jos įtaką valstybių ekonomikoms;
2. išanalizuoti Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo dabartines sąlygas ir situaciją;
3. pateikti Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo tobulinimo siūlymus remiantis atlikto tyrimo duomenų analize.

Tyrimo metodai. Rengiant šio darbo teorinę dalį buvo panaudoti mokslinės literatūros, straipsnių bei analitinių tekstų analizės ir mokslinė kritikos metodai, taip pat statistinių duomenų analizės metodas, apibendrinimas ir grafinis duomenų atvaizdavimas.

Analitinėje darbo dalyje tęstiniam kokybiniam tyrimui atlikti panaudotas tęstinis ekspertų interviu metodas.

Tyrimo naujumas. Atskiros monografinio pobūdžio literatūros, aprašančios Lietuvos ir Rusijos ekonominius ar politinius santykius beveik nėra. Dažnai šią temą savo darbuose paliečia Lietuvos ekonomistai ir analitikai Gediminas Vitkus ir Ona Gražina Rakauskienė. Didžiausia dalis vertingos informacijos ir įžvalgų atskleidžiama tik įvairiose Lietuvos ir

Rusijos ekonomistų apžvalgose, straipsniuose, Lietuvos ir Rusijos ministerijų, institucijų ir bankų apžvalgose, analitiniuose ataskaitose.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado ir penkių skyrių. Pirmame skyriuje apžvelgiama ekonominio bendradarbiavimo teorija, akcentuojamas požiūris į tarptautinę prekybą, tiesiogines užsienio investicijas ir valstybių dalyvavimą tarptautinėse ekonominėse organizacijose. Taip pat apibūdinama tarptautinės prekybos ir tiesioginių užsienio investicijų svarba valstybės ekonomikai.

Antrame skyriuje apžvelgiamos pagrindinės tarptautinės ekonominės organizacijos, kuriose dalyvauja Lietuva ir/arba Rusija, valstybių įsipareigojimai šioms narystėms (ES, PPO, Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos muitų sąjunga) bei jų pagrindiniai užsienio prekybos reguliavimo principai ir elementai.

Trečiame skyriuje apžvelgiamas bei vertinamas Lietuvos ir Rusijos ekonominis bendradarbiavimas, jo tendencijos ir prekybos prekinė struktūra. Analizuojama keturiais laikotarpiais: nuo lito, kaip nacionalinės valiutos, įvedimo Lietuvoje iki šių dienų. Paliečiama Lietuvos ir Rusijos tarpusavio prekybos problema po Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją. Taip pat analizuojamos pastarųjų metų svarbiausios Lietuvos tiesioginės investicijos Rusijoje ir Rusijos tiesioginės investicijos Lietuvoje. Analizuojamos pagrindinės ūkio šakos, kur nukreipiama didžiausia tiesioginių investicijų dalis, Lietuvos ir Rusijos verslininkų investavimo tendencijos bei problematika.

Ketvirtame šio darbo skyriuje nagrinėjamos Lietuvos ir Rusijos dvišalių ekonominių santykių perspektyvos. Pateikiamos perspektyvios sritys, kuriose Lietuva ir Rusija galėtų plėsti ir gerinti bendradarbiavimą.

Penktame skyriuje aprašoma Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo tęstinio ekspertų interviu metodu atlikto tyrimo metodologija, susisteminami ekspertinio tyrimo pagalba gauti duomenys ir pateikiamos šio tyrimo rezultatai bei išvados.

Darbo pabaigoje pateiktos svarbiausios išvados, pastebėjimai ir pasiūlymai Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo tobulinimui. Pateikiama naudota literatūra, prieduose pateikti duomenys papildantys darbą.

1. VALSTYBIŲ EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO TEORIJA

1.1. Valstybių ekonominio bendradarbiavimo įtaka ekonomikoms

Įvairių nacionalinių ekonomikų visuma yra sutvirtinta prekių, paslaugų ir gamybos veiksnių (ekonominių resursų) judėjimu, kitaip tariant tarptautine prekyba, kuri neapsiriboja tik minėtų veiksnių judėjimu. Tenka pripažinti, kad tarptautinė prekyba tarp nacionalinių ekonomikų negalėtų vykti be elementaraus tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo tarp jų. Šiuo remiantis tarp šalių atsiranda ekonominis bendradarbiavimas, t.y. ūkiniai santykiai tarp rezidentų ir ne rezidentų (įvairių šalių juridinių ir fizinių asmenų), kuris dažnai yra įforminamas tarptautinėmis sutartimis ir susitarimais. Vertėtų pažymėti, kad šalių ekonominis bendradarbiavimas pasiremia keliomis ekonominio bendradarbiavimo formomis, kurios pavaizduotos 1 lentelėje (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Pagrindinės ekonominio bendradarbiavimo tarp šalių formos

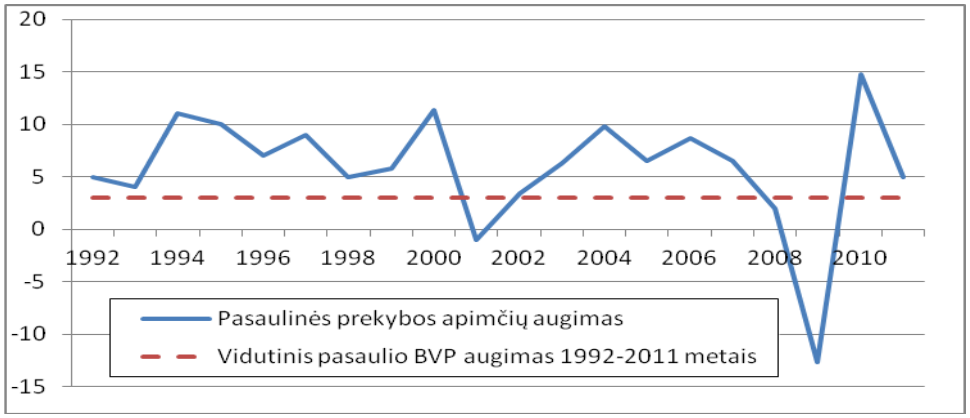
Tarptautinė prekyba	Tarptautinis gamybos veiksnių judėjimas	Tarptautinė prekyba finansiniais instrumentais
▪ **prekėmis;** ▪ **paslaugomis.**	▪ **kapitalo;** ▪ **darbo jėgos;** ▪ **technologijų.**	▪ **valiuta;** ▪ **vertybiniais popieriais;** ▪ **kreditais;** ▪ **atsiskaitymais.**

Šaltinis: sudaryta autorės

Toks bendradarbiavimas tarp įvairių valstybių ir jose esančių įmonių yra būtinybė, kurią sąlygojo tarptautinis darbo pasidalijimas bei mokslinis progresas, kurio metu sukuriamos vis naujos ir naujos formos, išeinančios už tradicinės prekybos rėmų.

Vienas iš pasaulinio ūkio XX amžiaus pabaigos skiriamųjų bruožų yra intensyvus tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo vystymasis, kurio metu vyko ekonominio bendradarbiavimo plėtimas bei gilinimas tarp šalių, grupių šalių, ekonominių grupuočių, atskirų įmonių ir organizacijų. Devinto dešimtmečio pabaigoje pasaulinė ekonomika įgavo stabilius augimo tempus, vidutiniškai 3% kasmet. Didžiausi bendrojo vidaus produkto (BVP) augimo tempai 1998 metais buvo pastebėti besivystančiose šalyse – beveik 6%, o atskirose šalyse dar daugiau: Indonezijoje – 6,5%, o Kinijoje – iki 10%. Išliko stabili tarptautinės prekybos apimties

augimo tendencija, bet 2009 metais, dėl pasaulinės finansinės krizės, Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) duomenimis pasaulinės prekybos apyvarta palyginus su 2008 metais sumažėjo dvigubai. Tai buvo didžiausias prekybos nuosmukis nuo 1945 metų. Vis dėlto 2010 metais PPO užfiksavo didžiausią pasaulinės prekybos apimčių šuolį nuo 1950 metų. Ekonomistai vylėsi, kad šis šuolis galėjo būti didesniu, bet 2008 metų kritimas buvo pernelyg skausmingu. Visgi buvo pasiekta beveik 14% riba, kuri 2011 metais PPO oficialių pranešimų duomenimis sumažėjo iki 5%.

1 pav. **Pasaulio prekybos apimties procentiniai metiniai pokyčiai 1992-2011 metais.**

Šaltinis: World trade organization World Trade Report 2011, http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf (Papildyta autorės).

Remiantis rusų mokslininko K. Cholopovo (К. Холопов) atliktos analizės rezultatais, **dinamišką tarptautinės prekybos vystymąsi** (žr. 1 pav.), kuris pralenkia pasaulio pramoninės gamybos augimą ir visuminį pasaulio BVP, **sąlygoja visa eilė objektyvių faktorių**:

1. Reproduktyvių procesų globalizacija, sąlygojama nuoseklaus tarptautinės specializacijos ir gamybos kooperavimo gilėjimu, yra lydima tarptautinių prekių, paslaugų, darbo resursų ir kt. mainų išplėtimu.

2. Tarptautinės prekybos taisyklių ir normų unifikavimo procese auga PPO reikšmė, to rezultatas yra tolimesnė ekonominės veiklos užsienio šalių atžvilgiu liberalizacija, tarpusavio prekybos tarp daugelio pasaulio šalių palengvėjimas dėl apmokestinimo muitais lygio sumažėjimo ir kitų kliūčių susilpnėjimo.

3. Regioniniu lygmeniu ekonominės veiklos liberalizaciją užsienio šalių atžvilgiu taip pat veikia įvairių formų tarptautinių integracijos grupių veikla.

4. Mokslo ir technikos progresas inicijuoja vis naujesnių gamybos šakų atsiradimą, kurios išplečia siūlomų prekių ir paslaugų spektrą, stimuliuojančių tarptautinės prekybos struktūros ir jos fizinių apimčių išsivystymą.

5. Pirmaujančiose pramoninio išsivystymo šalyse pramoninės gamybos augimas nėra lydimas šių šalių vidaus rinkos adekvačiu perkamosios galios augimu, o tai sąlygoja būtinybę realizuoti žymią pagamintos produkcijos dalį užsienio rinkose.

Aukščiausi ekonominio išsivystymo tempai pasiekti nedidele naujų industrinių šalių grupe, turinčių siaurą vidaus rinką, neadekvačią nacionalinės gamybos struktūrai bei apimčiai ir dėl to orientuotai į užsienio rinkas.

Prekyba buvo plėtojama visais laikais, nes visuomenėms reikalingos ir savo šalyse negaminamos prekės. Ekonomistas Robert Gilpin pateikia tokias šios plėtros išvadas: **1.** plinta technologijos, padedančios kelti visų žmonių gerovę; **2.** didėja paklausa arba veikia ekonominis keinsizmo efektas; multiplikatoriaus pagalba skatinamas ekonomikos augimas ir bendras ūkio rentabilumas; **3.** pelnosi privačios įmonės, nes prekyba plečia rinkos apimtį, palaiko masto ekonomiją, didina iš investicijų gaunamą pelną, taip pat kelia bendrą ekonominės veiklos aktyvumo lygį; **4.** vartotojas įgyja didesnę galimybę rinktis ir **5.** mažėja gamybos sąnaudos, kaip antai išlaidos žaliavoms, gaminių komponentams įsigyti, o tai savo ruožtu mažina bendrą produkcijos kainą.

Kita vertus, daug kritikų tarptautinę prekybą laiko kultūrinio imperializmo forma, kurią privalu griežtai kontroliuoti. Ekonomistai kritikai tokią prekybą laiko kenksminga, nes ekonomiškai specializuotos ir tarpusavy susietos šalys tampa nesaugios, priklausomos ir iš išorės pažeidžiamos. Todėl manoma, kad politinės įtampos ir ekonomikos svyravimų ištakos glūdi prekyboje, visuomenė dėl jos netenka galimybės savarankiškai tvarkytis.

Nagrinėjant valstybių ekonominio bendradarbiavimo įtaką ekonomikoms, vertėtų paminėti tiesiogines užsienio investicijas (TUI). Kaip pabrėžia A. Tichomirova (А. Тихомирова), globalizacija ir integracijos procesai investicijų sferoje atsispindi tarptautinio kapitalo srautų didėjime, kurių didžioji dalis yra TUI formos. Didžiausią vaidmenį čia atlieka tarptautinės verslo įmonės, kurios dėka savo veiklos geografine ir gamybos apimčių galia virto vienais pagrindiniais pasaulio ekonomikos subjektais. Mokslininkė pabrėžia, kad pastarųjų metų istorija aiškiai demonstruoja, kad taip vadinamas „TUI intensyvumas“ turi įtakos ekonomikos stabilumui pasireiškus išoriniams nestabilumams.

Nagrinėjant V. Kvainauskaitės įžvalgas, TUI gali turėti teigiama ir neigiamą įtaką. Pabrėžiant TUI teigiamą poveikį šalių ekonomikoms, verta paminėti, kad per pastaruosius 40 metų jos labai prisidėjo prie pasaulio ekonominio vystymo; jos traukia kapitalą į projektus, kurių vietinis kapitalas negalėtų patenkinti. Įmonės lygyje tiesioginės užsienio investicijos

suintensyvina konkurenciją ir ekonominę naudą, didina produktyvumą ir mažina kainas. Intensyvesnė konkurencija apima naujas technikas, produktus, paslaugas, idėjas. Naujos darbo vietos yra viena svarbiausių užsienio investicijų priėmimo priežasčių. Mokami atlyginimai tarptautinėse įmonėse yra didesni nei vidaus įmonėse, be to, tobulėja darbo jėga, gerėja jos kokybė. Šių teigiamų poveikių kombinacija leidžia pasiekti bendro gyvenimo lygio kilimą, šalies įtakos stiprėjimą pasaulinėje rinkoje ir tarptautinėje konkurencijoje.

Nagrinėjant TUI neigiamą poveikį šalių ekonomikoms pastebima stipri valdžios priklausomybė nuo užsienio investuotojų, ne visada dalijamasi gaunama nauda su šalimi, priėmusia investicijas. Šalies ūkis įgyja technologinę priklausomybę nuo užsienio investicijas suteikusio subjekto. Be to, tarptautinės įmonės, atlikdamos bendrus mokslinius tyrimus, panaudoja investicijas priėmusios šalies žmonių idėjas ir žinias, sukelia „proto nutekėjimą“. Bendrai galima teigti, kad užsienio investicijos veikia šalies kultūrą. Užsienio investuotojai ima kištis į vyriausybės veiklą, nes užsienio įmonės siekia ekonominės ir politinės galios (V. Kvainauskaitė, 2004).

Apibendrinant galima teigti, kad šalių ekonominis bendradarbiavimas turi teigiamą ir neigiamą įtaką ekonomikoms. Apžvelgus įvairių ekonomistų nuomones, visgi valstybių ekonominis bendradarbiavimas reikšmingai įtakoja šalių ekonominį augimą bei tarp įvairių valstybių ir jose esančių įmonių tapo būtinybe.

1.2. Valstybių ekonominio bendradarbiavimo kryptys

Šiomis dienomis pasaulis keičiasi vis didėjančiu greičiu. Globalizacija yra lydima vis stiprėjančia priklausomybe, dinaminiais integracijos procesais, įvairių valstybių ir nevalstybinių tarptautinio bendravimo subjektų gylių interesų persipynimu. Vyksta kompleksinė šiuolaikinių tarptautinių santykių rekonfigūracija, kurios pagrindiniu vektoriumi yra daugiapolio pasaulio formavimas.

1.2.1. Tarptautinė prekyba

Pagrindinis išorinis pasaulinės rinkos egzistavimo požymis yra prekių ir paslaugų judėjimas tarp šalių. Prekyba – pati seniausia ir svarbiausia ekonominių santykių tarp valstybių forma. Prekyba, kaip ir karai, buvo pagrindiniu tarptautinių santykių plėtros veiksniu. Tarptautinė prekyba – tai pardavimo ir pirkimo procesas, vykstantis tarp įvairių šalių pardavėjų, pirkėjų ir tarpininkų (D. Bernatonytė, 2007). Šiuolaikinis tarpusavy priklausomų pasaulio

valstybių rinkos ūkis tarptautinę prekybą daro dar svaresnę. Taikant vienai šaliai dažniausiai naudojamas „valstybės užsienio prekyba“ terminas, taikant dviejų šalių tarpusavio prekybai – „tarpvalstybinė, dvišalė prekyba“, o taikant visoms šalims prekiaujančioms viena su kita – „tarptautinė arba pasaulinė prekyba“. Dažnai tarptautinė prekyba suprantama ne tik kaip prekyba prekėmis, bet ir paslaugomis.

Eksportas ir importas yra dvi pagrindinės sąvokos charakterizuojančios tarptautinį prekių judėjimą, kurios yra naudojamos visapusei tarptautinės prekybos analizei ir praktiniais tikslais. Pagal pasaulyje priimtus tarptautinės prekybos statistikos standartus, kad prekyba būtų pripažinta tarptautine, prekių pardavimas – eksportu, o pirkiniai – importu, prekės turi perkirsti valstybinės sienos muitinės postą ir visa tai užfiksuota atitinkamose muitinės ataskaitose. Šalia to, keičiasi prekių savininkas ar ne – reikšmės neturi.

Atskirų šalių padėtis pasaulinėje ekonomikoje ir įvairių prekių rinkose yra skirtinga. Gindamas savo interesus, kiekvienas tarptautinės prekybos dalyvis stengiasi atitinkamai veikti, t.y. vykdo tam tikrą valstybės prekybos politiką, kuri pasireiškia laisvąja prekyba arba protekcionizmu.

Tarptautinės prekybos valstybinio reguliavimo metodai pagal pobūdį skirstomi į:

- Tarifinius, pagrįstus muito tarifo naudojimu;
- Netarifinius – visus kitus kiekybinius, paslėptuosius ir finansinius netarifinius reguliavimo metodus (D. Bernatonytė, 2007).

Visą tai vaizdžiai galima pamatyti antroje lentelėje.

2 lentelė. Prekybinės politikos instrumentų klasifikacija

Metodai		Prekybinės politikos instrumentas	Dažniausiai reguliuoja	
Tarifiniai		Muito tarifas Muito kvota		**importas** **importas**
Netarifiniai	***Kiekybiniai***	Kvotos Licencijavimas „Savavališki apribojimai“	**eksportas** **eksportas**	**importas** **importas**
	Paslėptieji	Valstybiniai supirkimai Techniniai barjerai Mokesčiai ir rinkliavos		**importas** **importas** **importas**
	Finansiniai	**Subsidijos** **Dempingas**	**eksportas** **eksportas**	

Šaltinis: Киреев А., 1997, p. 200

Sanitariniai ir fitosanitariniai reikalavimai – dar viena valstybių dažnai taikoma netarifinė priemonė, siekiant reguliuoti importo (kartais ir eksporto) srautus. Šie reikalavimai nustatomi siekiant apsaugoti žmonių sveikatą, gyvulininkystę, augalininkystę. Deja, šie reikalavimai kartais yra naudojami siekiant apriboti tam tikros produkcijos importą, tuo apsaugant vietinius gamintojus nuo konkurencijos.

Muitus stengiamasi pateisinti šiais argumentais: šalies gynybos būtinumu; vidaus konkurencingumo ir gyventojų užimtumo užtikrinimu; naujai atsirandančių šakų vystymosi galimybių užtikrinimu; vyriausybės pajamų ir socialinių klausimų sprendimu; apsaugojimu nuo pigesnės darbo jėgos; siekimu apriboti prabangos daiktų įsigijimą ir t.t.

Taigi dėl muitų poveikio pasikeistų šalies gamybos struktūra. Muitai pakeistų užimtumo mastą bei sandarą ir pramonės šakų santykinį dydį viena kitos atžvilgiu. Jie leistų plėstis santykinai neefektyvioms pramonės šakoms ir verstų smukti tas, kurios yra santykinai neefektyvios. Todėl grynas jų padarinys būtų šalies efektyvumo sumažėjimas, visai taip pat kaip tų šalių, su kuriomis priešingu atveju būtume plačiau prekiavę.

Aukšti muitų tarifai menkina šalies reputaciją, jos populiarumą tarptautinėje sferoje. Todėl būtent dėl politinių interesų ir nereikia riboti užsienio prekybos. Visais atvejais muitų įvedimas pasaulinei ekonomikai yra neefektyvus, kadangi mažina tarptautinės prekybos apimtis. Muitai stabdo ekonomikos vystymąsi. Muitai padidina vartotojų mokamus mokesčius. Kadangi padidėja prekės kaina, tai vartotojai daugiau pinigų sumoka už prekę, daugiau mokesčių į biudžetą gauna ir valstybė. Tai gali turėti neigiamą poveikį ekonomiškai silpnose šalyse.

1.2.2. Tiesioginės užsienio investicijos

Dinamiškas ir efektyvus investicinės veiklos vystymasis yra būtina stabilaus ekonomikos funkcionavimo ir vystymosi sąlyga. Investicijų mastas, struktūra ir efektyvumas daug lemia ūkinės veiklos rezultatus skirtinguose ekonominės sistemos lygmenyse, nacionalinio ūkio būklę, jo vystymosi perspektyvas bei konkurencingumą.

Šiuolaikinėje literatūroje investicijų apibrėžimo aspektas platus. Lietuvos Respublikos įstatymas nurodo, kad **investicijos** – piniginės lėšos, materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą.

Tiesioginės užsienio investicijos – tai ilgalaikiai kapitalo įdėjimai kreditų ar nuosavybės teisės forma į užsienio įmonę, kontroliuojama investuotojo. Tiesioginis investavimas apima visus investavimo būdus: tiek naujų akcijų ar nuosavybės įsigijimą, tiek paprastą kreditavimą, - svarbu,

kad investuojanti įmonė turėtų daugiau nei 10% užsienio firmos akcijų nuosavybės. **Tiesioginiu užsienio investuotoju** gali būti fizinis asmuo, akcinė arba neakcinė valstybinė ar privati įmonė, vyriausybė.

Išskiriamos tokios tiesioginio užsienio investicijų formos:

1. ***Naujų įmonių statyba***. Tokios investicijos sukuria daug darbo vietų, vadybininkai nesusiduria su esamomis skolomis, personalas neverčiamas dirbti su senais įrenginiais. Tačiau sėkmingas investicijų įgyvendinimas trunka ilgai ir yra brangus.

2. ***Užsienyje veikiančių įmonių pirkimas***. Investuotojas greitai perima visišką įsigytos struktūros kontrolę. Tačiau investuotojas prisiima ir pirktosios įmonės finansinius, valdymo ir kitus įsipareigojimus.

3. ***Bendros su užsienio kapitalu įmonės*** – bendradarbiavimo su užsienio partneriais forma, kuriai būdinga bendra gamybinė ir komercinė veikla, bendras valdymas, pelno ir rizikos pasidalijimas. ***Užsienio kapitalo įmonė*** – ūkio subjektas, kurio nuosavas kapitalas priklauso užsienio investuotojui. Bendrų su užsieniu įmonių kūrimas apsaugo nestabilios ekonomikos šalis nuo vidaus ūkio subjektų žlugimo ir užsieniečių kontrolės rizikos.

Tiesioginės užsienio investicijos žymiai rizikingesnis ir sudėtingesnis įmonės internacionalizavimo būdas nei kiti. Dėl jų įmonės patiria didelę politinę ir ekonominę riziką, galimi nuostoliai.

Išskiriamos penkios tiesioginių užsienio investicijų priežasčių grupės:

1. *Rinkos veiksniai*. Pagrindinis veiksnys yra rinka, jos dydis, galimi augimo tempai. Papildomi rinkos segmentai padeda užtikrinti atitinkamą pelno lygį ir lyderio pozicijas. Netgi didžiulė vietinė rinka turi savo augimo limitus.

2. *Prekybos barjerai*. Tiesioginės užsienio investicijos leidžia panaikinti prekybos barjerus ir suteikia teisę veikti kaip vietiniai įmonei, neveikiamai muitų tarifų ir kitų prekybinių apribojimų.

3. *Kaštų veiksniai*. Dauguma tarptautinių įmonių padeda išgauti retas žaliavas ir taip užtikrina pigesnes žaliavas savai produkcijai. Dėl transportavimo išlaidų įmonė vengia importuoti žaliavas iš kurios nors šalies, ypač kai ji planuoja pagamintą produktą parduoti vartotojams toje šalyje, iš kurios teikia žaliavas.

4. *Investicinis klimatas*. Investicijas skatina teigiamas visuomenės požiūris į tiesiogines užsienio investicijas, politinis stabilumas, maži nuosavybės apribojimai, valiutos kurso reguliavimo veiksniai, tarptautinės prekybos stabilumas, palanki mokesčių struktūra, draugiški tarpusavio šalių santykiai.

5. ***Bendri veiksniai***. Tai gali būti didesnio pelno siekimas, įmonės įvaizdžio kūrimas ir kt. (V. Kvainauskaitė, 2004).

Anot A. Tichomirovos pastarojo pusantro dešimtmečio pasaulinių investicijų dinamikoje buvo pastebėtos dvi bangos: 1997-2000 metais ir 2004-2007 metais. TUI apimties augimas iki pat 2008 m. buvo tiesiogiai susijęs su tarptautinių verslo įmonių plėtra užsienyje. Pastaruoju metu TUI srautų judėjimui rimtą įtaką padarė pasaulinė ekonominė krizė, kuri taip pat įnešė korektūras į tradicinį TUI šakinį ir geografinį judėjimą. Vis dėlto TUI lieka viena iš valstybių ekonominio bendradarbiavimo krypčių akivaizdžiai turinčia didžiulę įtaką pasaulio ekonomikos stabilumui.

1.2.3. Dalyvavimas tarptautinėse ekonominėse organizacijose

Pokario periodo skiriamuoju bruožu tapo pasaulio ūkinių ryšių plėtra, o tai savo ruožtu pasunkino standartinių valstybės ekonominės politikos instrumentų taikymą. Besivystant ūkinio gyvenimo internacionalizacijos procesams užtikrinti ekonominį stabilumą tampa vis sudėtingiau. Šiuos užduoties sprendimas išeina už valstybės ribų, beveik išplintant į pasaulio ūkį. Pokario laiku didžiulio įvairios srities įmonių skaičiaus veikla išeina už nacionalinių valstybių ribų. Padidėja tarpvalstybinio reguliavimo būtinybė, tad instituciniu pagrindu tampa tarptautinės ekonominės organizacijos (Tarptautinis valiutos fondas, Tarptautinis rekonstrukcijų ir plėtros bankas (dar vadinamas Pasaulio banku), Pasaulio prekybos organizacija ir kt.). Tokiu būdu tarptautinių ekonominių organizacijų veikla suteikia galimybę pašalinti dalį apribojimų naudojamų esant reguliavimui nacionaliniame lygmenyje.

Pagal valstybių bendradarbiavimo lygį skiriami keli prekybinio ekonominio bendradarbiavimo blokų tipai.

- ***Laisvosios prekybos zona***, kurioje pašalinami prekybiniai barjerai tarp šios zonos narių, bet kiekvienas iš jų išsaugo individualų prekybos reguliavimo režimą su trečiosiomis šalimis. Muitinės patikra valstybių pasieniuose šios zonos viduje nėra panaikinama, kadangi kiekviena valstybė turi teisę uždrausti prekių įvežimą ar numatyti joms muitus, jei šios zonos nariai, kuriems yra sudarytos lengvatinės importo sąlygos, prekes įsigijo už laisvos prekybos zonos ribų. Europos laisvos prekybos asociacija (ELPA) (angl. *European Free Trade Association, EFTA*) susiformavusi 1960 metais ir kuri pačioje jos gyvavimo pradžioje jungė Skandinavijos šalis, Didžiąją Britaniją, Daniją, Austriją, Švediją ir Portugaliją, buvo būtent tokio tipo sąjunga, kuri palaipsniui išsilydė dėl kelių jos narių įstojimo į Europos Ekonominę Bendriją (EEB) ir palaipsnio barjerų tarp ELPA ir EEB mažėjimo priežasčių. Dar vienas pavyzdys yra

Šiaurės Amerikos laisvos prekybos zona (angl. *The North American Free Trade Agreement, NAFTA*).

- ***Muitų sąjunga*** skiriasi nuo laisvos prekybos zonos tuo, kad jos nariai ne tik panaikina muitų barjerus tarpusavio prekyboje, bet taip pat suvienodina prekybos režimą su trečiosiomis valstybėmis, t. y. vykdo bendrą muitų politiką. Tuo pačiu muitinės postai pasieniuose tarp valstybių narių tampa nebereikalingais. Europos Ekonominė Bendrija nuo jos įsteigimo 1957metais iki pat 1992 metų kartu su kitais susitarimais savyje jungė ir muitų sąjungą. Dar vienas muitų sąjungos pavyzdys yra Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano 2010 metų vasarą įkurta muitų sąjungą.
- ***Bendra rinka***, griežtai tariant jau nepriskiriama prie prekybinių blokų kategorijos, o yra ekonominės integracijos stadija, kai muitų sąjungos nariai panaikina tarpusavio apribojimus kapitalo ir darbo jėgos judėjimui. Kaip šio ekonominės integracijos etapo pavyzdį galima pateikti Europos ekonominę erdvę (EEE) (angl. *European Economic Area, EEA*), kuri nuo 1994 metų apjungė Europos sąjungą (ES) ir tris iš keturių ELPA šalis nares (Islandija, Norvegija ir Lichtenšteinas). Šalys įsipareigoja keturioms „laisvėms“, taip pat įsipareigoja savo šalių teisės aktus vienodinti su ES galiojančiomis teisės aktų normomis.
- ***Ekonominė sąjunga*** apibrėžiama kaip junginys, kuriame valstybės paaukoja dar didesnę savo ekonominio suvereniteto dalį perduodant ją regioninėms institucijoms. Susitarimai dėl ekonominės sąjungos apima ne tik klausimus, kurie sprendžiami bendrojoje rinkoje, bet ir monetarinės, fiskalinės, regioninės, transporto ir net socialinės politikos klausimus. Visus šiuos reikalavimus atitinkančių regioninių darinių šiuo metu nėra, net giliausiai integruotas regioninis darinys – ES daugumą fiskalinės ir socialinės politikos klausimų yra palikusi spręsti nacionaliniams subjektams. Todėl norint išvengti nesusipratimų dažnai vartojamas kitas, tikslesnis terminas – ekonominė ir pinigų sąjunga.

Taip pat reikia turėti omenyje, kad minėtos ekonominės integracijos formos ne visada pasireiškia grynu pavidalu. Pirmiausia jos gali būti nebaigtos, turėti nukrypimų, išimčių. Pavyzdžiui, nors valstybės gali būti susitarusios įkurti muitų sąjungą, tačiau kai kurios iš jų gali būti išsiderėjusios taikyti individualią, atskirą muitų politiką kai kurių produktų atžvilgiu.

Šiuolaikinių valstybinių užsienio ekonominė politika neapsiriboja pasirinkimu – didesnis ar mažesnis atvirumas pasauliui. Ši politika jungia savyje dar vieną svarbų aspektą: pozicijos išreiškimas į tarptautinių ekonominių organizacijų veiklą, tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo taisykles ir normas, muitų ir integracijos sąjungų kūrimą, tarptautinių susitarimų sudarymą. Suprantama, kad visos užsienio ekonominės politikos kryptys turi parūpinti didžiausio palankumo sąlygas, kad šalis būtų priimta į tarptautinį ekonominį gyvenimą, jos dalyvavimą tarptautinėse organizacijose.

Pasaulio ekonomikoje, kaip ir tarptautinėje politikoje, šalys gali tapti sąjungininkėmis, t. y. prekybos partnerėmis. Šios partnerystės bruožai ir „gylis“ gali skirtis, bet bendras siekis yra vykdyti partneriams naudingą ekonominį bendradarbiavimą ir kartu pasipriešinti konkurencijai. Be to prekybinių ir integracinių grupuočių susikūrimas dažnai yra sąlygojamas sudarytų politinių sąjungų. Šalies politikos pozicija prekybinių ekonominių sąjungų atžvilgiu ir dalyvavimo jose yra nemažiau atsakinga nei daugelis kitų krypčių.

Šiandieną būtų sunku įrodyti, kad ES neturi savų poreikių ir interesų, kuriuos ji gali ir turi ginti. Gindama savus, ES diskriminuoja kitus. Taip elgiasi ir kiti regioniniai dariniai – proteguoja ir diskriminuoja. Toks protekcionizmas ir diskriminavimas gali atnešti regionui ne tik naudos, bet ir žalos, ypač jei įsivyrautu tarptautiniai prekybiniai karai. Vienas iš būdų to išvengti – dalyvauti globalaus masto prekybiniuose režimuose ir pirmiausia Pasaulio prekybos organizacijos veikloje.

2. LIETUVOS IR RUSIJOS DALYVAVIMAS BEI ĮSIPAREIGOJIMAI TARPTAUTINĖMS ORGANIZACIJOMS

2.1. Europos sąjunga

Lietuvos užsienio prekybos režimas ir prekybos politikos formavimo struktūra ilgiau nei dešimtmetį buvo grindžiama daugeliu vienašalių ir sutartinių sprendimų, priimtų nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iki įstojimo į ES. Pasiekusi didelį sisteminį pasikeitimą, kai buvo pereita nuo centrinio planavimo kaip pagrindinio netarifinio prekybą slopinančio barjero prie atviros ekonomikos, užsienio prekybos perorientavimą iš buvusios SSSR į Vakarų šalis Lietuva ilgą laiką siejo su valstybei svarbiais aspektais – naryste PPO ir ES.

Lietuvos diplomatiniai santykiai su ES prasidėjo tada, kai ji pripažino Baltijos šalių nepriklausomybę. Jau 1992 metais buvo pasirašyta pirmoji prekybos ir bendradarbiavimo sutartis. Lietuva įsipareigojo iki 2001 metų pradžios visiškai panaikinti importo muitus iš ES importuojamiems pramonės gaminiams. Lietuvos eksportą labiausiai trikdė netarifiniai barjerai – kokybės standartai ir antidempingo mokesčiai (ar jų taikymo grėsmė). Prekybos apribojimai atsirado dėl Lietuvoje gaminamų pramonės produktų sertifikatų nepripažinimo, kurie buvo panaikinti daugumai gaminių, Lietuvai ir ES susiderėjus dėl Protokolo dėl Europos atitikties įvertinimo. Visi barjerai buvo pašalinti Lietuvai 2004 metų gegužės 1 d. tapus ES nare.

Narystė ES yra vienas svarbiausių veiksnių, darančių įtaką Lietuvos užsienio prekybos režimui. Lietuvos integracija į ES reiškia visišką taisyklių, standartų ir kitų reglamentuojančių

normų perėmimą. Pasiekti tikslai įnešė svarbių pasikeitimų ir užsienio prekybos srityje. Buvo denonsuotos visos iki narystės ES sudarytos laisvos prekybos sutartys. Bendras narystės ES ekonominis poveikis mūsų šalies prekybiniams santykiams su trečiosiomis šalimis nėra didelis. Lietuva, kaip ir ES, taiko santykinai mažus konvencinius muitus, nors ir jaučiamas tam tikras prekybos iškreipimas dėl apsaugos lygio padidėjimo, ypač prekiaujant ES „jautriais“ laikomais žemės ūkio produktais ar tekstilės prekėmis. Lietuvos narystė ES taip pat pakeitė užsienio prekybos politikos institucinę struktūrą. Atsakomybę už užsienio prekybos politikos kūrimą ir įgyvendinimą perduota ES institucijoms (Bartkus G., Jurevičius R. ir partneriai, 2004 ir 2009).

ES ir Rusija be prekybinius santykius reguliavusios 1997 m. įsigaliojusios Partnerystės ir bendradarbiavimo sutarties (angl. *Partnership and co-operation agreement, PCA*) egzistuoja nuo 2008 m. Sutartis galiojo dešimt metų ir, abiejų šalių manymu, beviltiškai paseno. Nors ši sutartis ir apimdavo tam tikrus PPO principus, tačiau pačių svarbiausių PPO elementų trūko: didžiausio palankumo (angl. *most favoured nation, MNF*) režimo įsipareigojimų, importo muitų „*standstill*“, draudimo taikyti eksporto apribojimus, nuostatų dėl sanitarinių, fitosanitarinių (angl. *sanitary and phytosanitary measures, SPS*) ir techninių reikalavimų taikymo ir pan., todėl egzistuoja labai didelis disbalansas ES ir Rusijos prekybiniuose santykiuose.

2008 m. gegužės mėn. buvo susitarta dėl mandato deryboms su Rusija dėl Naujos sutarties, kuri turėtų pakeisti PCA. ES – Rusijos Naujoji sutartis turėtų apimti kelis pagrindinius elementus:

- **Didžiausio palankumo statuso (MFN) režimas** – būtinas abipusių prekybos nuolaidų balansas, Rusija neturi kelti muitų *(„standstill“*), be to, po Dohos derybų pabaigos – ES MFN režimas Rusijai taikytinas mainais už papildomą lygiavertį Rusijos prekybos režimo liberalizavimą;
- **Nacionalinis režimas** – nediskriminavimo ir lygiaverčių konkurencinių sąlygų užtikrinimas, įskaitant ir energetinį sektorių; abipusiškumo principu turi remtis ir nacionalinio režimo įsipareigojimai prieš ir po įsteigimo;
- Būsimos **Laisvosios prekybos sutarties pagrindiniai principai ir tikslai** (derybos su Rusija galėtų prasidėti tik Rusijai tapus PPO nare), kiekybinių apribojimų eliminavimas, muitinių ir prekybos palengvinimo, tranzito laisvės, SPS, intelektinės nuosavybės, investicijų apsaugos, mokėjimų ir kapitalo judėjimo, viešųjų pirkimų, su energetika prekybos aspektų, ginčų sprendimo, konkurencijos ir su subsidijomis susijusių klausimų nuostatos (Lietuvos užsienio reikalų ministerija).

Derybose buvo remtasi prielaida, kad Naujoji sutartis bus pasirašyta Rusijai tapus PPO nare, todėl teigiami signalai Rusijos stojimo į PPO procese paskatino Komisiją parengti tekstinį pasiūlymą dėl Naujosios sutarties prekybos ir investicijų dalies.

Pirminis tekstinis pasiūlymas yra labai ambicingas ir apima PPO plius ir PCA plius nuostatas. Įtrauktos ir Lietuvai svarbios naujos nuostatos dėl muitinių bendradarbiavimo ir prekybos palengvinimo, techninių prekybos barjerų, sanitarinių ir fitosanitarinių prekių, intelektinės nuosavybės teisių apsaugos, skaidrumo; taip pat Prekybos prekėmis dalyje įtrauktos naujos nuostatos dėl eksporto muitų ir dėl dvejopų kainų.

Kol kas derybose dėl Naujosios sutarties prekybinės dalies nėra daug pajudėta į priekį. Rusija atsisako priimti bet kokius finansinius įsipareigojimus, kad Partnerystės iniciatyva būtų įgyvendinta. Rusija akcentuoja naujas ir modernias technologijas, kurios ją domina labiausiai ir kurias ji norėtų gauti iš ES. O ES bent kol kas nelinkusi su Rusija dalytis naujausiomis technologijomis ir skatina Rusiją į partnerystę žiūrėti plačiau, t. y. kurti pačioje Rusijoje investicijoms ir naujoms technologijoms palankią aplinką, kas savo ruožtu skatintų viso Rusijos ūkio modernizavimą. Kalbama apie didesnį Rusijos rinkos atvėrimą tiesioginėms užsienio investicijoms, užsienio prekybai, taip pat institucinės reformos regioniniu ir vietiniu lygmeniu ir struktūrines ūkio reformas, rinkos reguliavimo normų peržiūrą. Tam visų pirma būtina nauja Rusijos modernizavimo strategija, visą dėmesį sutelkiant inovacijoms ir reformoms institucinės sąrangos srityje. Partnerystė su ES galėtų daryti milžinišką teigiamą poveikį ekonomikos modernizavimui Rusijoje, bet tik tuo atveju, jei Rusijos valdžia imsis įgyvendinti modernią ekonomikos vystymo strategiją.

2.2. Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos muitų sąjunga (Eurazijos ekonominė bendrija)

2010 metų liepos 5 d. Astanoje trys Nepriklausomos valstybių sandraugos (NVS) narės Rusija, Kazachstanas ir Baltarusija pasirašė susitarimą, kuriuo remdamosi suformavo muitų sąjungą (2 pav.), o nuo kitos dienos, liepos 6 d., šių valstybių teritorijose įsigaliojo bendras Muitų sąjungos kodeksas. „Sprendimas įkurti naująją Muitų sąjunga – jau antras Rusijos bandymas NVS teritorijoje sukurti panašų darinį, dalyvaujant toms pačioms trims šalims. 1995 m. Rusija, Kazachstanas ir Baltarusija taip pat pasirašė tokį dokumentą, bet vėliau trijų valstybių interesai išsiskyrė ir viskas liko tik „ant popieriaus““ A. Medalinskas.

Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos muitų sąjunga – tai 2000 m. spalio 10 d. įkurtos Eurazijos ekonominės bendrijos (rus. *Евразийское экономическое сообщество, ЕврАзЭС*) aukštesnis ekonominio bendradarbiavimo (integracijos) lygis. Šios bendrijos narėmis nuo pat jos gyvavimo pradžios tapo Rusija, Kazachstanas, Baltarusija, Kirgizija ir Tadžikija. 2006 m. į šią ekonominę bendriją įstojo ir Uzbekija, bet, nesutapus šalių požiūriams dėl šios bendrijos tikslų

įgyvendinimo, Uzbekija 2008 m. pabaigoje savo iniciatyva narystę ekonominėje bendrijoje pristabdė.

2 pav. **Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos Muitų sąjunga**

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip oficialiai skelbiama, Eurazijos ekonominė bendrija – tai tarptautinė ekonominė organizacija, kurios nare gali tapti bet kuri pasaulio valstybė. Ji įkurta siekiant jos šalių narių Muitų sąjungos ir Vieningos ekonominės erdvės (rus. *Единое экономическое пространсво, ЕЭП*), taip pat siekiant gilinti ekonominę ir socialinę šalių integraciją.

Bendrijos (tuo metu šešių) šalių narių prezidentai priėmė sprendimą formuoti Bendrijos muitų sąjungą, kurią pirminiame etape suformuos Rusija, Kazachstanas ir Baltarusija, 2007 m. Atitinkamai pakeitus teisės aktus ir ekonomiškai pasiruošus prie Muitų sąjungos prisijungs kitos Bendrijos narės.

Įsteigus Muitų sąjunga, Rusija, Kazachstanas ir Baltarusija įsipareigojo trečiųjų šalių atžvilgiu taikyti vieningą užsienio prekybos politiką, kurios turinį privalo nustatyti Muitų sąjungos Komisija. Ji turi įgaliojimus keisti importo muitų dydį, nustatyti lengvatas ir kvotų įvedimą, netarifinių reguliavimo metodų taikymą ir kt. Komisiją sudaro trijų šalių vyriausybių vicepremjerai, kurie eilės tvarka vykdo jos pirmininko funkcijas. Sprendimai priimami dviejų trečdalių balsų persvara. Rusija Komisijoje turi 57% balsų, Baltarusija ir Kazachstanas – po 21,5%. Tokiu būdu, įžengus į Muitų sąjungą, jos narės negali savarankiškai ir nepriklausomai viena nuo kitos taikyti tarifinių ir netarifinių užsienio prekybos prekėmis reguliavimo metodų, kaip tai buvo anksčiau. Dabar jos privalo derinti jų taikymą tarpusavyje.

Taigi, Muitų sąjungos formavimas numato bendros muitų teritorijos sukūrimą, kurioje ne bus taikomi muitai ir ekonominio pobūdžio apribojimai, išskyrus specialias apsaugines,

antidempingo ir kompensacines priemones. Muitų sąjungoje yra taikomas bendras muitų tarifas ir kitos bendros priemonės prekių iš trečiųjų šalių prekybai reguliuoti.

Remdamosi 2010 m. liepos 5 d. nutarimu, šalys sukūrė bendrą muitų erdvę, kurios tarifai labai panašūs į iki šiol galiojusius Rusijoje. Bendras muitų tarifas, įvežant prekes į šių valstybių teritoriją, pradėtas taikyti jau nuo 2011 metų sausio 1 dienos. Derinant jo dydžius visoms trims šalims teko nusileisti partneriams. Rusija sugebėjo išsaugoti nepakitusius importo muitus 82% prekių pozicijoms, 14% prekių pozicijoms importo muitus teko sumažinti ir 4% padidinti. Baltarusijoje importo muitai liko nepakitę 75% prekių pozicijoms, Kazachstane – 45%. Muitų sąjungos narės turi įdiegti ne tik bendrą muitinės tarifą iš trečiųjų šalių importuotoms prekėms, bet ir bendrą Muitų sąjungos kodeksą, kuris reguliuos procedūras, gabenant prekes tarp Muitų sąjungos šalių ir kitų valstybių (prekių deklaravimo taisyklės, muitinės procedūros, muitų apskaičiavimo taisyklės, išmuitinimo ir muitinės kontrolės procedūros). Bendrajame muitinės kodekse nustatyti nauji muitinės operacijų terminai, pvz., pratęstas terminas muitų ir kitų muitinės mokesčių sumokėjimui nuo 15 d. iki 4 mėnesių, sutrumpintas terminas muito mokesčiu neapmokestinamų prekių išleidimui – iki 4 val., deklaracijos registracija ar atmetimas turi būti įvykdyta per 2 val., o transporto ir prekių patikrinimas – per 3 val. nuo dokumentų ir prekių pateikimo. Nuo 2011 m. liepos 1 d. Rusijos – Baltarusijos ir Rusijos – Kazachstano pasieniuose yra panaikinta muitinės kontrolė, sustabdytos tranzitinių prekių iš trečiųjų šalių kontrolės operacijos, taip taupant vežėjų laiką ir sąnaudas, o prekių pervežimas vykdomas nuo pasienio tiesiai iki gavėjo registracijos vietos Pasienio kontrolės punktai palikti tik turistams, važiuojantiems nuosavu lengvuoju automobiliu. Muitinės ir pasienio apsauga liks vienintelės Rusijos muitinės kontrolės institucijos, kitų institucijų, vykdžiusių transportavimo, veterinarinę, sanitarinę ir fitosanitarinę kontrolę veikla apribota. Tačiau įgyvendinimas ir perėjimas prie bendrų procedūrų kol kas yra tik formalus, o realus nuostatų taikymas vėluoja.

Vadovaujantis Muitų sąjungos nustatytais reikalavimais valstybės narės taip pat turi harmonizuoti savo techninius, sanitarinius ir fitosanitarinius standartus. Šie nauji reikalavimai įsigaliojo nuo 2010 m. liepos 1 d. ir yra griežtesni nei ES reikalavimai (ypač dėl antibiotikų likučių mėsos ir pieno produktuose), bet daugiausia remiasi Rusijos teisės aktais (Lietuvos užsienio reikalų ministerija).

V. Obolenskij (В. Оболенский) savo darbuose mini, kad dėl Muitų sąjungos įkūrimo Rusijos teisės aktai, reglamentuojantys užsienio prekybos tvarką, didžiąja dalimi netenka prasmės, beveik „devalvuoja“. Prioritetas yra suteikiamas nuostatoms, įteisintoms Muitų sąjungos tarptautinėse sutartyse ir susitarimuose. Tikriausiai tai pareikalaus iš Rusijos esminių nacionalinių teisės aktų, susijusių su užsienio prekybos reguliavimu, pataisų.

Vis dėlto vieną didžiausių furorų sukėlė Muitų sąjungos oficialūs pranešimai apie tai, kad nuo 2011 m. liepos 1 d., pasibaigus išsiderėtam pereinamajam laikotarpiui, Baltarusijoje ir Kazachstane bus pradėti taikyti protekcionistiniai muitai naudotų automobilių importui, kurie Rusijoje tuo metu jau buvo pradėti taikyti. Įsigaliojus šiems protekcionistiniams muitams, pvz., už įvežamą ne senesnį nei 5 metų automobilį tenka mokėti apie 6 tūkst. eurų muito mokestį, o už senesnį – dvigubai daugiau. Pradėtos taikyti ir „Euro 3“ normos, t.y. senesnius nei 2001 m. ES pagamintus automobilius įvežti draudžiama. Tik oficialiais duomenimis Lietuvos naudotų automobilių eksportas į Baltarusiją iki protekcionistinių muitų įsigaliojimo padidėjo 30%.

Muitų sąjungos formavimas tęsiasi ir kol kas sudėtinga numatyti, kada šis procesas pasibaigs: žvelgiant į kitų panašių sąjungų patirtį, per tokį trumpą laikotarpį sukurti darbingą ir realiai veikiančią muitų sąjungą nėra įmanoma. Šiame etape sąjungos narės, ypač Rusija, paskelbus vieningą užsienio prekybos politiką, visgi išsaugo tam tikrą savarankiškumą prekybinių srautų reguliavime. Rusija, pavyzdžiui, iki šiol taiko muitus kai kurioms eksportuojamoms žaliavoms ir pusfabrikačiams. Be to, 2010 m. rugpjūtį nepriklausomai nuo kitų Muitų sąjungos narių ji pradėjo taikyti embargo grūdų eksportui.

Rusija kaip ir anksčiau savarankiškai vykdys savo vietinių gamintojų interesų ginimą užsienio rinkose. Kaip apibrėžia V. Obolenskij, tai susiję su šiomis aplinkybėmis: pirma, apsauginiai metodai, kuriuos taiko valstybės, dažniausiai taikomos konkrečių eksportuotojų arba valstybių atžvilgiu; antra, Muitų sąjunga neturi jokių prekybinių susitarimų su užsienio šalimis ar jų grupėmis, kuriuose būtų nustatytos tarpusavio prekybos sąlygos. Kitaip tariant, Muitų sąjunga neturi įgaliojimų diskutuoti su trečiųjų valstybių vyriausybėmis dėl Rusijos eksportuotojų prieigos į jų rinkas apribojimo. Pagrindas sąjungos narių eksportuotojų interesų ginimo akcijoms Muitų sąjungos Komisijai gali atsirasti tuo atveju, jei derybos su Naująja Zelandija ir ELPA dėl laisvos prekybos zonų pasibaigs sėkmingai. Šių zonų įkūrimas taps pirmu žingsniu į tarptautinę Muitų sąjungos legitimizaciją.

Visgi, nepriklausomai nuo kitų Muitų sąjungos narių, Rusijai teks savarankiškai vykdyti finansinę, informacinę ir kitą eksportuotojų paramą, kuri nepatenka į Muitų sąjungos susitarimus, o taip pat reguliuoti užsienio prekybą paslaugomis, kuri kol kas nepatenka į Muitų sąjungos Komisijos kompetenciją. Pažymėtina, kad po Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos Vieningos ekonominės erdvės sukūrimo numatoma Muitų sąjungos Komisijos kompetenciją išplėsti iki prekybos paslaugomis.

Praktikoje ganėtinai akivaizdu, kad Muitų sąjungos įkūrimas susiaurina operatyvaus reagavimo galimybes į grėsmes, susijusias su didėsiančia eksporto ekspansijos tikimybe į Rusijos vidaus rinką. Muitų sąjungos Komisija, kaip ir bet kurioje kitoje tarptautinėje institucijoje – biurokratizuota struktūra ir sprendimų priėmimas joje yra daugiapakopis.

Vis dėlto postsovietinėms Azijos šalims įstoti į geidžiamą Muitų sąjungą ne taip jau paprasta. 2011 m. balandžio 11 d. Kirgizijos vyriausybė priėmė sprendimą dėl pradedamų prisijungimo procedūrų prie Muitų sąjungos. Planuojama, kad dėl Kirgizijos dalyvavimo Muitų sąjungoje klausimo sukurta darbo grupė užbaigs Kirgizijos teisinės bazės, užsienio prekybos įsipareigojimų ir muitinės infrastruktūros būklės analizę iki 2013 m. gruodžio 1 d. tuo pačiu įvertindama galimą Kirgizijos prisijungimo prie Muitų sąjungos ekonominį efektą bei pasekmes. Žvelgiant į esamą situaciją, galima spėti, kad šios valstybės prisijungimas prie Muitų sąjungos artimiausiu metu neįvyks. Tuo tarpu Tadžikistanas dar nėra pranešęs dėl pasirengimo įstoti į Muitų sąjungą ir kol kas pirmumo teisę užleidžia Kirgizijai.

Taigi, kaip skelbia Eurazijos ekonominė bendrija, Muitų sąjunga yra vienas iš svarbiausių etapų, siekiant ambicingo tikslo – sukurti ES analogišką vieningą Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos ekonominę erdvę. Nors 2012 m. sausio 1 d. paskelbta, kad minėtų šalių Vieninga ekonominė erdvė yra įkurta ir oficialiai savo veiklą pradėjo nuo 2012 m. liepos 1 d., vis dėlto visos keturios laisvės dar nėra įgyvendintos. Nors *de jure* ši ekonominė erdvė priskiriama prie bendrosios rinkos, bet *de facto* – tai muitų sąjunga su tam tikrais bendrosios rinkos principais. Lietuvos užsienio reikalų ministerija ir kitos institucijos pabrėžia, kad vis dar lieka daug teisinio neaiškumo dėl teisės aktų hierarchijos, muitų sąjungos įgyvendinimo nacionaliniu lygmeniu, muitų paskirstymo, prekybos apsaugos priemonių ir kitų prekybos politikos priemonių naudojimo. Neatsižvelgus į visas šias problemas ir neaiškumus kylančius ne Muitų sąjungos šalims narėms, ši sąjunga nesulėtina tempų esamų problemų sprendimui, o toliau skuba į priekį su entuziastingais planais apie 2015 m. įkurti Eurazijos ekonominę sąjungą, o po 2015 m. ir Eurazijos sąjungą. Vis dėlto remiantis statistikos prognozėmis, Muitų sąjunga iki 2015 metų turėtų daugiausia naudos atnešti būtent Rusijai – apie 400 mlrd. dolerių. Rusija, be visų šio susitarimo pranašumų, galėjo sulaukti tam tikros žalos, visų pirma jos derybose dėl narystės PPO.

2.3. Pasaulio prekybos organizacija

II pasaulinio karo pabaigoje tapo aišku, kad dvišaliai susitarimai turi daugybę trūkumų. Importo kvotos buvo taikomos kaip grasinimo būdas prieš kitų šalių kvotų taikymą, o nuo tarifų mažinimo buvo atsisakoma bijant, kad trečiosios šalys gali gauti iš to naudos. Tad, JAV prisiėmus iniciatyvą, 1947 m. buvo įgyvendintas (įkurtas) Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos (angl. *General Agreement on Tariffs and Trade*, GATT), kuris beveik 50 metų

faktiškai vykdė tarptautinės organizacijos funkcijas. Vis dėlto GATT gyvavimo metu išryškėjo šios organizacijos trūkumai. GATT susitarimai nelietė šalių politinių santykių, jis neapsaugodavo šalių narių nuo embargo ir didžiausio palankumo prekybinio režimo nebuvimo iš kitų šalių narių pusės, jis beveik nereguliuodavo prekybos žemės ūkio produkcija, o besivystančiose šalyse buvo taikomas aukštesnis protekcionizmo lygis. Galop aštuntojo ir paskutiniojo GATT susitikimo, žinomo kaip Urugvajaus raundas, kuris vyko 1986 – 1993 metais, pasiektas rezultatas buvo ne tik globalus tarifų sumažėjimas iki 40%, bet ir Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) įkūrimas 1995 metais GATT pagrindu. PPO yra viena iš svarbiausių šiuolaikinio pasaulio globalių tarptautinių organizacijų, besirūpinanti, kad šalys narės plėtotų prekybą pagal tarpusavyje sutartas taisykles, įgyvendinant du svarbiausius tarptautinės prekybos nediskriminavimo – didžiausio palankumo statuso ir nacionalinio statuso – principus.

Šios organizacijos reguliuojantys principai:

- Prekyba be diskriminacijos;
- Nuspėjamas ir besiplečiantis rinkų prieinamumas;
- Teisinga konkurencija;
- Ekonominių interesų apsauga muitų pagalba (Ю. Чуфаровский, 2005).

Šalių narių vyriausybės įsipareigoja suderinti užsienio prekybą ir jos politiką reglamentuojančius nacionalinės teisės aktus su PPO sutarčių nuostatomis ir griežtai jų laikytis. PPO sutartimis siekiama dviejų pagrindinių tikslų: šalinti kliūtis, trukdančias laisvai plėtoti prekybą, ir sukurti efektyviai veikiantį tarpvalstybinių prekybos ginčų sprendimo mechanizmą. Tokiu būdu, PPO vis aktyviau tampa universalia tarptautine organizacija reguliuojančia visus tarptautinius prekių, kapitalo, paslaugų ir darbo jėgos mainų procesus.

Pažymėtina, kad PPO nėra laisvos prekybos organizacija, kaip ją kartais bando atvaizduoti, bent jau todėl, kad ji leidžia tarifų taikymą, o tam tikrose situacijose ir kitas protekcionizmo formas.

Po ilgų derybų trūkusių nuo 1995 metų, 2001 m. gegužės 31 dieną Lietuva tapo PPO nare ir tuo įsipareigojo atitinkamose srityse (prekių, paslaugų, žemės ūkio, muitinio įvertinimo, prekybos priemonių taikymo, intelektualiosios nuosavybės teisių apsaugos ir kt.) tinkamai įgyvendinti prisiimtus įsipareigojimus bei visų PPO sutarčių reikalavimus ir nuostatas. Lietuvai stojant į PPO, buvo panaikinti tokie netarifiniai apribojimai kaip minimalios importo kainos ar diskriminaciniai mokesčių režimai kai kurių alkoholinių gėrimų, cukraus ir naftos gaminių importui. Vykdant PPO įsipareigojimus, 2003 m. gruodžio 16 d. įsigaliojo naujos kai kurių

prekių importo muitų tarifų normos (sumažinti muitų tarifai žemės ūkio ir maisto produktams, taip pat konvenciniai muitų tarifai pramoninėms prekėms) (D. Bernatonytė, 2007).

Kaip pabrėžia O. Rakauskienė „Lietuvos narystė PPO yra labai reikšminga dėl galimybės dalyvauti pasauliniame derybų procese ir veikti tuos procesus. Taigi Lietuva, tapusi PPO nare, įgavo daugiau teisių ginti savo prekybinius interesus – tiek dalyvaudama tolesniame pasaulio liberalizavimo procese, tiek derėdamasi dėl palankesnių prekybos sąlygų su stojančiomis šalimis, tiek turėdama teisę kreiptis į PPO dėl padėties šalyse, nesilaikančiose nediskriminavimo principų, pakeitimo.“.

Kaip pažymėjo dabartinis Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas, visgi PPO negalima buvo vadinti universalia organizacija, kol Rusija nebuvo viena iš jos narių.

Rusijos susidomėjimas GATT prasidėjo dar Tarybų sąjungos laikais, kai augo prekybos apyvarta su šalimis už socialistinės sistemos ribų. O Rusijos derybos dėl įstojimo į Pasaulinę prekybos organizaciją (PPO) prasidėjo tik 1995 m ir vyko ypač sudėtingai dėl derybų su JAV, ES ir Kinija.

2006 m. gruodį buvo paskelbta detali informacija apie esminius derybų rezultatus. Pirmųjų Rusijos įstojimo į PPO metų eigoje nebus sumažinti užsienio prekybos muitai. Atskirose prekių grupėse numatyti pereinamieji laikotarpiai nuo 1 iki 7 metų, 7 metų eigoje pramoninių prekių muitai bus sumažinti vidutiniškai nuo 11,1% iki 8,2%. Vartotojiškoms prekėms, masiškai gaminamoms Rusijoje, muitai beveik nesumažės (išskyrus automobilius ir avalynę). Taip pat muitai bus panaikinti kompiuteriams, sumažinti buitinei technikai ir elektrotechnikai, vaistams, technologiniams ir moksliniams įrenginiams. Žemės ūkiui valstybė galės suteikti ne didesnę kaip 9 mlrd. dolerių pagalbą per metus (subsidijų dydis dar bus aptariamas daugiašalių derybų metu).

Šios valstybės stojimo į PPO procesą ypatingai komplikavo Muitų sąjungos įkūrimas, kadangi 2009 m. birželio 9 d. Rusija, Baltarusija ir Kazachstanas paskelbė apie savo sprendimą stoti į PPO kaip muitų sąjunga, ir šių šalių stojimo į PPO procesas beveik sustojo. Tačiau vėliau Rusija pakeitė savo apsisprendimą ir pareiškė tęsianti individualų stojimą. Rusijos atstovai pateikė argumentus, kad muitų sąjunga ir narystė PPO neprieštarauja viena kitai, o muitų sąjungos šalys susitars dėl bendrų sąlygų, tačiau kiekviena įstos į PPO tuo metu, kai bus pasiruošusi ir atitiks PPO reikalavimus.

Nuo 2010 m. vasaros pradžios Rusijos stojimo į PPO procesas, esant politinei paramai iš JAV, buvo ypač suintensyvėjęs. Rusija grįžo į normalų PPO stojimo procesą, kai yra atnaujinami dokumentai, veiksmų planai, teikiami klausimai ir atsakymai, ir pan.

Nepaisant to, kad Rusija nuolat pristatė narystę PPO kaip vieną iš savo prioritetų, kaip greitai Rusijai pavyktų baigti derybas priklausė nuo jos sugebėjimo per trumpą laiką atlikti

didelės apimties techninį darbą bei lankstumo galutinai suderinant neišspręstus dvišalius klausimus su ES ir JAV.

Rusija buvo vienintele didele pasaulio ekonomika, kuri 2011 m. dar nebuvo PPO nare, o jos derybos dėl įstojimo į šią organizaciją tęsėsi 17 metų. Tam, kad šalis prisijungtų prie organizacijos, buvo būtinas visų 153 jai priklausiusių šalių sutikimas. Gruzija buvo vienintelė PPO šalis, su kuria dvišalis susitarimas dėl rinkos atvėrimo prekėms Rusijos stojimo į PPO kontekste buvo nepasirašytas/atšauktas, be to Gruzijos atstovai PPO ilgai blokavo formalų Rusijos stojimo į PPO procesą dėl ypač paaštrėjusių santykių po karinio konflikto 2008 m. rugpjūčio mėn. Gruzija turėjo veto teisę sprendžiant klausimą dėl Rusijos įstojimo į organizaciją. Tbilisis ne kartą skelbė, kad tam, jog prisijungtų prie PPO, Rusija turi sudaryti sutartį su Gruzija dėl muitų kontrolės jos pasienyje. Gruzija reikalavo, kad sienos kirtimo punktuose Pietų Osetijoje ir Abchazijoje dirbtų ir Gruzijos muitinės pareigūnai. Galiausiai 2011 m. lapkričio 3 d. Šveicarijos paruoštam kompromisiniam Rusijos ir Gruzijos susitarimui buvo pritarta Maskvoje. Jame numatyta, kad Gruzija gaus informaciją apie Rusijos gabenamas prekes į Pietų Osetiją ir Abchaziją, o trijose prekių gabenimo koridoriuose nuolat bus tarptautinių stebėtojų. 2011 m. gruodžio 16 d. Ženevoje vykusioje PPO konferencijoje Rusija galiausiai buvo oficialiai priimta į globalų prekybos klubą, kuris po Rusijos įstojimo kontroliuos 97% pasaulio prekybos. Rusija įsipareigojo sumažinti importo muitus nuo 10% iki 7,8%. Muitai žemės ūkio produkcijai nuo 13,2% sumažės iki 10,8%, o pramoninėms prekėms – nuo 9,5% iki 7,3%. Daugiau nei trečdalis naujųjų muitų tarifų įsigaliojo 2012 m. rugpjūčio 22 d. Rusijai įstojus į PPO, ketvirtadalis įsigalios po trijų metų. Muitai automobiliams, sraigtasparniams ir civiliniams lėktuvams sumažės tik po septynerių metų, o paukštienos mėsai – po aštuonerių metų.

Kaip teigia Rusijos ekonomistai, jų tėvynės prisijungimo prie PPO efektas iš prieigos suteikimo prie užsienio rinkų vietiniams gamintojams pusės bus teigiamu, nors pačios prieigos sąlygos palankesnėmis netaps. Remiantis dvišaliais prekybiniais susitarimais, Rusija jau prieš įstojimą į PPO savo prekėms taikė didžiausio palankumo prekybinį režimą didžiojoje dalyje PPO šalių rinkų, t. y. naudojosi tuo pačiu režimu, kuris taikomas visoms kitoms šioms organizacijos narėms. Visgi PPO rėmuose didžiausio palankumo principas užtikrinamas viena bendra sutartimi, o ne dešimtimis skirtingais prekybiniais susitarimais.

Prisijungus prie PPO, Rusija gaus legitimų išėjimą į teisinę erdvę, jai atiteks tarptautinė teisinė gynyba, kurią garantuoja PPO normos. Tokia apsauga užtikrins Rusijos interesų pastūmėjimą užsienyje. Nemažiau svarbu, kad Rusijos dalyvavimas daugiašalėje prekybinėje sutartyje pašalina būtinybę nuolat palaikyti bei modernizuoti esančius dvišales prekybines sutartis su PPO šalimis.

Užsienio gamintojų prieigos sąlygos į Rusijos rinką bus sugretinamos su kitomis PPO šalimis narėmis. Rusijai teks vykdyti konkrečius įsipareigojimus 116 paslaugų sektoriuose iš 155, kurie yra PPO klasifikacijoje. Kai kuriais atvejais vidaus rinkoje užsienio paslaugų tiekėjams Rusija numato griežtesnes darbo sąlygas. Daugumoje atvejų tai liečia paslaugas susijusias su energetika, o taip pat dalį transporto ir medicinos paslaugų. Paslaugų sferoje užsienio konkurencijai atvirais palikti išviso 30 sektorių, į 39 – užsienio tiekėjai išvis nebus įleidžiami, o 86 sektoriuose jiems bus taikomi įvairi specifiniai reikalavimai.

Kaip teigia V. Obolenskij, Rusijai greičiausiai pavyks išsaugoti dabartinį valstybinės paramos lygį žemės ūkio sektoriui, kuri yra nukreipta į konkurencingumo išlyginimą su užsienio tiekėjais. Rusijos delegacija iki paskutiniųjų reikalavo išsaugoti kas metinę 9 mlrd. dolerių paramą, bet PPO darbo grupės narių nuomone ši parama yra pernelyg didelė. Visgi Rusija sutiko mitėto dydžio paramą taikyti iki 2012 m., o vėliau pradėti ją mažinti ir iki 2017 metų pasiekti 4,4 mlrd. dolerių. Esant tokiam įsipareigojimui, nuo žemės ūkio prekių eksporto subsidijų taisymo Rusija atsisakė. Pagrindinės šakos, kurias teigiamai ir neigiamai paveiks Rusijos narystė PPO, pavaizduotos 3 lentelėje.

3 lentelė. Pagrindinės Rusijos šakos, paveiktos Rusijos naryste PPO

Šaka	Narystės pliusai	Narystės trūkumai	Pastaba
Vartojimo prekės	Prekių pasiūlos didėjimas	Vietinių gamintojų konkurencingumo mažėjimas	Teks keisti gamybos principus, didinti kokybės kontrolę
Žemės ūkis	Užsienio investicijų augimas, šakos pagyvėjimas	Vietinių ūkininkų konkurencingumo mažėjimas, vietinių ūkininkų nuosmukis	Vietinės žemės ūkio prekės negali konkuruoti be technologinių inovacijų, kas Rusijoje nėra populiaru
Juodoji metalurgija	Galimybė išeiti į naujas rinkas (ES kvotos panaikinimas, žengimas į JAV rinką)	Galimi valstybių protekcionistiniai veiksmai	„Sveika“ ekonomika naikina nekonkurencingas šakas. Bedarbystės grėsmė
Automobilių gamyba	Kokybiškų prekių gausa iš užsienio	Naudoti automobiliai ir menka kokybės kontrolė sumažins šakos konkurenciją	Galimybė palaikyti šaką valstybės paramos pagalba

Šaltinis: sudaryta autorės

Instituciniai pasikeitimai, susiuję su Muitų sąjungos įkūrimu ir prisijungimu prie PPO, kol kas nėra iki galo suvokti nei Rusijos valdžia, formuojančia šalies prekybinę politiką, nei vietiniu verslu, vykdančiu užsienio ekonomikos veiklą. Susidaro toks įspūdis, kad žinybai iki šiol atrodo, kad jie kaip seniau gali savavališkai keisti tarifinio ir netarifinio reguliavimo tvarką, o verslas įsitikinęs, kad geba sėkmingai vykdyti lobizmo idėjas valdžios koridoriuose ir išreikalauti jam reikalingus prekybinius barjerus prieš konkurentus, subsidijas ir kitas privilegijas.

Įkūrus Muitų sąjungą ir Rusijai prisijungus prie PPO, susidaro visiškai nauja situacija. Rusija kaip ir seniau turi galimybę formuoti prekybinę politiką, atitinkančią nacionalinius interesus, bet jau nebegali taikyti jos savo gamintojų apsaugai vidaus rinkoje be Muitų sąjungos partnerių sutikimo. Šalia to vieninga Muitų sąjungos užsienio prekybos politika (importo reguliavimo srityje) turi visiškai atitikti PPO prekybinės politikos principus. Vietinių gamintojų interesų užsienio rinkose ginimas, prekybos paslaugomis reguliavimas ir intelektinės nuosavybės teisės apsaugos srityse Rusija kol kas gali veikti autonomiškai nuo Muitų sąjungos narių, vadovaujantis savo tikslais ir nacionaliniais teisės aktais.

Šiame skyriuje nagrinėtas Rusijos įstojimo į PPO grėsmes ir galimybes glaustai vaizduoja 4 lentelė.

4 lentelė. Pagrindinės Rusijos įstojimo į PPO grėsmės ir galimybės

Sritis	Galimybės	Grėsmės
Konkurencijos augimas	Įvairios produkcijos kainų mažėjimas, kokybės augimas	Galimas bedarbystės augimas dėl vietinio verslo žlugimo
Užsienio investicijų didėjimas	Šalies ekonomikos augimas	Rusiško kapitalo dalies mažėjimas
Inovacijų augimas ir naujų technologijų diegimas	Techninis progresas, konkurencingumo ir kokybės augimas, užsienio prekybos apyvartos augimas	Užsienio investuotojai pirmiausiai diegs tai, kas naudinga jiems, o ne valstybei
Intelektinės nuosavybės teisės apsaugos taikymas	„Smegenų nutekėjimo“ problemos sprendimas	Tokio pobūdžio bylose beveik visada laimi galingesnis
Įvairių teisės aktų, reikalavimų suvienodinimas	Stabilumo ir politinių sprendimų prekybos srityje nebuvimo garantas importuotojams	Valstybės savarankiškų sprendimų galimybės praradimas

Šaltinis: sudaryta autorės

Išnagrinėjus Rusijos įstojimo į PPO akivaizdžius pliusus kyla mintis, kodėl ši šalis tiek metų vilkino šį įstojimo procesą. Pažvelgus į konservatyviąją, daugybę metų uždarą nuo viso pasaulio buvusią ir oligarchijos bei korupcijos apgaubtą Rusiją ir jos žiniasklaidoje skleidžiamą informaciją ir jos kiekį apie PPO, atsakymo ilgai ieškoti netenka. Vienas pagrindinių faktorių, kuris žymiai sulėtino šios šalies įstojimą į PPO – vidinis faktorius – Rusijos visuomenės neigiama nuostata į PPO. Palyginus su Rusijos diplomatijos atliktais darbais, situacija su visuomenės informavimu buvo daug prastesnė. Rusijos spaudoje ir televizijoje visuomenėj buvo teikiama daug daugiau iškreiptos ir neigiamos informacijos apie PPO ir Rusijos narystę joje, kas ir sąlygojo per ilgus metus susiformavusią visuomenės nuostatą. Aukščiausia grandis, kuri įtakojo šios problemos formavimąsi – Rusijos politikai. Jų viešai, gausiai ir emocionaliai reiškiamas priešiškas požiūris į užsienio verslą, investuotojus ir jų kultūrą, kuri anot jų katastrofiškai paveiks Rusiją, užkrėtė vietinius verslininkus, kurie, labiausiai bijodami stiprios konkurencijos, pradėjo bauginti visuomenę artėsiančiu ekonomikos nuosmukiu, kainų augimų ir bedarbyste. Tad ir žiniasklaidoje visuomenė buvo nepakankamai ir nekorektiškai informuojama. Rusijos gyventojai iki šiol neturi aiškaus požiūrio į galimybes ir grėsmes, kurias sąlygos Rusijos įstojimas į PPO.

Rusijos narystė Muitų sąjungoje ir PPO palieka jai galimybę savarankiškai įtakoti užsienio prekybos prekėmis mastą ir jos kryptį tik siauro pasirinkimo instrumentų pagalba. Jiems galima priskirti: aukščiausio lygio ekonominę diplomatiją, daugiašalę diplomatiją Muitų sąjungos ir PPO institucijose, eksporto rėmimą PPO leidžiamais būdais, o taip pat vidaus mokesčių taikymą eksporto ir importo prekėms bei rublio kurso reguliavimas. Galimybė taikyti visus kitus tarifinius ir netarifinius prekybinės politikos apribojimus bus nustatoma šalies įsipareigojimais Muitų sąjungos ir PPO ribose. Visiškai akivaizdu, kad formuojantis Vieningai ekonominiai erdvei ir susitarimui dėl laisvos prekybos NVS atsiras vis naujų iššūkių, kuriems teks ieškoti adekvačių atsakymų.

3. LIETUVOS IR RUSIJOS EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO ANALIZĖ

3.1. Lietuvos ir Rusijos tarptautinė prekyba

Lietuvai net atgavus nepriklausomybę mūsų didžiausia šalis kaimynė Rusija liko nepakeičiama mūsų šalies užsienio prekybos partnere. Atvejis paradoksalus tuo, kad Lietuva beveik nepalaiko su Rusija šiltų politinių santykių, o tarpusavio prekybiniai srautai rodo augimo tendencijas. Todėl prieš pateikiant Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo išvadas ir

pasiūlymus, būtina apžvelgti šių dviejų šalių tarpusavio prekybos ir tiesioginių užsienio investicijų tendencijas vykusias per pastarąjį dvidešimtmetį.

3.1.1. Laikotarpis nuo lito įvedimo Lietuvoje iki Rusijos ekonominės krizės

Atkūrus nepriklausomybę, 1990 m. Lietuvoje buvo pradėtos politinės ir ekonominės reformos, kurių tikslas buvo Lietuvoje sukurti demokratiją bei rinkos ekonomikos sąlygas. Viena iš pagrindinių ekonominės reformos priemonių buvo užsienio prekybos liberalizavimas ir institucijų šalies užsienio prekybos politikai kurti bei vykdyti sukūrimas.

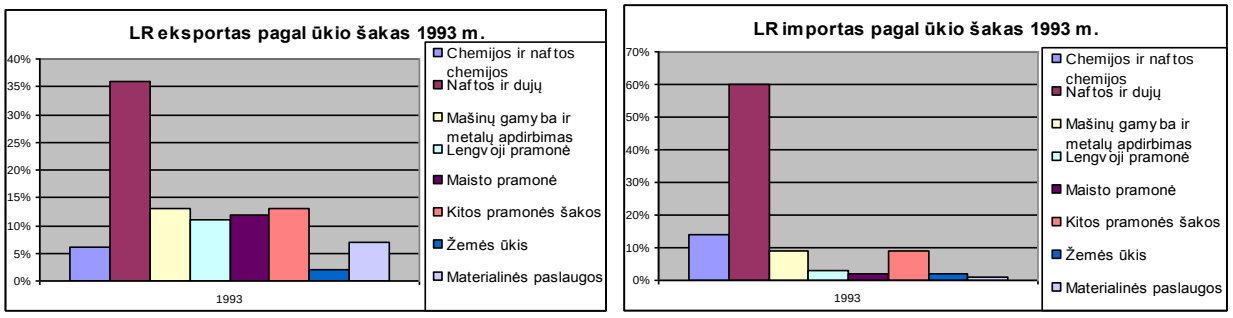
Fundamentalus ūkio pertvarkymas kainavo labai daug. Po nepriklausomybės paskelbimo pradėtos plačios liberalizavimo ir privatizavimo reformos sukėlė vieną didžiausių gamybos nuosmukių Vidurio ir Rytų Europoje. Realus BVP 1993 m. sudarė tik 60% 1989 m. BVP lygio, infliacija siekė per 1000%. Tik įvedus nacionalinę valiutą – litą – ir įdiegus Valiutų valdybos modelį, 1994 m. ekonomika pradėjo atsigauti. 1995 m. Ekonomika augo ir 1996 m. (siekė 4,7%), nepaisant 1995 m. rimtų bankų krizės padarinių.

Iki nepriklausomybės reformų pradžios Lietuvos užsienio prekybą, kuri buvo griežtai reguliuojama kvotomis ir licencijomis, vykdė valstybinės įstaigos. Dėl to reikėjo iš naujo kurti visą užsienio prekybos sistemą. Kadangi centrinis planavimas buvo pagrindinis netarifinis prekybą slopinantis barjeras, jo panaikinimas buvo didelis žingsnis atviros ekonomikos link. Dėka šio sisteminio persiorientavimo, po kelių metų užsienio prekyba buvo liberalizuota ir prasidėjo prekybos srautų pakitimas.

Tuo metu Lietuvos užsienio prekybos politikos liberalizavimas buvo vykdomas įgyvendinant tiek vienašales, tiek ir sutartines priemones. O 1993 m. priimtas naujas prekybos įstatymas panaikino likusius kiekybinius eksporto apribojimus, bet kai kuriems vietiniams žaliavų produktams (kailiams ir medienai) ribotam laikui buvo palikti eksporto muitai. Importo srityje buvo nustatyti beveik vienodi ir santykinai nedideli muitai. Buvo panaikinti specifiniai 10% dydžio muito mokesčiai už importą tvirta valiuta ir statistinės prekybos rinkliavos, kurios buvo nustatytos informacijai apie prekybos srautus registruoti. Kartu buvo pamažu šalinami mokėjimų apribojimai. Daugelio netarifinių prekybos barjerų pašalinimas ir santykinai nedideli importo muitai prisidėjo prie spartaus užsienio prekybos apimties didėjimo (O. Rakauskienė, 2006).

Remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis, Lietuvos eksportuojamų prekių 1993 metais (3 pav.) didžiausią dalį sudarė naftos ir dujų prekės (36%), mašinos ir metalų apdirbimas (13%), lengvosios pramonės prekės (11%), maisto pramonės prekės (12%), mažiausiai buvo eksportuojama žemės ūkio produktų (2%). 1993 m. importuojamų prekių

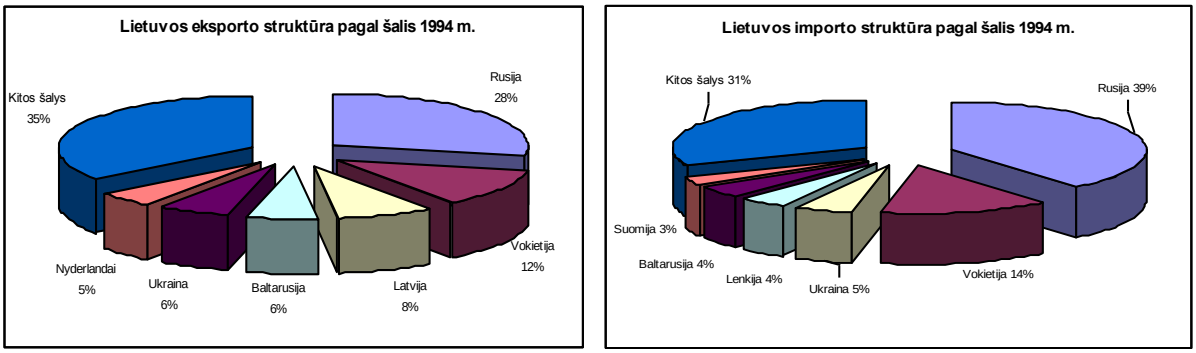
didžiausią dalį sudarė (4 pav.) naftos ir dujų prekės (60%), chemijos ir naftos chemijos prekės (14%) bei mašinos ir metalų apdirbimas (9%).

3-4 pav. **Lietuvos eksportas ir importas pagal ūkio šakas 1993 m.**

Šaltinis: Statistikos departamentas

1991 – 1994 m. pasikeitė pagrindinių Lietuvos užsienio prekybos partnerių struktūra. Eksportas į NVS sumažėjo nuo 85,1% iki 46,7%, o importas – nuo 2,8% iki 26, 3%. 1994 m. Pagrindinė Lietuvos užsienio prekybos partnerė buvo Rusija, jai teko 28,2% viso eksporto (5 pav.) ir 39,3% importo (6 pav.), nors prekybos apyvarta smarkiai augo ir su ES šalimis, ypač Vokietija.

5-6 pav. **Lietuvos eksporto ir importo struktūra pagal šalis 1994 m.**

Šaltinis: Šimėnas A., 1996, p. 207, 209.

Rusijos užsienio prekyboje iki šių dienų ypatingą vietą užima Nepriklausomų Valstybių Sąjungos (NVS) šalys narės, sukurtos 1991 m. gruodį Sovietų Sąjungai žlugus. Ši tendencija vyravo ir 1993 – 1997 metais, kai gamybos vystymąsi sureguliavo užsienio prekybos prekių struktūros pasikeitimas, kurioje ypatingai įsitvirtino žaliavos (5 lentelė).

5 lentelė. Rusijos eksporto struktūra 1993m. ir 1997 m., proc.

Prekių grupės	1993	1997
Maisto prekės ir žemės ūkio žaliavos	3,1	2,8
Mineraliniai produktai	52,0	47,9
Chemijos pramonės produkcija, kaučiukas	5,7	8,3
Odos žaliavos, kailiai ir jų gaminiai	0,1	0,4
Mediena, celiuliozės ir popierių gaminiai	3,8	4,2
Tekstilė ir tekstilės gaminiai, avalynė	0,6	1,1
Metalai, brangakmeniai ir gaminiai iš jų	19,0	24,0
Mašinos ir įranga, transporto priemonės	6,9	10,3
Kitos prekės	8,0	1,0

Šaltinis: Ломакин, 2002, p. 537.

Eksporto struktūra pradėjo artėti prie atitinkamos besivystančių šalių struktūros. Daugiau negu pusę jame sudaro energetinės prekės, metalai. Mašinų dalis sumažėjo iki 8-11% viso eksporto vertės (1990 m. – 18%). Atskirų šalių importuotojų vidaus rinkoje pristatymai iš Rusijos pagal atskiras prekes užima svarbią vietą. Šalies energetinių prekių pristatymai padengia 80% Ukrainos poreikių, visiškai – Baltijos šalių, virš 50% - Rytų ir Centrinės Europos šalių, iki 20% Vakarų Europos šalių. Daugelyje gamybos sričių Rusijos gamintojai turi didelį konkurencingumą: juodoji ir spalvota metalurgija, naftos, chemijos ir miškų pramonė.

Žymesni pasikeitimai įvyko importo struktūroje: nuo 44,5% 1990 m. iki 36,3% 1999m. sumažėjo mašinų ir įrangos dalis, sustiprėjo vartotojiškų prekių vaidmuo. Mašinos ir įranga kartu sudarė stambiausią poziciją, bet ji buvo žemesnio lygio nei išvystytos pramonės šalių. Žymią importo dalį sudaro žemės ūkio produktai (daugiau nei 26% per dešimtmetį) ir cheminiai gaminiai (11%). Bendrai užsienio prekybos struktūros pokyčiai susiję su žaliavų, mažai apdirbtų prekių ir plataus panaudojimo prekių padidėjimu.

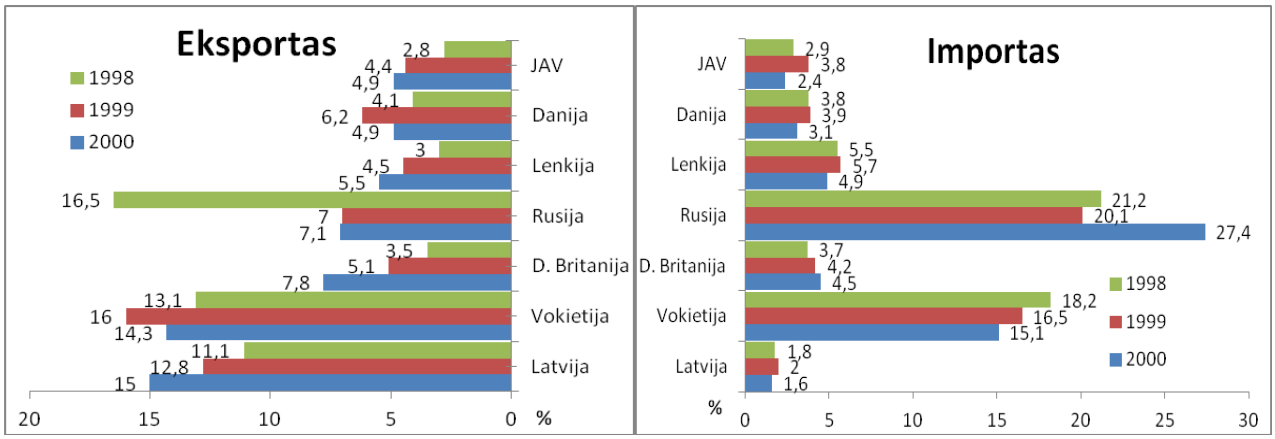
Įvyko užsienio prekybos geografinių krypčių pokyčiai. Pagrindiniais prekybos partneriais tapo išsivysčiusios šalys, kurioms teko 60% Rusijos prekybos apyvartos. NVS šalių dalis sudaro 15-20%, besivystančių – 15%. Stambiausias rusiškos produkcijos vartotojas Vakarų Europoje yra Vokietija – 9,8%.

Rusijos eksporte į NVS šalis didžiausią dalį užima maisto prekės, žaliavos, tekstilė. Mašinų statybos produkcijos pristatymai, esant dideliems svyravimams devinto dešimtmečio pabaigoje, sudarė 1/4 eksporto.

Šiuo laikotarpiu didesnė dalis NVS šalių (tarp jų ir Lietuva) persiorientavo savo ryšius nuo Rusijos prie kitų užsienio šalių, kurioms teko 5/4 jų eksporto ir 2/3 importo.

1998 metų Rusijos ekonominė krizė – įvykis, kai Rusija pareiškė, kad negali vykdyti visų savo duotų įsipareigojimų, atiduoti paimtų skolų. Pagrindinė krizės priežastis buvo didelė valstybės skola, sumažėjusios žaliavų kainos, didelis vyriausybės optimizmas ūkio klausimu.

1998 m. II pusmetyje Rusijos krizė neigiamai paveikė Lietuvos ūkį. Dar ne itin sustiprėjusi nepriklausomos Lietuvos ekonomika patyrė stiprų Rusijos finansinės-ekonominės krizės poveikį ir 1998 m. sumažėję metiniai ekonomikos augimo tempai sudarė 5,1%. 1999 m. BVP augimo tempai sumažėjo iki 3,9% (1995 m. palyginamosiomis kainomis). Rusijos krizė smarkiai paveikė ir Lietuvos užsienio prekybos santykius – eksportas į Rusiją 1999 m., palyginti su 1998 m., sumažėjo daugiau kaip 70% (7 pav.), o tai turėjo neigiamų padarinių Lietuvos įmonėms, smulkiajam ir vidutiniam verslui ir ūkio sektoriams. Tai sukėlė didžiulį ekonominio aktyvumo nuosmukį. Rusijos importą į Lietuvą ekonominė krizė rodos beveik nepaveikė, jo dalis krito vos vienu procentu ir nuo kitų metų įgijo augimo tendenciją, kaip matome 8 paveikslėlyje.

7-8 pav. **Svarbiausi Lietuvos užsienio prekybos partneriai 1998-2000 m.**

Šaltinis: Statistikos departamentas

„Rusijos krizė atskleidė Lietuvos ūkio pažeidžiamumą ir jo nepakankamą atsparumą išorės sukrėtimams. Nepakankamai efektyvus bankroto procedūrų įgyvendinimas, išliekanti valstybės nuosavybės dalis įmonių sektoriuje, dauguma nelanksčių nuostatų, susijusių su darbo rinka – visa tai skatino Vyriausybę remti su finansiniais sunkumais susiduriančias įmones. Tai sušvelnino krizės įtaką įmonėms, tačiau kėlė pavojų makroekonominiam stabilumui, kurio taip

beatodairiškai reikalavo Tarptautinio valiutos fondo „rekomendacijos“. Priemonių taikymas 2000 m. neatnešė ryškesnių permainų, kurios būtų paskatinusios spartesnius BVP kilimo tempus. Ekonomika struktūriniu aspektu dar labiau išsibalansavo“ O. Rakauskienė, 2006.

Lietuvos ekonomikoje įvyko esminių pokyčių, nepaisant 2001-2003 m. sunkumų: ekonomika tapo atviresnė ir liberalesnė, pakito ūkio struktūra, įsigalėjo privatus sektorius, padidėjo konkurencija. Struktūrinės reformos lėmė spartų darbo našumo augimą. Didelę reikšmę ūkio modernizacijai turėjo ir užsienio investicijos. Tęsėsi ekonominės integracijos į ES procesas, o sparčiai augant užsienio prekybos apimčiai, eksportas buvo perorientuotas iš NVS į ES rinkas. Joms teko apie 50% Lietuvos eksporto. Po išorinio 1998-1999 m. šoko ir 2000-2001 m. vidaus ekonominės politikos klaidų, vykdydama griežtą pinigų ir griežtą fiskalinę politiką, Lietuva vis dėlto grįžo į ankstesnį sparčios ekonominės plėtros kelią.

Pagrindinis 2001-2002 m. Lietuvos BVP augimo veiksnys buvo per pastaruosius metus beveik 20% kasmet išaugantis eksportuotų paslaugų ir prekių kiekis, tai pastebime iš 4 lentelės duomenų. Labai spartus investicijų atsigavimas lėmė BVP augimą, nors 2001 m. 30% ir 2002 m. 46% augęs investicinių prekių importas mažino investicijų pridėtinę vertę.

6 lentelė. Lietuvos užsienio prekyba ir investicijos 1998-2003, mln. Lt.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Investicijos, mln. Lt	6,834	6,310	6,553	7,824	7,971	**8,678**
Prekių eksportas, mln. Lt	14,842	12,015	15,238	18,332	20,281	**22,145**
Prekių importas, mln. Lt	**23,174**	**19,338**	**21,826**	**25,413**	**28,526**	**30,269**

Šaltinis: Rakauskienė O., 2006, p. 127.

9tajame dešimtmetyje Rusijos prekybiniai ekonominiai santykiai vystėsi sėkmingai ir bendrai buvo charakterizuoti pastoviu kasmetiniu jų augimu. Tačiau, Rusijos finansinės sistemos krizė 1998 m. rugpjūti pablogino šiuos rodiklius.

Rusijos užsienio prekybos apyvarta 1998 m. sumažėjo 16% palyginus su 1997 m. ir sudarė 118,1 mlrd. dolerių. Eksportas sumažėjo 16% palyginus su 1997 m. ir sudarė 72,5 mlrd. dolerių, importas sumažėjo 15% ir sudarė 45,6 mlrd. dolerių. Užsienio prekybos santykiai turi didelės įtakos Rusijos ekonomikai. Pagal savo mastą eksportas lygus 38% Rusijos BVP, o importas – 16%.

1999 m. palyginus su 1998 m. importo mastas sumažėjo 30% ir sudarė 30,9 mlrd. dolerių. Pagrindinis Rusijos importo kritimo faktorius buvo besitęsiantis gyventojų perkamosios galios

mažėjimas ir Rusijos įmonių investicinių galimybių mažėjimas, o taip pat persiorientavimas į pigesnių prekių įvežimą.

Rusijos vyriausybė ypač didelį dėmesį kreipė į užsienio prekybos komplekso vystymą, investicinio režimo liberalizavimą, palankios investicinės aplinkos sudarymą, palankios kaip šalies, taip ir užsienio kapitalams.

9tajame dešimtmetyje prekyba tarp Rusijos ir Lietuvos mažėja. Jeigu 1993 m. Lietuvos eksportas į Rusiją sudarė 33,1% , o importas 53,6%, tai 1999 m. šis skaičius sudaro 6,8 ir 19,1%.

Iki 1999 m. Rusija buvo pagrindiniu Lietuvos prekybos partneriu, bet nuo šių metų ją pakeitė Vokietija. Jau 1999 m. pabaigoje Rusija atsidūrė ketvirtoje vietoje po Vokietijos, Latvijos ir Baltarusijos pagal eksportą į Lietuvą, o pagal importą iš Lietuvos jį išsaugojo pirmąją vietą.

Šį periodą lietuviško eksporto į Rusiją struktūroje vyravo mašinos ir mechaninė įranga, elektriniai prietaisai, įrašymo ir televizinio vaizdo ir garso atgaminimo aparatūra – 16,7%, transporto priemonės ir jų pagalbinės įrangos – 16%, gyvi gyvūnai ir jų produkcija – 12,6%, tekstilinės medžiagos ir tekstilės gaminai – 8,3%, maisto prekės – 7,3%, mineraliniai produktai – 7,1%.

Rusijos importo prekinėje struktūroje į Lietuvą žymią dalį sudarė mineraliniai produktai (nafta, dujos, trąšos) – 72,7%, mašinos ir mechaninė įranga , elektriniai prietaisai – 6,1%, metalai ir jų dirbiniai – 4,8% (В. Андреев, 2005).

Apžvelgus šį istoriškai, politiškai ir ekonomiškai ryškų laikotarpį, nesunku pastebėti, kad Rusija, nuo seno turtinga žaliavomis, energetiniais produktais ir iškasenomis, išgyveno sudėtingą persiorientavimo iš planinės į rinkos ekonomiką periodą ir daugumos NVS šalių ekonominę krizę vardan minėtų produktų eksporto. Rusijos siūlomos būtiniausios produkcijos Lietuva ilga laiką negalėjo atsisakyti ar rasti alternatyvos, bet savo produkcijos eksportą į šią šalį pamažu, bet tendencingai mažino. Eksporto sunkumus į Rusiją Lietuvos ekspertai pagrindė tradicinių Lietuvos pirkėjų gyvenimo lygio kritimu, rublio kurso kritimu, dideliais muitais, neelastinga ir nedinamiška Rusijos muitų politika, o tai privedė prie to, kad lietuviškiems gamintojams ir verslininkams tapo sunku dirbti Rusijos rinkoje ir jie pradėjo ieškoti naujų krypčių eksportuojant prekes į Vakarus.

Vertėtų pažymėti, kad staigus lietuviškų prekių nukreipimas į Vakarų rinkas, taip pat buvo sąlygotas laisvos prekybos sutarties, kurią Lietuva pasirašė su ES, Baltijos šalimis ir dar su keliomis valstybėmis. 1999 metų pabaigoje Lietuva jau buvo pasirašiusi laisvos prekybos sutartį su 28 šalimis.

3.1.2. Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą laikotarpis

Lietuvos užsienio prekyba dėl narystės ES 2004 m. išgyveno tikra revoliuciją. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. pasikeitė statistikos duomenų surinkimo ir apskaitos tvarka. Dėl esminių užsienio prekybos duomenų sistemos pertvarkymu tapo neįmanoma palyginti skirtingų laikotarpių duomenis.

„Vienas iš statistikos duomenų surinkimo ir apskaitos tvarkos pasikeitimų buvo tai, kad užsienio prekybos duomenys buvo išskaidyti į dvi dalis: apskaitomi pagal *Intrastato* (prekyba su ES šalimis) ir *Ekstrastato* (mainai su ne ES valstybėmis) sistema. *Ekstrastato* duomenų šaltinis liko tas pats – bendrasis muitinės dokumentas, o prekybai su Europos Sąjungos šalimis apibendrinti pradėti naudoti įmonių deklaracijų duomenys“ O. Rakauskienė, 2006.

2004 m. Lietuva sulaukė itin sparčios užsienio prekybos plėtros. Sausį – rugsėjį, palyginti su atitinkamu 2003 m. laikotarpiu, Lietuvos prekių eksportas (FOB kainomis) šoktelėjo net 18%, o importas (CIF kainomis) – 16,5%. Užsienio prekybos deficitas per pirmuosius tris ketvirčius buvo 12,4% didesnis nei prieš metus, bet Lietuvos mastu tebebuvo gana nedidelis – 12% užsienio prekybos apyvartos FOB kainomis.

Kaip pažymi O. Rakauskienė sparčiai didėjo Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas, kuris šoktelėjo 24% ir tapo ketvirta pagal populiarumą eksportuojama preke. Pieno eksportu į Vakarus nesiskundė ir pieno gamintojai, bet sunkiau buvo mėsos gamintojams, kuriems dėl mažų įmonių ir aukštų kokybės reikalavimų įsiskverbti į ES rinką buvo daug sudėtingiau.

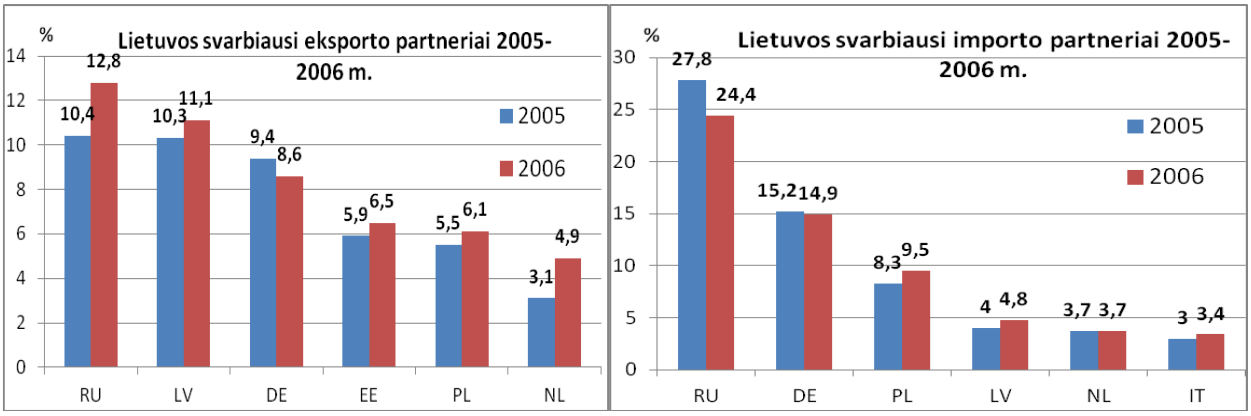
Dar kelios labiau nei vidutiniškai eksportą pagausinusios prekių grupės buvo atsigaunančios chemijos pramonės produkcija (eksportuota 19,6% daugiau), baldai (20,6%), plastikų ir gumos gaminiai (29,7%). Vis daugiau lietuviškų įmonių ketino diversifikuoti pirkėjus, daugiau eksportuoti į Rytus – Rusiją, Ukrainą, netgi Japoniją, tvirčiau žengti į Didžiosios Britanijos, Prancūzijos rinkas.

Galima teigti, kad 2004 m. sausį-spalį, palyginti su 2003 m. sausio-spalio mėn., eksportas ir importas padidėjo atitinkamai 18 ir 15,8%. Esminę įtaką įspūdingai užsienio prekybos plėtrai 2004 m. turėjo naftos produktų perdirbimo bei metalo pramonės pakilimas, kurį, be kita ko, lėmė ir pasaulinių naftos bei natūraliųjų metalų kainų didėjimas.

Daugiausia eksportuota į ES šalis. 2004 m. išvežta 65,6% viso Lietuvos eksporto. Lietuvos pagrindinės partnerės vardą 2004 m. susigrąžino Vokietija – jai teko 10,5% bendrojo Lietuvos eksporto. Importo pirmąja partnere išliko Rusija (21,5% viso importo). Vokietija ir Lenkija dalijosi atitinkamai antrąja ir trečiąja vietomis pagal į Lietuvą įvežtų prekių kiekį.

2005 m. Lietuva eksportavo 29732,4 mln. litų vertės prekių, į Lietuvą importuota prekių, kurių vertė 38860,0 mln. litų. Lietuvos užsienio prekybos deficitas sudarė 9127,6 mln. litų ir

buvo 16,4% didesnis, nei 2004 metais. 2005 m. svarbiausi Lietuvos eksporto partneriai buvo (8 pav.) Rusija (10,4%), Latvija (10,3%), Vokietija (9,4%), Prancūzija (7,2%). Svarbiausi importo partneriai (20 pav.): Rusija (27,8%), Vokietija (15,2%), Lenkija (8,3%), Latvija (4,0%).

8-9 pav. **Lietuvos svarbiausi eksporto ir importo partneriai 2005-2006 m.**

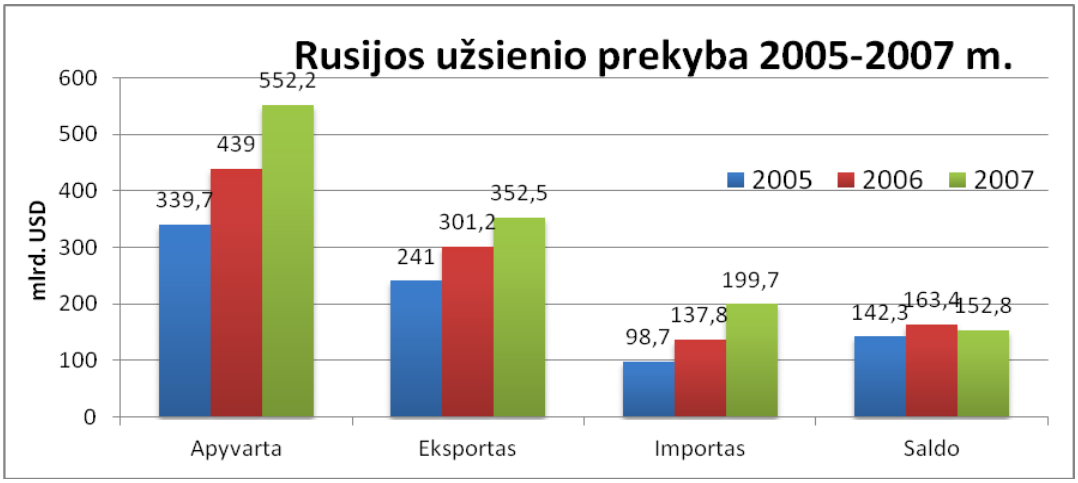
Šaltinis: Statistikos departamentas

2006 metais nuolat gerėja eksporto rezultatai, realus eksporto augimas buvo spartesnis už importo, tai galime pastebėti iš 9 paveikslėlio. Užsienio prekybos perspektyvos buvo išlikusios palankios – buvo tikimasi, kad Rusijoje ir kitose NVS šalyse paklausa ir toliau išliks stipri. Buvo prognozuojama, kad importo augimas išliks stipriu, jį lems kylantis privatus ir investicinis aktyvumas. Eksportas į ES išaugo 19%, eksportas į NVS rinkas sudarė 19,7% bendros apimties, bet augimas buvo 43,5%. Tradiciškai pagrindinės partnerės buvo Rusija, Latvija, Vokietija ir Lenkija.

2004 metai Rusijos ekonomikai buvo labai palankūs pasaulinėje prekių rinkoje, kadangi vidutinės degalų eksporto kainos išaugo 20% per metus, spalvotieji metalai pabrango beveik 30%, o juodieji metalai 65% lyginant su 2003 m. To pasėkoje Rusijos eksporto (kurio 70% tenka degalams ir metalams) kaina pasiekė 182 mlrd. dolerių, o tai trečdaliu daugiau negu 2003 metais. Ekonominio augimo tempų sulėtėjimas iš paklausos pusės buvo sąlygotas dėl nepakankamo investicinio aktyvumo augimo tempų vidaus rinkoje, o iš pasiūlos – dėl gaminamų Rusijos gamintojų produkcijos konkurencingumo lygio mažėjimo (В. Андреев, 2005).

Rusijos užsienio prekybos apyvarta 2007 m. (neįskaitant neorganizuotos prekybos) sudarė 552,18 mlrd. dolerių, o tai viršijo 2006 m. (439 mlrd. dolerių) rodiklius 25%, tai vaizdžiai galime pamatyti 10 paveikslėlyje. Didžiausią Rusijos užsienio prekybos apyvartos dalis atitenka ES šalims (51,4%). 2007 metais užsienio prekybos prekinė struktūra palyginus su 2006 m.

smarkiai nepasikeitė. Tarp eksportuojamų prekių didžiausia dalis teko juodiesiems ir spalvotiems metalams (29,7%), degalų ir energetinio komplekso produkcijai ir mašinų gamybos produkcijai (17,6%). Tarp pagrindinių eksporto prekinių grupių galima pažymėti mašinų gamybos produkciją (45,1%), naftos ir chemijos komplekso produkciją (20,2%) ir maisto produktai (10,8%) (LR ambasados Rusijoje duomenys).

10 pav. **Rusijos užsienio prekybos dinamika 2005-2007 m.**

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys

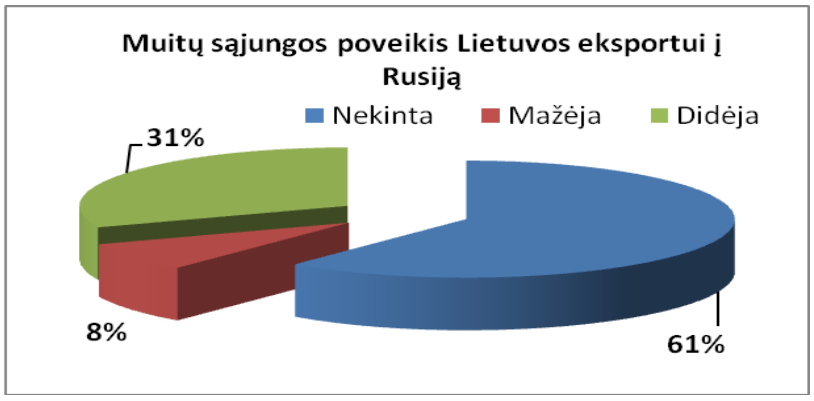
Apžvelgus jau du išsilaisvinimo nuo planinės ekonomikos laikotarpius, galima teigti, kad Rusijos ekonomika yra priklausoma nuo siauro rato prekių eksporto, visu pirma nuo degalų ir žaliavų grupės, o taipogi nuo daugybės vartotojiškų prekių importo. Tam tikrame etape jos atvirumo laipsnis nustojo atitikti šalies vidaus galimybės, mastus ir esančių problemų gilumą.

Lietuvos įstojimas į ES pakeitė dvišalės prekybos su Rusija sąlygas, bet kartu ir suaktyvino prekybą su šia šalimi. Pastebimai didėja maisto prekių dalis eksporte į Rusiją, iš dalies – eksporto subsidijavimo dėka. Nuo 2004 m. jų dalis išaugo nuo 15,7% iki 25,7%. Tarp penkių didžiausią eksporto augimą pasiekusių prekių grupių 2006 m. buvo trys maisto prekių grupės – vaisiai, daržovės ir sūriai. Importo iš Rusijos augimą užtikrino naftos ir gamtinių dujų pirkimo apimčių didėjimas. Kainų dujoms kilimas iššaukė ir importo apimties pastebimai didelį padidėjimą. Maisto produktų iš Rusijos dalis labai nedidelė – 0,5%.

3.1.3. Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulio prekybos organizaciją laikotarpis

2008 – 2009 m., reaguodama į ekonominę krizę, Rusija padidino importo muitus visai eilei produktų , o nuo 2010 m. sausio 1 d., pradėjus veikti Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungai, dauguma šių padidintų muitų buvo įtraukti į bendrą išorinį muitų sąjungos tarifą. Nuo 2010 m. sausio 1 d. pradėjus veikti muitų sąjungai bei įsigaliojus bendram išoriniam muitų sąjungos tarifui buvo reikšmingai paveikta tiek ES, tiek Lietuvos užsienio prekyba (Lietuvos eksportas į šias šalis sudaro beveik 20% viso Lietuvos eksporto). Įvertinus Lietuvos eksportą į Rusiją, Baltarusiją ir Kazachstaną buvo apskaičiuota, kad muitai didėja 30% viso lietuviškos kilmės eksporto į Rusiją, 25% lietuviškos kilmės eksporto į Baltarusiją bei 30% – į Kazachstaną, o dėl išaugusių muitų Lietuvos eksportuotojai gali sumokėti iki 65 mln. litų papildomų muito mokesčių per metus.

Apie 60% lietuviškos kilmės eksporto muitai išlieka nepakitę (11 pav.). Didžiausioms reeksporto prekių grupėms muitai nekinta (skystųjų kristalų matricoms, daugumai lengvųjų ir krovininių automobilių, puspriekabėms ir priekaboms, televizijos aparatams, obuoliams, vynuogėms). Mažėjantys muitai fiksuojami 8% lietuviškos kilmės eksporto: sraigtiniai kompresoriai, mediniai baldai ir langai, Tilsit ir Guoda sūriai, šildytuvai, maišytuvai.

11 pav. **Muitų sąjungos poveikis Lietuvos eksportui į Rusiją**

Šaltinis: Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija

Tačiau vertinti realų muitų sąjungos poveikį Lietuvos eksportuotojams yra labai sudėtinga dėl po nuosmukio atsigaunančios ekonomikos. Nepaisant reikšmingai išaugusių muitų, lietuviškos kilmės prekių eksportas į Rusiją 2010 m. I – III ketvirtį, lyginant su 2009 m. tuo pačiu laikotarpiu, išaugo 18,5% (žiniai: bendras Lietuvos eksportas į Rusiją 2010 m. I – III ketvirtį, lyginant su 2009 m. I – III ketvirčiu padidėjo 48,6%).

Dėl padidėjusių muitų skaudžiausiai buvo paveiktas gyvų kiaulių eksportas į Rusiją. Nuo 2010 m. sausio 1 d. muitui pakilus nuo 5 iki 40%, gyvų kiaulių eksportas į Rusiją 2010 m. I – III ketvirtį krito 47% (žiniai: gyvų kiaulių eksportas į Rusiją 2009 m. sudarė apie 12% viso lietuviškos kilmės prekių eksporto, o 2010 m. – jau tik 6%).

Nepaisant to, kad muitai didėjo visai eilei kitų lietuviškos kilmės prekių, tačiau jų eksportas dėl atsigaunančios ekonomikos vis tiek augo. Pavyzdžiui, nepaisant išaugusių muitų, apie 25% augo galvijienos eksportas, apie 15% padidėjo kartoninių dėžių ir dėklų eksportas.
Lietuviškų sūrių eksportą į Rusiją 2010 m. veikė ne tik tam tikros sūrių rūšims padidėję muitai, bet ir metų pradžioje Rusijos įvestos kitos protekcionistinės priemonės, t.y. su tarptautiniais standartais nesuderinami sanitariniai ir fitosanitariniai (SPS) reikalavimai pieno produktams, dėl ko 2010 m. pradžioje lietuviškų sūrių eksportas į Rusiją buvo kritęs apie 40%. Tačiau 2010 m. I – III ketvirčio duomenys rodo, kad sūrių eksportas į Rusiją atsigavo ir, lyginant su 2009 m. I – III ketvirčiu, padidėjo beveik 2% (žiniai: sūrių, kuriems nuo 2010 m. sausio 1 d. išaugo muitas, eksportas padidėjo beveik 70%).

Lietuvos ir Rusijos tarpusavio prekybos situacija tapo dar įdomesne ir painesne, kai 2012 m. rugpjūčio 22 d. Rusija oficialiai tapo PPO nare.

Įkūrus Muitų sąjungą ir Rusijai prisijungus prie PPO, susidaro visiškai nauja situacija. Rusija kaip ir seniau turi galimybę formuoti prekybinę politiką, atitinkančią nacionalinius interesus, bet jau nebegali taikyti jos savo gamintojų apsaugai vidaus rinkoje be Muitų sąjungos partnerių sutikimo. Šalia to vieninga Muitų sąjungos užsienio prekybos politika (importo reguliavimo srityje) turi visiškai atitikti PPO prekybinės politikos principus. Vietinių gamintojų interesų užsienio rinkose ginimas, prekybos paslaugomis reguliavimas ir intelektinės nuosavybės teisės apsaugos srityse Rusija kol kas gali veikti autonomiškai nuo Muitų sąjungos narių, vadovaujantis savo tikslais ir nacionaliniais teisės aktais.

Rusijos narystė Muitų sąjungoje ir PPO palieka jai galimybę savarankiškai įtakoti užsienio prekybos prekėmis mastą ir jos kryptį tik siauro pasirinkimo instrumentų pagalba. Jiems galima priskirti: aukščiausio lygio ekonominę diplomatiją, daugiašalę diplomatiją Muitų sąjungos ir PPO institucijose, eksporto rėmimą PPO leidžiamais būdais, o taip pat vidaus mokesčių taikymą eksporto ir importo prekėms bei rublio kurso reguliavimas. Galimybė taikyti visus kitus tarifinius ir netarifinius prekybinės politikos apribojimus bus nustatoma šalies įsipareigojimais Muitų sąjungos ir PPO ribose. Visiškai akivaizdu, kad formuojantis Vieningai ekonominiai erdvei ir susitarimui dėl laisvos prekybos NVS atsiras vis naujų iššūkių, kuriems teks ieškoti adekvačių atsakymų.

Kliūčių prekybai sumažinimas ir PPO normų ir taisyklių taikymas – tai pagrindiniai abipusiškos prekybos apimties didinimo instrumentai. Dėja šiai dienai susidaro toks įspūdis, kad

Rusijos valdžios institucijos dar nelabai susivokia PPO ir Muitų sąjungos teisės aktų hierarchijoje bei jų taikyme.

Lietuvos eksporto į Rusiją dalis 2011 metais pasiekė 17,4% viso eksporto. Lietuvai tai be galo svarbi ir kupina potencialo rinka, ypač kai euro zona išgyvena ne pačius geriausius laikus. Todėl eksporto plėtra šia kryptimi yra viena iš galimybių sušvelninti neigiamą sumažėjusios išorinės paklausos poveikį. Kaip parodo Lietuvos eksporto į Rusiją statistiniai duomenys pastaraisiais metais jis turėjo augimo tendenciją (7 lentelė), ir net rublio kurso svyravimai (pvz., 2009 metais) neturėjo didelės įtakos jo tendencijoms. Kaip pažymi dauguma Lietuvos ekonomistų, Lietuva šioje šalyje konkuruoja ne kaina, o kokybe, ir tai ypač būdinga maisto pramonės produktų eksportui . Beje, kaip pastaruoju metu pabrėžia Lietuvos ekonomistai ir analitikai, per pastaraisiais metais vykusioje kovoje dėl Rusijos rinkos dalies, Lietuvos verslininkai pasiekė didžiūlia pažangą būtent maisto produktų ir žemės ūkio produkcijos srityje. Lietuvos pieninkų teigimų, Rusijos narystė PPO suvienodins verslo sąlygas ir teigiamai paveiks jų pardavimus.

7 lentelė. Lietuvos prekyba su Rusija 2007-2011 metais, mlrd. Lt.

Metai / mlrd. Lt	Eksportas	Importas
2007 m.	6,47	11,08
2008 m.	8,92	21,86
2009 m.	5,39	13,54
2010 m.	8,46	19,88
2011 m.	11,54	25,64

Šaltinis: Statistikos departamentas

Šiomis dienomis, kai Rusija tik ka įstojo į PPO, didesnę ar mažesnę prekybos su šia šalimi naudą kol kas sunku nustatyti. Tačiau, kaip sutinka Lietuvos įmonės, bendradarbiaujančios su Rusija, PPO yra pagrindinis žingsnis siekiant modernizuoti Rusijos ekonomiką. Lietuvos Pramoninkų Konfederacijos organizuotos apklausos metu įmonės išreiškė nuomonę, kad ilgesniu laikotarpiu Rusijos įstojimas į PPO teigiamai paveiks įmonių veiklą – taip mano 49% apklaustųjų verslininkų.

Rusijos įstojimo į PPO analitikų nuomonės dėl importo muitų tendencijų trumpuoju ir ilguoju laikotarpiu skiriasi. Rusijai ratifikavus sutartį, tik trečdalis importo muitų sumažėjo iš karto, o likusioms prekėms muitų tarifai bus mažinami palaipsniui per 2-6 metų pereinamąjį laikotarpį (8 lentelė). Optimistiškiausiai Rusijos įstojimą į PPO vertina medienos ir maisto pramonės atstovai.

8 lentelė. Rusijos įstojimo į PPO įtaka Lietuvos gamintojų veiklai ilgesniu nei 5 m. laikotarpiu, proc.

	Jokios įtakos	Sąlygos pagerės
Maisto ir gėrimų pramonė	35	65
Medienos ir baldų pramonė	15	85
Metalų, mašinų ir įrenginių praminė	75	25
Apdirbamoji pramonė	51	49

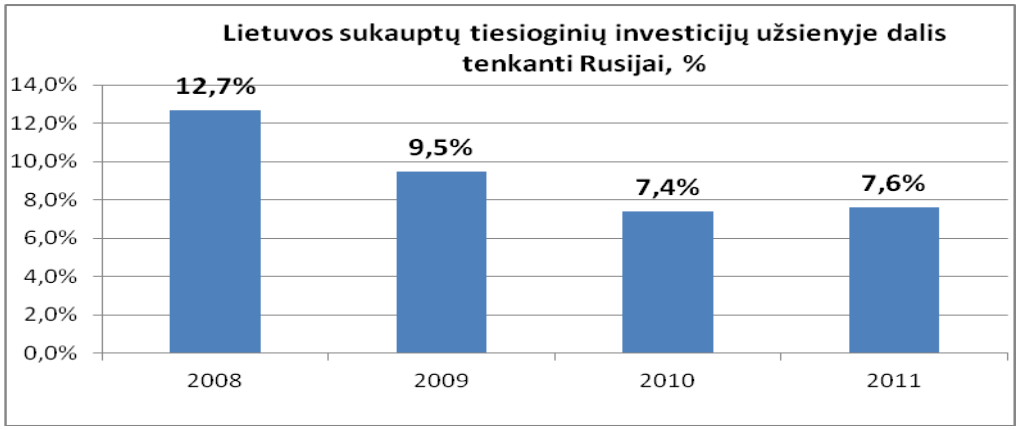
Šaltinis: Lietuvos Pramoninkų Konfederacijos ir „Danske“ banko tyrimas

Pažymėtina, kad pernelyg dažnai besikeičianti Rusijos verslo bei biurokratinė aplinka, kuri šią šalį daro sunkiai prognozuojama, turės keistis. Įstojus į PPO, sumažės Rusijos galimybės vienašališkai uždaruasti vienos ar kitos prekių grupės eksportą. Draudimas ar stabdymas gali būti nustatytas tik pagal PPO numatytas taisykles, kai prekės neatitinka įprastų tarptautinių standartų. Kadangi Rusijos rinkai euro zonos nuosmukis didesnio poveikio nepadarė, laukiama, kad eksporto srautas į Rusiją po jos įstojimo į PPO ir toliau augs ir paskatins didesnių tarptautinių įmonių įėjimą į šią rinką. Šį faktą vertėtų įsidėmėti Lietuvos verslininkams, nes Rusijos rinka atsivėrė ne tik Lietuvos įmonėms, bet ir kitoms šalims, kurios gali efektyviai išnaudoti savo masto ekonomiją ir įgyti konkurencinį pranašumą Lietuvo įmonių atžvilgiu.

3.2. Lietuvos ir Rusijos tiesioginės užsienio investicijos

Politinė įtampa tarp Baltijos šalių ir Rusijos Federacijos yra labai didelė, tad iškyla negatyvus poveikis dvišaliams verslo ryšiams. Baltijos šalių ir Rusijos dvišalius ekonominius santykius negatyviai veikia ne tik reikiamos teisinės bazės šiems ryšiams plėsti nebuvimas, bet ir emocinis fonas. Vis dėlto didžiausia Rusijos investicijų gavėja tarp penkių jos šalių kaimynių esančiuose Vakaruose (Suomija, Estija, Latvija, Lietuva ir Baltarusija) yra Lietuva.

Lietuva nėra pagrindinė šalis investuotoja Rusijoje, beje, kaip ir kitose šalyse, bet teritorinis artumas ir kiti faktoriai sąlygoja Rusijos svarbą investiciniu aspektu. 2008 m. 12,7% visų Lietuvos sukauptų tiesioginių investicijų teko Rusijai, po metų – 9,5%, 2010 m. 7,4%, o 2011 m., Statistikos departamento duomenimis, 7,6% visų Lietuvos sukauptų tiesioginių užsienio investicijų dalis teko Rusijai (žr. 12 pav.).

12 pav. **Lietuvos sukauptų tiesioginių investicijų užsienyje dalis tenkanti Rusijai, proc.**

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys

Nors Baltijos šalys skiriasi tiesioginių užsienio investicijų apimtimis Rusijoje, bet jos turi daug bendrų bruožų, visų pirma šakų struktūroje. Visoms trims Baltijos šalims, tuo pačiu ir Lietuvai, yra būdingas investavimas į maisto ir medienos apdirbimo pramonę, o taip pat investicijų į pagrindines Rusijos ekonomikoje žaliavų šakas nebuvimas – kuro pramonė, metalurgija. Be to, nedidelės tiesioginės užsienio investicijos yra nukreipiamos į įvairią perdirbamąją pramonę ir aptarnavimo sferą. Lietuvos investicijos Rusijoje dažniausiai nukreipiamos į prekybą, chemijos pramonę, įvairių mašinų gamybą ir logistiką. Pažymėtina, kad didžiausias aktyvumas pasireiškia tarp vidutinių ir mažų įmonių (А. Кузнецов, А. Четверикова, 2009).

Lietuvos tiesioginės investicijos pagal teritorinę struktūrą dominuoja Rusijos Šiaurės-Vakarų regione. Tarp Lietuvos investicijų sutelktumo ryškiausiai dominuoja Kaliningrado sritis (90% bendrų įmonių ir apie 600 įmonių su 100% lietuvių kontrole). Ganėtinai didelė dalis investicijų keliauja ir į centrinę Rusijos dalį.

Kaip jau buvo pasakyta, pagrindinės Lietuvos tiesioginės užsienio investicijos yra iš mažų ir vidutinių įmonių, dėl ko jų indelio dydis yra sąlyginai nedidelis. Daugelius iš jų vilioja maisto pramonė. Pastaruoju metu tik Kaliningrado srityje *Naujoji Rūta* investavo 3 mln. JAV

dolerių į konditerijos cecho statybą, *Klaipėdos maistas* – 5 mln. JAV dolerių į mėsos perdirbimo įmonę, *Vičiūnai* – 7 mln. JAV dolerių į žuvies perdirbimo įmonę. Sankt Peterburgo srityje Lietuvos įmonė *Rokiškio sūris* investavo į sūrių gamyklos statybą beveik 0,4 mln. JAV dolerių. Pskovo, Tverės bei kitose Rusijos srityse funkcionuoja *Roslita,* kuri specializuojasi grybų ir uogų perdirbime.

Mašinų gamyboje, ypač Kaliningrado srityje, lietuviškomis įmonėmis taip pat realizuoti keli projektai. Pavyzdžiui, *Sonex* organizavo bendrą įmonę užsiimančia kompiuterinės technikos surinkimu, o vienintelė Baltijos šalyse šaldytuvų gamintoja *Snaigė* 2006 m. atidarė savo šaldytuvų surinkimo gamyklą, investuodama žymią sumą pinigų – 14 mln. JAV dolerių. 2006 m. *Litana* nupirko laivų remonto įmonę. Daug projektų Lietuvos įmonių realizuojama ir kituose Rusijos regionuose: pavyzdžiui, Peterburge veikia bendra įmonė *Puntukas – Puškin* (rus. *Пунтукас - Пушкин)*, kuri gamina įvairią įrangą žmonėms su fizine negalia.

Šaka, kuri būdinga tik Lietuvos įmonėms tarp Baltijos šalių investuotojų, yra chemijos pramonė. Pavyzdžiui, *Nemuno Banga* investavo 7 mln. JAV dolerių į PET[1] ruošinių (preformų) gamyklos statybą Riazanės srityje. Kompanija *Arvi* įsteigė 240 tūkst. tonų galingumo trąšų gaminimo įmonę Kaliningrado srityje ir investavo daugiau nei 20 mln. JAV dolerių.

Paslaugų sferoje Lietuvos investuotojų aktyvumas Rusijoje yra nedidelis palyginus su Estijos investuotojais. 2003 m. prekybos įmonė *Norfa* atidarė savo pirmąją parduotuvę Rusijoje ir ketina plėsti šalyje savo parduotuvių tinklą. Kelios įmonės (pavyzdžiui, *Daisotra*)veikia transporto paslaugų sferoje. Iš perspektyvių projektų labiausiai išsiskiria *Hanner* planai, kuri investuoja 100 mln. JAV dolerių į logistikos komplekso statybą Peterburge.

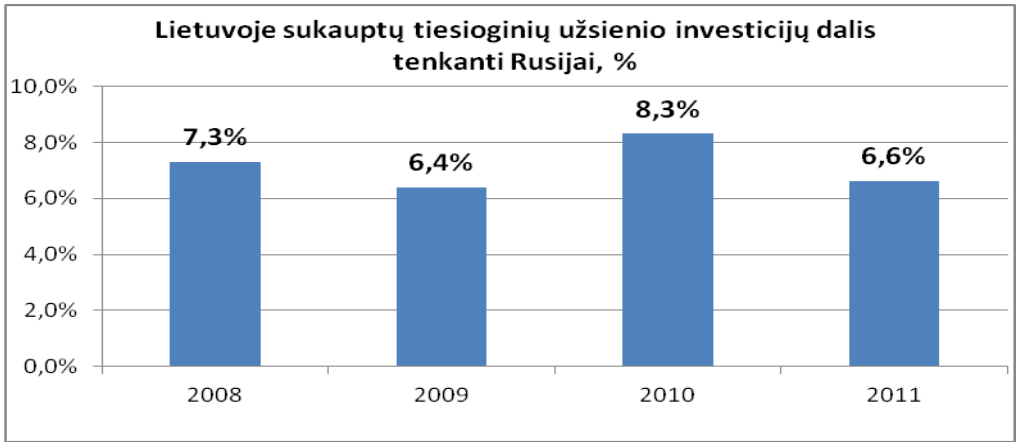
Tokia siaura tiesioginių užsienio investicijų geografija, struktūra bei nežymi jų apimtis yra sąlygota kelių priežasčių. Pirma, dažniausiai investavimas Rusijoje apsiriboja tais ekonomikos sektoriais, kurie labiausiai išvystyti pačioje Lietuvoje, investuoja tų ekonomikos sektorių įmonės, kur funkcionuoja konkurencingos kompanijos, gebančios eksportuoti kapitalą. Antra, investavimo procesą įtakoja politinis faktorius. Tam tikrą reikšmę turi ir Lietuvos įmonėms patrauklus pasienio sektoriaus regionas – jame esančio Rusijos bei užsienio mažų ir vidutinių įmonių, gebančių stipriai konkuruoti, išsivystymo lygis. Pagrindiniai aspektai, kurie trukdo Lietuvos investuotojams plėsti savo tarptautinį verslą yra savotiška Rusijos mokesčių sistemos funkcionavimo specifika, liekanti korupcija muitinėse. Vis dėlto Lietuvos tiesioginės investicijos pasiekia Rusiją.

2008 m. 7,3% visų sukauptų tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje buvo iš Rusijos, 2010 m. jau 8,3%, o remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. jos sudarė 6,6%

[1] PET – polietileno tereftalatas.

(žr. 13 pav.). Reikšmingesnį vaidmenį Rusijos investuotojai turi tik NVS, Balkanuose, Kipre ir keliuose besivystančiose šalyse – tradicinėse Rusijos partnerėse. Vis dėlto, rusiško kapitalo ekspansijai Lietuvoje trukdo ilgalaikiai barjerai.

Pirma, Lietuvos ekonomikos šakos neatitinka daugelio pirmaujančių Rusijos tarptautinių kompanijų specializacijos. Pavyzdžiui, Rusijos transnacionalinių kompanijų 1/3 ilgalaikių užsienio aktyvų ir penkios pirmaujančių iš 15 lyderių kompanijų - investuotojų (su didesniu nei 1 mlrd. JAV dolerių aktyvu) tenka metalurgijai, kuri Baltijos šalyse beveik neišvystyta.

13 pav. **Lietuvoje sukauptų tiesioginių užsienio investicijų dalis tenkanti Rusijai, proc.**

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys

Antra, naujose ir perspektyviose šakose Rusijos įmonės susiduria su galinga Vakarų ir Šiaurės Europos tarptautinių kompanijų konkurencija, kuri beveik nepažystama Rusijos verslui NVS erdvėje. Ryškus pavyzdys yra telekomunikacijos, kadangi Rusijos kompanijos – *MTS* (rus. *МТС*) ir *Vympelkom* (rus. *Вымпелком*) – net gavo pagalbos iš Vakarų strateginių partnerių, kai 2003-2004 m. plėtė savo veiklą Ukrainoje, Kazachstane ir Uzbekistane. Baltijos šalyse pagrindiniais operatoriais yra dar 90-aisiais metais įsitvirtinusi švedų ir suomių bendra kompanija *TeliaSonera* (Lietuvoje – jos įmonė *Omnitel*) ir švedų *Tele2*, kurie realizuoja savo ar bendrus su nacionaliniais operatoriais projektus (be to, Lietuvoje ir Latvijoje veikia kompanija *Bitė*, iki 2007 m. priklausiusi danams). Pažymėtina, kad net Rusijos prekybos įmonė *Evroset* (rus. *Евросеть)* nesugebėjo įsitvirtinti Baltijos šalyse, kadangi regione, dėl per didelės monopolizacijos, 90% mobiliųjų telefonų realizuoja patys operatoriai arba jų vietiniai dileriai.

Finansinėje sferoje Rusijos verslas užima dar silpnesnes pozicijas. Rusijos bankai ir draudimo įmonės net gimtinėje neatlaikytų tikros konkurencijos su pasaulio lyderiais, todėl naudoja Baltijos šalis tik kaip išbandymų poligoną, kad išeiti į ES rinkas. Regione veikia

Investbank (rus. *Инвестбанк),* kuris neseniai susijungė su *Konversbank* (rus. *Конверсбанк),* kuris 2003 m. nupirko per pastaruosius metus Lietuvoje liūdnai pagarsėjusio banko *Snoras* kontrolinį akcijų paketą. Užtat *Ingosstrah* (rus. *Ингосстрах),* turintis verslą keliose Europos šalyse, dar sovietmečiu atsikratė aktyvų Baltijos regione, nesuteikdamas jokio palaikymo 2003-2005 m. savo įmonei *INGO Baltic* Lietuvoje. *Ingosstrah* savininkai matė verslą regione kaip nerentabilų, kadangi pozicijų palaikymas konkuruojant su didelėmis tarptautinėmis įmonėmis reikalavo per didelių lėšų.

Trečia, daugelyje infrastruktūrinėse ar kitose strateginėse šakose Baltijos valstybių valdžia atsargiai žvelgia į Rusijos tarptautinių įmonių įsitvirtinimą jų šalyse. Pavyzdžiui, *Gazprom* (rus. *Газпром)* turi didelius akcijų paketus dujotiekių įmonėse Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje (kur jam taip pat priklauso 99,5% Kauno termofikacinės elektrinės akcijų). Po kompanijos *Jukos* (rus. *ЮКОС)* išnykimo nei vienai Rusijos kompanijai nepavyko išpirkti Lietuvos naftos perdirbimo gamyklos. Sėkmingai savo veiklą vykdo kompanija Lukoil (rus. *ЛУКойл*), kuri Lietuvoje turi 120 degalinių (А. Кузнецов, А. Четверикова, 2009).

Taigi, pagrindinis bendras Lietuvos ir Rusijos investuotojų bruožas yra tas, kad įmonės investuoja tose šakose, kuriose jiems sekasi gimtoje šalyje, kur jie turi patirties ir jaučiasi užtikrintai. Pažymėtina, kad Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo atstovai turi daug galimybių investuoti Rusijos platybėse – smulktus ir vidutinis verslas, pvz., maisto pramonės, prisitaiko beveik visur. Rusija atvirkščiai – jos galingos tarptautinės žaliavų, energetikos ir pan. įmonės neturi kur investuoti Lietuvoje, mūsų šalyje šios šakos nėra išvystytos. Be to, tokioms didžiulėms ir įtakingoms Rusijos įmonėms Lietuva nėra itin svetinga.

4. LIETUVOS IR RUSIJOS DVIŠALIŲ EKONOMINIŲ SANTYKIŲ PERSPEKTYVOS

Dėl geografinio išsidėstymo, rinkų žinojimo Lietuvos eksportui patraukliausios yra kaimyninės Rytų šalių rinkos, t.y. didžiausias eksporto srautas į trečiąsias šalis turi būti sutelktas būtent į kaimynines valstybes: Rusiją, Ukrainą ir kitas NVS šalis.

Lietuvos užsienio reikalų ministerija aktyviai derasi dėl trečiųjų šalių rinkos atvėrimo. Atsižvelgiant į Lietuvos gamintojų interesus didinti eksportą, mažinti trečiųjų šalių prekybos barjerus (pirmiausia muitų tarifus), toliau įtraukiant trečiasis šalis į pasaulinę prekybos sistemą siekiama mažinti trečiųjų šalių muitų tarifus. Kitas tikslas, atsižvelgiant į tai, kad paslaugų ir viešųjų pirkimų rinkos yra apribotos įvairių barjerų, derybų metu siekiama liberalizuoti šias rinkas. Užsienio reikalų ministerijos atstovai daugiašalių ir dvišalių derybų metu ypatingą

dėmesį skiria tam, kad Lietuvos eksportui būtų atvertos potencialiai patraukliausios Rusijos, Ukrainos ir kitos NVS šalių rinkos (Lietuvos užsienio reikalų ministerija).

Ši, bene labiausiai įtakojanti valstybių dvišalius ekonominius ir politinius santykius ministerija, iškėlusi uždavinį užtikrinti, kad regioninio ir dvišalio bendradarbiavimo iniciatyvos prisidėtų prie tolesnio dialogo su trečiosiomis valstybėmis plėtojimo ne tik toliau atveriant rinką, bet ir plečiant bendradarbiavimą reguliavimo sferoje, ypač turint galvoje bendradarbiavimą su potencialiai patraukliomis Rusijos, Ukrainos, Kazachstano rinkomis.

Vis dėlto pripažįstama, jog prekių eksporto į trečiąsias valstybes ir prekių išvežimo į ES plėtra – vienas svarbiausių ekonomikos augimo veiksnių, turintis esminį poveikį bendrai Lietuvos ūkio raidai, naujų darbo vietų kūrimui ir socialiniam stabilumui.

Galimos Lietuvos ir Rusijos bendradarbiavimo sritys:

- Prekybos ir paslaugų teikimo;
- Pramonės;
- Regioninių verslo sistemų skatinimo;
- Investicijų pritraukimo, įskaitant bendrų įmonių steigimą;
- Mokslinių tyrimų, skatinant inovacijų plėtrą gamybos ir paslaugų sektoriuose;
- Turizmo;
- Kurortų;
- Mugių ir specializuotų parodų rengimo (A. Aušra, 2007).

Lietuvos ir Rusijos bendradarbiavimo gairėse jau galima pamatyti konkrečius siekius: „sudaryti palankias sąlygas Lietuvos ir Sankt Peterburgo bei jų regionų juridinių ir fizinių asmenų prekybiniam ir ekonominiam bendradarbiavimui, smulkiojo ir vidutinio verslo plėtrai ir skatinti aktyvų asocijuotų pramonės ir verslo struktūrų dalyvavimą šiose procesuose“. Numatyti išties puikūs tikslai, tik ar esame juos pajėgūs įgyvendinti? Pats skaudžiausias faktas, kai įvairūs tarpvalstybiniai susitarimai taip ir lieka popieriuose. Jei išties pavyktų įgyvendinti šiuos tikslus, galima siekti ir aukštesnių. Pavyzdžiui, skatinti bendrų įmonių steigimą ir inovacijų centrų bei mokslo ir technologijų parkų bendradarbiavimą, pripažįstant mokslinių tyrimų ir technologijų diegimo svarbą.

Dar viena labai perspektyvi šaka, kuria gali remtis Lietuvos ir Rusijos miestų bendradarbiavimas – turizmas: turizmo parodos, turizmo verslo misijos, konferencijos ir seminarai; turizmo informacijos centrai; turizmo verslo asociacijų ir turizmo įmonių bendradarbiavimas; viešbučių ir kitų kolektyvinio apgyvendinimo įmonių bendradarbiavimas; bendradarbiavimas kurortų plėtros srityje(A. Aušra, 2007).

Šių metų vasarą Rusija galiausiai tapo PPO nare, o tai labai džiugi naujiena Lietuvos verslininkams prekiaujantiems ar vykdantiems kitą ekonominę veiklą šioje šalyje. Kol Rusija nebuvo PPO nare, jos rinka buvo ganėtinai pavojinga, nes visi šios šalies sprendimai galėjo būti unikaliais, vienetiniais, priklausančiais nuo politinių vėjų ar poreikių. Suprantama, kad staigių teigiamų pokyčių tikėtis neverta, bet artimiausiais metais šis ilgai lauktas įvykis galės garantuoti Lietuvos verslininkams dalinai stabilesnę ir labiau nuspėjamą Rusijos rinką, neminint ir galimus tam tikrų prekių grupių muitų sumažėjimus.

Pabaigoje reikėtų pabrėžti, kad dabartinis Rusijos ir Lietuvos ekonominių ryšių išsivystymo lygis niekaip neprilygsta turimam potencialui, kuris apibrėžiamas ir naudinga Baltijos šalių geografine padėtimi, ir buvusiais gamybiniais ryšiais, ir kalbos barjero nebuvimu (kol kas). Akivaizdu, kad sprendimų teks ieškoti politinėje sferoje, be to, ekonominė krizė Lietuvoje galėtų padėti labiau atsakingos valstybinės politikos formavimuisi. Tik pradėjus tikrą politinių ledynų tirpdymą tarp mūsų šalies ir Rusijos bei pagerinus tarpvalstybinius, visu pirma politinius, santykius galima tikėtis ir palankesnių pokyčių prekyboje, investicijose ir bendrai Lietuvos ekonomikoje. Rusijos tapimas įtakingiausios tarptautinės prekybinės organizacijos nare yra pats metas Lietuvai nuleisti savo politines ambicijas, nuostatas ir pakeisti Rusijai priklijuotą okupantės etiketę į bendradarbiaujančios kaimynės, kupinos prekybos, verslo ir investicijų realizacijos galimybių.

5. LIETUVOS IR RUSIJOS EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO TĘSTINIS EKSPERTINIS VERTINIMAS

5.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos ir Rusijos tarpusavio prekybos esamą padėtį ir artimiausias perspektyvas, įvertinti Lietuvos verslo įsteigimo ir plėtros galimybes Rusijoje.

Tyrimo objektas – Lietuvos ūkio subjektai užsiimantys prekyba su Rusija ir tarptautinės prekybos žinovai, tyrinėtojai (mokslininkai).

Duomenų rinkimo metodai. Tyrimo duomenims surinkti buvo naudotas tęstinio giluminio interviu metodas, nes būtent šis metodas leidžia gauti gilesnės ir nuodugnesnės informacijos. Interviu metu buvo naudojamas iš anksto parengtas klausimynas, kuris buvo papildomas priklausomai nuo tyrimo situacijos. Klausimai parengti atsižvelgiant į raišomo magistro baigiamojo darbo keliamus uždavinius ir autorei rūpimus klausimus. Klausimų logika paremta magistro baigiamojo darbo autorės sudarytu koncepcijų žemėlapiu (žr. 5 priedą). Pateikti klausimai buvo atviro tipo, nestruktūrizuoti, o interviu rengti neformalioje, ramioje aplinkoje, kad galėtume išgirsti ne tik informanto žinias, bet ir jo nuomonę, požiūrį į tiriamus

reiškinius. Duomenys buvo rinkti dviem etapais: 2011 metų antrą ketvirtį ir 2012 metų ketvirtą ketvirtį. Pirmajame ir antrajame etape dalyvavo tie patys ekspertai, kuriems buvo stengtasi užduoti tuos pačius klausimus, kaip ir pirmajame etape, kad išsiaiškinti ar nepasikeitė jų nuomonė per šį laikotarpį įvykus tam tikriems politiniams ar ekonominiams įvykiams, ar pasiteisino pirmajame tyrimo etape jų numatytos prognozės. Tęstinio tyrimo metu buvo naudojama nekintanti tyrimų metodika ir technika.

Tyrimo imtis. Respondentų, dalyvavusių tyrime, skaičius yra penki asmenys. Vienas dalyvis yra verslininkas, prekiaujantis už Europos sąjungos ribų, kurių viena iš prekybos partnerių yra Rusija. Trys dalyviai yra Lietuvos užsienio prekybos žinovai, o paskutinysis dalyvis yra mokslininkas, tyrinėjantis Lietuvos ir Rusijos užsienio prekybą, ypač žemės ūkio ir maisto produktais. Tokia tyrimo imtis leis visapusiškai įvertinti tiriamus reiškinius, bei įvairių žmonių požiūrius į juos.

Tyrimo etika. Užtikrinant tyrimo etiką, duomenų rinkimo ir analizės metu nebus minimi informantų vardai ir pavardės, o bus panaudoti pseudonimai, kurie leis išsaugoti tyrime dalyvavusių asmenų privatumą. Interviu dalyvių buvo paklausta sutikimo naudoti garso įrašymo techniką interviu metu, jie taip pat buvo įspėti, kad garso įrašai bus panaudoti tik tyrimo duomenų analizei atlikti.

5.2. Tyrimo duomenų analizė

5.2.1. Pirmajame tyrimo etape (2011 m. antrasis ketvirtis) gautų duomenų analizė

(1) informantas: didelės prekybinės patirties su Rusija turintis smulkus verslininkas Z.

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Kaip paveikė verslo ryšius su Rusija? Praktiškai nieko nepasikeitė: ir tada buvo apribojimai ir dabar yra lygiai tas pats – eksporto, importo muitai. Kai neužsiimi dideliu verslu (dujos, elektra, trąšos ir pan.), didelio pokyčio nepajauti, viskas pasiremia informacija ir asmeniniais ryšiais. Pagrindinis reikalas versle yra partnerio patikimumas ir atsiskaitymo sąlygos. <...> Kaip ir didelių apribojimų iš Lietuvos ar Europos sąjungos pusės nėra, didžiausi apribojimai kyla iš Rusijos vidaus politikos. Nuo vietinės valdžios pasikeitimo priklauso tavo verslo sėkmė“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Muitų sąjungos įkūrimas mano verslo nepalietė ir greičiausiai nepalies, kaip ir didžiausią smulkių ir vidutinių Lietuvos verslininkų dalį. Dėl PPO... Susitarimai ir muitų sumažinimas visada skatina prekybą. Verslas myli laisvumą – kuo mažesnis apribojimas, tuo didesnis aiškumas. <...> Manau, po Rusijos įstojimo į PPO, maisto pramonei bus sudarytos gan neblogos prekybos sąlygos, logistikai taip pat".

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Pinigų visada atsiras normaliame investiciniame projekte, bet lietuviai mieliau įsteigia standartinį verslą: gamins duris, plytas... Jaunas verslininkas Rusijoje verslo nekurs, nes ten reikalinga gera subrandinta idėja, patirtis. Dar viena perspektyvi investavimo sritis Rusijoje yra žemės ūkis. Todėl, kad ten yra daug nenaudojamų žemių. Problema tik su darbo jėga – yra milžiniška bedarbystė, bet normalų, geros kvalifikacijos darbuotoją surasti yra didelė problema. Rusijos rinka yra rizikingesnė, bet kartu ji yra ir pelningesnė negu Lietuvos. Bet ten yra kitos problemos: labai didelis nusikalstamumas, kriminalas suaugęs su valstybinėmis struktūromis, kyšiai. Kodėl pelningiau? Nes ten, pavyzdžiui, ir maisto produktai brangesni negu Lietuvoje, o žmonės uždirba mažiau".

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Didžiausios kliūtys yra Lietuvoje – biurokratija, monopolizavimas ir korupcija. Kliūtis yra ir pačioje Rusijoje... Sertifikavimas, licencijavimas daro problemų, ten daug brangiau kainuoja. Tarpvalstybiniai santykiai... Konkrečiai manęs tarpvalstybiniai santykiai neveikia, pagrinde veikia pačius stambiausius verslininkus, nes jie visada nori gauti nuolaidų, palengvinimų. Bet vidiniai valstybinės barjerai yra žymiai didesni už bet kuriuos tarptautinius santykius. Iš tikrųjų, yra ir informacijos stoka apie Rusijos rinką. Ji dažnai pateikiama neatitinkanti tikrovės, ypač iš regionų. Nėra investicijų apsaugos... Užtenka vieno žmogaus sprendimo, kad kitą dieną tavo verslas būtų konfiskuotas. Kaip ir sakiau, korupcija pačioje Rusijoje... ".

(2) <u>informantas:</u> jaunesnioji mokslo darbuotoja J.

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Bendra ES ir Lietuvos užsienio prekybos politika yra palanki Lietuvai, ypač prekiaujant žemės ūkio produktais. Eksporto subsidijos buvo labai dideliu instrumentu, bet nuo 2013 m. jos

nebebus mokamos. Rusijos rinka yra labai imli, ten maisto reikia daug, kad užtikrinti pagrindinius žmonių poreikius“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Pagrindiniai pokyčiai, kurie atsirado dėl Muitų sąjungos įkūrimo, nėra labai dideli, bet esminis smūgis yra dėl gyvų kiaulių importo į Rusiją, nes muitas padidėjo nuo 5% iki 40%. Tai paaiškinama tuo, kad rusai patys planuoja auginti ir eksportuoti kiaules. Šiaip, bendrai paėmus, ši sąjunga turėtų paveikti prekybą teigiamai, nes galėsime lengviau įvežti savo produkciją į Kazachstaną ir Baltarusiją, vien dėl to, kad jie turi bendrą susitarimą. <...> Dėl ko Rusijos rinka yra tokia pavojinga? Ji nepriklauso PPO, dėl to jos visi sprendimai gali būti unikalūs, vienetiniai ir priklausantys nuo politinių vėjų. Todėl įstojimas į šią organizaciją garantuos Lietuvos verslui Rusijoje stabilumą ir politinių sprendimų nebuvimą. Didžiausią įtaką Rusijos įstojimo į PPO turės patiems Rusijos verslininkams, o mums tai turėtų būti tam tikras stabilumo garantas“.

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Tai yra neišsenkanti rinka. Į Rusiją mes turime plėsti eksporto asortimentą, iš maisto produktų, vien sūrio ir varškės nebepakanka. Reikėtų ieškotis rinkos perdirbtiems produktams, o tam reikėtų atlikti rinkos tyrimų, išsiaiškinti vartotojų poreikius. Reikia ieškoti neatrastų nišų. Šiuo metu ekologija ir ekologiškas maistas yra „ant bangos“, o pačioje Rusijoje nei ekologinė žemdirbystė, nei ekologinė produktų gamyba nėra išvystyta. Visiškai neišvystyta prekyba sveika ir ekologiška mėsa. Prekyba su Rusija yra pelningesnė, ypač kai teikiamos eksporto subsidijos“.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Šiuo metu didelės įtakos turi prekių kvotos, bet po Rusijos įstojimo į PPO, tai bus netoleruotina. Sertifikavimo ir licencijavimo tvarka yra vienintelė niša, kuri padeda apsaugoti savo rinką, priklausant PPO. Pagrindiniai seni Lietuvos eksportuotojai su tuo Rusijoje susitvarko, bet naujiems yra sudėtinga, nes „popierizmas“ yra tikrai didelis. Susisiekimo būklė yra ne pati geriausia, tiek dėl leidimų gavimo, tiek pačių kelių būklė Rusijoje ne pati geriausia. Yra problemų su informacijos pasiekiamumu, bet girdėjau, kad planuojama įsteigti tokius Europos ir Rusijos bendradarbiavimo centrus, kur būtų teikiama reali praktinė pagalba verslininkams. “

(3) informantas: mokslinė tyrėja E.

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Tam tikri susitarimai rodo, kad bendra ES ir Lietuvos užsienio prekybos politika ne visada yra palanki Lietuvai. Mano požiūriu, ES bendrumas ir Lietuvos užsienio prekyba Rusijos atžvilgiu skiriasi. Lietuvos santykiuose su Rusija yra labai daug politinių aspektų, ne tiek ekonominės naudos ieškojimo, kiek politikavimo. O pati ES, nemanau, kad yra suinteresuota eksportuoti į Rusiją, ES yra didžiulė rinka".

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Iš vienos pusės, Muitų sąjunga suvienodina prekybos sąlygas, iš šios pozicijos, prekyba bus paprastesnė. Žvelgiant į automobilių verslo suaktyvėjimą, galima sakyti, kad prekybininkai įžvelgia tam tikrą grėsmę. O pasiremiant mūsų mobilių smulkių verslininkų įžvalgomis, gali sakyti, kad ši sąjunga nevisai gerai paveiks mūsų prekybą su Rusija. <...> Dėl Rusijos įstojimo į PPO... Mūsų šalis nėra itin didelė, todėl įtakoti kažkokius svarbius sprendimus mes irgi nelabai galėsime. Kiekvienos derybos turi lobistinį atspalvį. Iš vienos pusės įstojimas į PPO gali eliminuoti visokius prekybiniuose santykiuose esamus nesklandumus, nes vis dėlto yra tam tikros taisyklės, kurių reikia laikytis. Iš kitos pusės, Lietuva, kaip mažutis vienetas, kaip mažas prekybininkas vėl gi susidurs su nemenka konkurencija Rusijoje. O tikėtis labai didelių prekių srautų iš pačios Rusijos neverta, neesam mes tokie įdomus tai Rusijai".

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Esu už žemės ūkio ir maisto pramonės modernizavimą ir lietuviško produkto vardo palaikymą. Nes iš tikrųjų, ką daugiau Lietuva galėtų eksportuoti? Jokiu kitų didelių išteklių mes neturime. Nereikėtų nusigiežti nuo Rytų. Mūsų produkcija yra gana populiari ir žinoma Rusijoje, o mes tuo pranašumu nenorime naudotis".

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Reikėtų palaikyti tarpvalstybinius santykius. Nes jų dabartinė būklė visiškai nėra aiški. Nežinia, ar verslininkai sulauktų prezidentės palaikymo ar pagalbos, iškilus kokiems nors nesklandumams su Rusija. <...> Prastėja lietuviškų produktų kokybė, todėl reikėtų ją gerinti ir palaikyti. Transportas, pasiekiamumas... Yra transportavimo problemų vežant greitai gendančius maisto produktus, nes eilės muitinėse yra didžiulės. Sertifikavimas ir licencijavimas yra taip pat sudėtingas, kuris vėl gi kinta papūtus kokiam vėjui – ar prezidentas norėdamas kažkaip „įkasti" ES ar Lietuvai už kažkokį, gal būt, pasisakymą viešoje erdvėje ir mes nieko

negalime padaryti. Taip pat yra atsiskaitymų problemos, grėsmės. Gal ir informacijos apie rinką Rusijoje trūkumas“.

(4) informantas: Lietuvos politinis ir visuomeninis veikėjas K.

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Jei nebūtų buvę maisto pramonės modernizavimo, kuriam lėšų teikė ES, mūsų užsienio prekyba tikrai nebūtų tokia aktyvi kaip dabar. <...> Šalis didžiulė, rinka didžiulė, bet verslininkus vis dar gąsdino reketas ir korupcija Rusijoje, todėl iškart po Lietuvos įstojimo į ES mūsų prekyba su Rusija ne itin padidėjo, vis dar buvo problemų su atsiskaitimais“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Kaip paveikė Muitų sąjunga? Na, pareguliavo su tom kiaulėm, o šiaip, sunku spėlioti, kokie bus rezultatai. Verslininkai, kuriems muitai padidėjo, be abejonės gailisi. <...> Visos Europos šalys yra suinteresuotos, kad Rusija taptu PPO nare. Kodėl? Tada dalinsimės eksporto į Rusiją kvotą. Aš manau, kad kvotos yra formalus blefas. Norint parduoti, susitinkama su verslo partneriu, susiderama, o tada per politikus visos kvotos yra „sutvarkomos““.

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Pienas yra mūsų žemės ūkio ir ekonomikos variklis, ir nieko čia nepadarysi. <...> Mes turime labai didelį įdirbį, kadangi, ko benorėtų ar bedarytų politikai, yra vartotojas. Rusijoje dar yra brandaus amžiaus vartotojų, kurie prisimena mūsų produkciją nuo sovietmečio, mėgsta ją, perka, siūlo ją pirkti savo vaikams. Todėl interesas su Rusija mums yra labai svarbus. Ten yra mūsų produkcija žinoma ir mėgstama nuo seno, negu, pavyzdžiui, kokoje Prancūzijoje. <...> Nenorėčiau per daug susižavėti Rusija, nes ji dar nėra stabili, daug ką reikia ten plėsti ir gerinti“.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Europos maisto ir veterinarijos tarnybos nesusišneka su Rusijos. Bet Rusija savotiškai bando saugoti savo rinką, tai suprantama. Būtina išsaugoti lietuviškos produkcijos kokybę. <...> Pokyčiai su Rusija yra vystymosi stadijoj, kai kurie dalykai yra nenuspėjami. Tarpvalstybinius santykius reikia tikrai gerinti, nes nuo jų daug kas priklauso. Muitai... Tai yra techninis dalykas – viena diena vienokie, kitą dieną kitokie. Bet jeigu yra geri tarpvalstybiniai santykiai, tarnybos

veikia gerai, tai ir muitai yra atitinkami. Informacijos apie Rusijos rinką pasiekiamumas... Na, su informacija yra problemų. Bet, kas tikrai ieško, tas randa“.

(5) informantas: mokslininkas P., tyrinėjantis Lietuvos ir Rusijos užsienio prekybą žemės ūkio ir maisto produktais

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Dabar Lietuva negali aprūpinti savęs kiauliena, 2/3 jos mums tenka importuoti, mėsos Lietuva jau beveik negali eksportuoti. Bet danai nupirko daug kiaulininkystės kompleksų Lietuvoje ir beveik visas gyvas kiaules eksportuoja į Rusiją, jos sudaro 3/5 visų Lietuvos eksportuojamų gyvų kiaulių. Kaune yra įmonė „Hermis“, kuri beveik 80% visų pieno produktų pateikia Rusijai. Per šią įmonę Latvijos, dalis Lenkijos ir Ukrainos pieno įmonių pateikia savo produkciją Rusijoje. Po įstojimo į ES, ryškiai padidėjo Lietuvos reeksportas į Rusiją, ypač citrusiniais vaisiais, žuvininkystės produktais“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Muitų sąjungos įkūrimas palietė mūsų lietuviškų kiaulių eksportą. Bet įvairiais būdais tai yra apeinama. Dažniausiai tuos 40% muitus padalija į dvi puses: pusę pasiima pardavėjas ir pusę tos naštos pasiima pirkėjas. Taip pat kasdien išvežamos lietuviškos kiaulės į Pskovo srities mėsos kombinatą, kur pusę muito apmoka tas mėsos kombinatas, pusę mūsų įmonės. Kaip dėl įstojimo į PPO? Rusija labai nenori stoti, žemės ūkio specialistai taip pat priešinasi. Rusija labai menkai finansiškai palaiko savo ūkius: 3 mlrd. JAV dolerių per metus, kai reikalingi 20 mlrd. JAV dolerių palaipsniui žemės ūkio atkūrimui. Ko bijoma? Kad po įstojimo į PPO Rusijos rinką užplūs importas ir nukonkuruos vietinius gamintojus“.

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Milžiniški pinigai investuojami į Rusijos Pietus, kur auginami grūdai eksportui, statomi paukštynai. Kai „atėjo“ toks kapitalas, žemės ūkis 1/3 Rusijos teritorijoje suklestėjo, o 2/3 teritorijos merdi ir skursta. <...> Ateinančius 15-20 metų Rusija dar labai daug importuos pieno produktų, tad jei Lietuva turės tokių produktų ir neapleis pieno ūkio, tai turės garantuotą galimybę eksportuoti šiuos produktus į Rusiją. Be to, pasaulinės tendencijos, reikalauja, kad žemėse aprūpintose vandeniu, būtų intensyviai auginami maisto produktai, kad aprūpinti pasaulį maistu. Beveik visa Rusijos teritorija yra aprūpinta vandeniu, todėl anksčiau ar vėliau, tos žemės bus intensyviai naudojamos (tai potencialas investavimui šioje srityje)“.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje.

„Iš Rusijos į užsienį emigravo daug aukštos kvalifikacijos specialistų, kurių dabar Rusijoje tikrai trūksta. Todėl steigiant rimtą verslą Rusijoje, sunku surasti gerų, kvalifikuotų darbuotojų. <...> Lietuvoje būtina intensyvint maisto pramonę ir žemės ūkį, kad bent pasiekti lygį, kuriuos galėsime aprūpinti savo šalį maisto produktais, mėsa“

5.2.2. Antrajame tyrimo etape (2012 m. ketvirtas ketvirtis) gautų duomenų analizė

(1) informantas: didelės prekybinės patirties su Rusija turintis smulkus verslininkas Z.

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Didelės įtakos per daug neturėjo. Net ir prieš Lietuvos įstojimo į ES vykusi Rusijos ekonominė krizė neišgąsdino Lietuvos verslininkų. Aišku, atsirado verslininkų, norinčių prekiauti ir išbandyti savo jėgas labiau Vakaruose nei Rytuose. <...> Galbūt verslininkai tapo labiau užtikrintais, nes atsiradus ginčams gali kreiptis į ES institucijas. O šiaip, paprastų verslininkų prekybinius srautus su Rusija šis įstojimas nepaveikė. Paveikė tik prekybą energetikos produkcija (nafta, dujos ir pan.), gal dar prekybą sūriais ir mėsa, daugiau nieko nepaveikė.“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Dėl šių dviejų įstojimų šiuo metu atsiranda tik pirmieji daigai. Kas liečia Muitų sąjungą... Nemanau, kad ji palietė didžiąją smulkių ir vidutinių verslininkų dalį, ir nemanau, kad artimiausiu metu itin įtakos. <...>Dėl PPO... Dar labai sunku ir anksti kalbėti apie pokyčius Rusijai įstojus į PPO. Be to, juk daugumai prekių yra numatyti pereinamieji laikotarpiai. Bet numatoma, kad daug prekių muitai mažės, jie nebus staigiai ir neprognozuojamai keičiami. <...> Bendrai, įstojimas į PPO turėtų turėti teigiamų pokyčių, nes kai reikalavimai susivienodina, tai visada teigiamai paveikia verslą.“.

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Jeigu Lietuvos valdžia pagaliau nusileis ir neberodys „kaprizų“, galbūt ir atsiras perspektyvų. <...> Manau Lietuvos verslas plėtos santykius su Rusija, bet tai vyks labai sunkiai. Jei verslas vystysis, tai tik asmeninių santykių, pažinčių ir susitarimų dėka, o ne dėka tarpvalstybinių santykių. <...> Aišku, po Rusijos įstojimo į PPO didės konkurencija šalies viduje, bet manau Lietuvos verslas atsilaikys, nes mes importuojame į Rusija ganėtinai aukštos kokybės

prekes už neblogą kainą, rusai mūsų produkciją jau pažįsta ir perka. Net ir brangi Lietuviška produkcija turi paklausą, juk Rusijoje yra daug pasiturinčių ir gerai gyvenančių žmonių, kurie nori ir įstengia mokėti daugiau. Patys rusai kol kas gamina nelabai patrauklią ir kokybišką produkciją (ypač Rusijos gilumoje).“.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Su Rusija santykių pagerinti neįmanoma.... Rusijos vidaus politikos trukdžiai ir jos biurokratinio aparato korupcijos lygis yra pagrindiniai trukdžiai plėstis Lietuvos ir apskritai užsienio verslui šioje šalyje. Nežinau nei vieno didesnio Rusijos verslo, kuris nebūtų korupcinis. <...> Taip kad, visų pirma reikia gerinti verslo sąlygas pačioje Rusijoje. Licencijavimas ir sertifikavimas be abejonės taip pat turi įtakos, nes ši tvarka Rusijoje yra gana savotiška. Pvz., kiekvienai prekei reikia turėti Rusijoje išduotą sertifikatą, o jie yra labai brangūs. Vizų režimas... Kai atsiranda geri tarpvalstybiniai santykiai, tada ir bevizis režimas gali atsirasti. Todėl tai yra politinis klausimas. <...> Kas liečia Rusijos infrastruktūrą ir jos regionų pasiekiamumą – tragediją. Labai sudėtinga pristatyti prekes, nes visi keliai veda per Maskvą.“.

(2) informantas: jaunesnioji mokslo darbuotoja J.

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Po Lietuvos įstojimo į ES prekyba su Rusija padidėjo, padidėjo mūsų šalies reeksportas į Rusiją, ypač vaisių ir daržovių. Bet tai yra ne žemės ūkio nuopelnas, o prekybininkų nuopelnas. <...> Rusijos poreikiai maisto produkcijai yra dideli, todėl daugiau nei trečdalį lietuviškos kilmės maisto ir žemės ūkio produkcijos Lietuva eksportuoja į Rusiją. Šią tendenciją palaikė ir eksporto subsidijos.“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Po Muitų sąjungos susikūrimo Lietuvos eksportas į Rusiją ne itin pakito. Daug kalbų ir nerimo sukėlė Rusijos pareikštas muitų didinimas gyvų kiaulių importui į šią šalį nuo 5% iki 40%, bet Rusijai įstojus į PPO šie muitai vėl sumažėjo iki 5%. Per šį laikotarpį Lietuvoje auginamų kiaulių skaičius sumažėjo, tad nemanau, kad Lietuvos gyvų kiaulių eksportas didės. <...> Džiaugiuosi, kad Rusija galiausiai tapo PPO nare, tai garantuos mūsų verslininkams muitų ir kitų reikalavimų stabilumą, jie nesikeis netikėtai ir nesirems politiniais sprendimais. Nors patiems Rusijos verslininkams šis įstojimas sukels daug rūpesčių, didės konkurencija tam tikrose verslo srityse. <...> Šiuo metu dar anksti vertinti Rusijos įstojimo į PPO pokyčius. Muitai

šiek tiek mažės vaisiams. Kadangi Lietuva neįstengia jų užauginti, greičiausiai į Rusią jų daugiau reeksportuosime. Kol kas daugumai produkcijos Rusijoje galioja pereinamieji laikotarpiai, todėl kol kas didelių pokyčių prekyboje su Rusija tikėtis neverta.“.

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Lietuva turi didelę perspektyvą žemės ūkio produkcijos auginime bei masto produkcijos gamyboje. Visai šalia yra didžiulius plotus užimanti kaimynė Rusija su milijoniniais miestais, kuriuose daugiau yra išvystyta pramonė nei žemdirbystė. Turime perspektyvą prekiaujant Rusijoje sūrio ir kita pieno produkcija, mėsa – ši lietuviška produkcija yra žinoma ir perkama. Bet ilgalaikėje perspektyvoje šių produktų prekiaujant su Rusija gali nebeužtekti. <...> Lietuvos maisto produkcijos verslininkai nėra labai aktyvūs ir neatlieka gerų giluminių Rusijos rinkos tyrimų, kurie padėtų jiems dar labiau įsitvirtinti šios šalies rinkoje su naujais produktais. <...> Pabrėžtina, kad Lietuva turi didelę perspektyvą gaminant ekologišką maisto produkciją, kuri dabar ypač populiari Europoje bei Rusijoje.“.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Po Rusijos įstojimo į PPO, sertifikavimas ir licencijavimas lieka vienintele niša, kuri galėtų leisti apsaugoti Rusijos rinką. <...> Vizų režimas taip pat nemažiau svarbi kliūtis... Ji ganėtinai apsunkina ir riboja verslininkų „gyvą“ bendravimą, o tai įtakoja verslo santykių plėtrą. <..> Po Muitų sąjungos įsteigimo tapo paprasčiau kirsti Kazachstano ir Baltarusijos sienas, bet kelių būklė Rusijos gilumoje yra tikrai prasta. <...> Vis dėlto naujiems verslininkams pradėti prekybą su Rusiją yra gana sudėtinga, kadangi reikalingos pažintys, o rasti patikimą prekybos partnerį, kuris tavęs neapgaus ir tvarkingai vykdys visus atsiskaitymus, yra labai sudėtinga.“.

(3) informantas: mokslinė tyrėja E.

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Manyčiau, kad Lietuvos įstojimas į ES mūsų prekybos srautus į Rusiją sumažino. Lietuvos verslininkams atsivėrė plati ES ir Vakarų rinkos, su paprastesnėmis ir aiškiomis prekybos sąlygomis. Be to, 1998 m. Rusijos krizė, parodžiusi šios šalies ekonominį tiek politinį nestabilumą, privertė Lietuvos verslininkus susimąstyti ar tęsti bendradarbiavimą su šia valstybe. <...> Srautai mažėja ir dėl netinkamo Lietuvos interesų atstovavimo ES, tai nėra paslaptis.“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Muitų sąjunga nepradžiugino automobilių pardavėjų, muitai padidėjo. Bet teko girdėti, kad net patys rusai aptiko kodekso ir įstatymų spragų ir randa būdų, kaip šių muitų išvengti. Manau, šioje sąjungoje Rusija bando ginti savo politinius ir ekonominius interesus, o ne visų trijų valstybių narių, kaip vieningo vieneto, tad neįžvelgiu didelių šios sąjungos privalumų Lietuvos prekybos atžvilgiu. <...> Narystė PPO priverčia laikytis tam tikrų prekybinių normų ir taisyklių. Manau, tai leis išvengti Lietuvos verslininkams išvengti prekybinių nesklandumų ir ginčų prekiaujant su Rusija. Bet labai abejoju, kad sulauksime ypatingo muitų mažėjimo. <...> Esame labai maža šalis, kuri šiuo metu deramai savo interesų neatstovauja nei ES nei PPO kontekste.“.

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Nematau Lietuvai daugiau kitų perspektyvų, kaip žemės ūkio ir maisto produkcijos eksporto į Rusiją plėtra. Kadangi mūsų valstybė ir ES nesilaiko vieningos prekybinės politikos krypties į Rytus, nemanau, kad bus kažkokių Lietuvos eksportuojamos produkcijos pokyčių. <...> Artimiausiu metu reikėtų tikėtis konkurencijos didėjimo Rusijos rinkoje, tad Lietuvos verslininkams verta pradėti gerinti savo produkcijos kokybę bei neprarasti prekės ženklo žinomumo, kad išlaikyti pirkėjus. <...> Manau, prekyboje su Rusija išliks esami Lietuvos verslininkai, nes naujiems pradėti bendradarbiavimą su šia šalimi yra gana sudėtinga.“.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Kalbant apie užsienio prekybos politiką, reikia didžiulių valstybės pastangų formuojant gerą valstybės vardą, gerą viziją, būtina ambasadų veikla, nes vieniems verslininkams yra sunku palaikyti tos prekybos „tonusą“. Lietuvos valdžia šiuo metu beveik nepadeda mūsų verslininkams realizuoti savo produkciją už valstybės ribų. Tad Lietuvos ir Rusijos tarpvalstybinių santykių gerinimas ir mūsų valstybės įvaizdžio gerinimas bei formavimas yra tiesiog būtinas. <...> Kadangi Lietuva neturi jokių iškasenų apart žmonių ir žemės, manau, verta plėsti turizmą, bet trukdo vizų režimas. Rusai norėtų važiuoti į Druskininkus, prie Baltijos jūros krantų ar kitas mūsų gydyklas, bet vizos nėra pigios, be to gauti jas užtrunka laiko. <...> Objektyvios ir plačios informacijos apie Rusijos rinką, manyčiau, tikrai trūksta. Tikriausiai verčiau važiuoti ten pačiam ir žvalgytis verslo galimybių bei partnerių, nei pasitikėti internete skalbiama informacija.“.

(4) informantas: Lietuvos politinis ir visuomeninis veikėjas K.

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Lietuvos įstojimo į ES laikotarpiu Rusija buvo labai nepatikima prekybos partnere. Dar labiau aštresne problema tapo po Rusijos krizės (1998 m.), kai jos ekonominė padėtis buvo labai nestabili. Tuo labiau prekiaujant su Rusija vyrauja nerašytos verslininkų taisyklės, buvo daug problemų su atsiskaitymais. Todėl Lietuvai tapus ES nare, prekyba su Rusija šiek tiek sumažėjo, bet tai buvo laikina. <...> Dabar Lietuvos prekyba su Rusija atsigauna.“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Muitų sąjungos įkūrimas sumažino lietuviškų gyvų kiaulių importą. Dabar rodos vėl sumažėjo muitai, bet jau importuoti nebeturim ko. Patys kiauliena nebeapsirūpinam. Su maisto produkcijos realizavimu rimtų problemų, kiek girdėjau, nebuvo. <...> Vienareikšmiškai mūsų verslininkai, ypač maisto produktų gamintojai ir žemdirbiai, į Rusijos įstojimą į PPO žiūri teigiamai. Svajonė buvo sena. <...> Muitai juk yra pagrindinė priemonė politikai įgyvendinti. Susipyko kažkas, veptelėjo ne tą ko reikia ir padidina muitus. Dabar tokių dalykų vykti neturėtų. <...> Dėl prekybos skaičių kol kas kalbėti sudėtinga, juk praėjo pernelyg mažas laiko tarpas. “

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Pagrindinė mūsų realizuojama produkcija Rusijoje – pieno produktai ir mėsa – prekyba jais reikėtų plėsti. Rusijos gyventojai žino mūsų produkciją, mėgsta. <...> Lietuvoje kasmet palaipsniui nyksta gyvulininkystė, tad sunku kalbėti apie mėsos produkcijos eksporto į Rusiją didinimą, nebent paukštienos. <...> Lieka pieno produkcija, nieko nepadarysi. Turime patirties pieno produkcijos gamyboje, mums neblogai sekasi ir nemanau, kad mūsų produkciją nuvaržys Rusijoje didėsianti konkurencija. <...> 10-15 metų perspektyvoje Lietuvos eksportas į Rusiją tikrai didės, daugiau nėra kur dėtis. Rusijos pramoniniai regionai neturi išvystyto žemės ūkio, todėl maisto produktų jiems nuolat reikia ir poreikiai kasmet auga.“.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Pirmoje vietoje tarpvalstybiniai santykiai, juos būtina reanimuoti, nes dabar jie yra neaiškioje stadijoje. <...> Tai padėtų pritraukti naujus verslininkus bendradarbiavimui su Rusija. Vizų režimo supaprastinimo išsikovoti taip pat reikia. Rusai kaip ir norėtų atvažiuoti į Lietuvą pailsėti, bet vizos procedūros yra daug trunkančios, daug „popierizmo“. Jiems paprasčiau nuvažiuoti kur kitur. <...> Su informacija prastai. Apie ES reglamentus informacijos krūva, o apie Rusijos regionus – nieko. Bet tai turėtų LR užsienio reikalų ministerija kuruoti. LR

žemės ūkio ministerija taip pat nelabai galėtų naujam verslininkui padėti su informacija apie Rusijos rinką. Bendro informacijos centro nėra, o galėtų būti.“.

(5) informantas: mokslininkas P., tyrinėjantis Lietuvos ir Rusijos užsienio prekybą žemės ūkio ir maisto produktais

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

„Lietuvos įstojimas į ES ypač pasižymėjo padidėjusiu vaisių, citrusinių vaisių reeksportu į Rusiją. <...> Pernelyg didelės įtakos neturėjo, kaip eksportavom didžiąją savo maisto produkcijos dalį į Rusiją, taip ir eksportuojame. <...> Bet po nepriklausomybės atkūrimo apleistus ūkius po truputi atnaujinom vardan ES skiriamo finansavimo. Tiesa lietuviška pieno produkcija, pvz., kietieji sūriai, Rusijoje yra vertinama labiau nei kur nors ES.“.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

„Muitų sąjunga apribojo gyvų kiaulių importą į Rusiją. Planavo išplėsti kiaulininkystę Rusijoje ir tai padarė. Pskovo srityje jau yra pastatyti didžiuliai kiaulių auginimo kompleksai. Prisijungė ir danų verslininkai, kurie vis yra vejami iš mūsų šalies. O tuo tarpu Lietuva negali apsirūpinti kiauliena, importuojame iš kitų valstybių. <...> Kas liečia PPO, Rusijos įstojimo į šią organizaciją pokyčiai kol kas yra neigiami. Stengiamasi uždrausti Rusijos maisto produktų gamybos didinimą bei mažinti žemės ūkio paramą, kurią Rusija planavo kasmet didinti. Apskaičiavau, kad norint pasiekti Rusijos žemės ūkio kasmetinio 2-3% augimo, jį būtina finansuoti 600 mlrd. rublių per metus <...> Tad artimiausiu metu Lietuvai neturėtų atsirasti konkurentų rusų verslininkų tarpe. <...>Kol kas Rusija yra niūrios nuotaikos įstojus į PPO. Rusai žino, kad dabartinė jų produkcija yra toli nekonkurencinga, nes jos kokybė nėra gera. Jai taip pat svarbu išsikovoti geras sąlygas prekiaujant žaliavomis, nes vis dėlto tai yra pagrindinė Rusijos eksportuojama prekė, kuri formuoja valstybės biudžetą. “

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

„Neišvengiamai artimiausius 10-15 metų Rusija „reikalaus“ vis daugiau maisto produktų savo gyventojams. Putino politinė programa skatina gimstamumą šalyje, didėja imigrantų skaičius, tai didžiausia perspektyva Lietuvai – didinti maisto produktų eksportą į Rusiją. <...> Mes savo galimybes žemės ūkyje išnaudojame tik trečdaliu, nuo to ką jis galėtų mums duoti. <...> Ekonominė situacija Rusijoje kasmet gerėja, šalis stiprėja, net pasaulio ekonominė krizė Rusijoje nebuvo itin juntama – tai geras požymis. Rusija tampa labiau patikima

prekybos partnere. <...>Lietuvai nereikia išradinėti dviračio, reikia prekiauti tuo ką mes turime ir esami žinomi nuo seno, tuo kame mes turime patirties – tai ir yra mūsų šalies potencialas.“.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

„Viską reikia gerinti santykiuose su Rusija. Per ilgai mes buvome nuo jos atsisukę, todėl viską reikia gerinti iš esmės. <...> Tarpvalstybiniai pirmoje vietoje, sakyčiau... Nuo jų daug kas priklauso: ir muitai ir vizų režimai ir informacijos apie tarpusavio rinkas pasiekiamumas. Nuo to ir reikėtų pradėti. <...> O pati Rusija tampa vis galingesnė, tvarkosi jie po truputi. Ir kelių būklė pagerės artimiausiai metais ir politinė situacija žada stabilumą valdžioje bei ekonomikoje.“.

5.3. Tyrimo rezultatai

Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą poveikis prekybai su Rusija

Žvelgiant į verslininkų ir mokslinių tyrėjų pasisakymus, galima teigti, kad Lietuvos įstojimas į ES prekybą su Rusija pernelyg nepadidino arba pagerino prekybą tam tikrais produktais. Smulkūs ir vidutiniai verslininkai teigia, kad muitai jiems pernelyg nepasikeitė ir to pokyčio jie beveik nepajautė, lyginant su stambiais verslininkais prekiaujančiais trąšomis, elektra ar pan. Svarbiausia, verslininkų manymu, prekiaujant su Rusija turėti ryšių, patikimų partnerių ir informacijos.

Moksliniai tyrėjai ypač pabrėžė prekybos maisto ir žemės ūkio produktais su Rusija suaktyvėjimą, kurį sąlygojo ES eksporto subsidijos. Maisto pramonės ir žemės ūkio modernizavimas ES lėšomis atgaivino šią verslo sritį, pagerėjo maisto produktų kokybė, tad ir mūsų produktai tapo dar labiau mėgstami Rusijoje. Lietuvai tapus ES nare, daug Lietuvos verslininkų panoro išbandyti savo jėgas prekiaujant su Vakarais, kur yra labiau patikimi prekybos partneriai nei Rusijoje, kuri po 1998 m. krizės buvo labai nestabili ir sunkiai prognozuojama. Vertėtų paminėti, kad Lietuvos įstojimas į ES smarkiai padidino Lietuvos reeksportą į Rusiją, ypač įvairiais vaisiais. Vis dėlto, kai kurie tyrėjai kritiškai žvelgia į bendrąją ES ir Lietuvos užsienio prekybos politiką. Jie teigia, kad ši politika ne visada būna palanki Lietuvai, ir pačios Lietuvos santykiuose su Rusija iki šiol yra ne tiek ekonominės naudos siekimo, kiek politikavimo. Kritikuotina ir tai, kad Lietuva labai silpnai atstovauja mūsų šalies prekybinius interesus ES.

Rusijos įstojimo į Muitų sąjungą ir Pasaulinę prekybos organizaciją poveikis Lietuvos prekybiniam verslui

Verslininkų ir mokslinių tyrėjų požiūris šiuo klausimu šiek tiek skiriasi. Verslininkai, kaip ir mokslininkai, sutinka, kad Muitų sąjungos įkūrimas beveik nepaveikė didžiąją dalį Lietuvos smulkių ir vidutinių verslininkų prekiaujančių su Rusija. O skaudžiausiai ši sąjunga paveikė kai kuriuos lietuviškos kilmės produktus. Tyrėjai labiausiai akcentuoja skaudžiai nukentėjusią kiaulininkystę – gyvoms kiaulėms iš Lietuvos nuo 5% iki 40% padidėjusius muitus. Rusija pasistatė didžiulius kiaulių auginimo fermas ir mėsos perdirbimo kombinatus, taip bandydama kuo daugiau savarankiškai apsirūpinti mėsa. Tuo tarpu Lietuvoje kiaulininkystė kasmet vis smunka, daug mėsos į mūsų šalį pradedame importuoti, o ne auginame patys.

Dėl Rusijos įstojimo į PPO, verslininkai pabrėžia, kad verslas mėgsta laisvumą ir muitų sumažinimas tikrai padidins prekybą su Rusija. Kol kas šį įstojimą ir jo pasekmes Lietuvos prekybininkams vertinti yra anksti ir per daug sudėtinga. Be to, didžiajai daliai importuojamai produkcijai ir paslaugoms artimiausius 5-7 metus Rusija taikys pereinamuosius laikotarpius ir muitai čia per daug nesikeis. Džiaugiamasi, kad Lietuvos prekyba su ja taps atviresnė ir saugesnė, nes šiuo metu norint Rusijoje įsteigti savo verslą, sėkmingai jį plėsti ir nebijoti, kad jis gali bet kurią dieną būti sužlugdytas, reikia turėti „gauruotą ranką“ Rusijos valdžioje, t.y. įtakingų ir gerų ryšių, pažinčių. Be to, verslas bus apsaugotas nuo Rusijai būdingų unikalių, vienetinių ir kartais politinį atspalvį turinčių sprendimų dėl įvairių standartų ar muitų, todėl Rusijos įstojimas į PPO bus tam tikro stabilumo garantas Lietuvos verslui. Tyrėjai atskleidė dar vieną faktą, kurio nepasakė verslininkai: Rusijos įstojimas į PPO tikrai ryškiai padidins importą į Rusiją iš įvairių šalių, o tai žymiai padidins konkurenciją mūsų mažos šalies produkcijos atžvilgiu. Tad Lietuvos verslui Rusijos narystė PPO sukels ir tam tikrų problemų.

Lietuvos verslo plėtra ir jo perspektyvos Rusijoje

Verslininkai akcentuoja prekybos su Rusija realybes: prekiauti su Rusija yra labai pelninga, pelningiau negu realizuojant tas pačias prekes Lietuvoje ar ES, bet yra kitų didelių problemų. Kaip teigia verslininkai, Rusijoje yra didelis nusikalstamumas, kuris yra suaugęs su valstybinėmis struktūromis, be reikalingų pažinčių ir ryšių Rusijoje nieko nepasieksi. Jie teigia, kad Rusijoje yra perspektyvu investuoti į žemės ūkį, nes ten yra daug nenaudojamų žemių, bet didelė problema yra su darbo jėga, kadangi trūksta kvalifikuotų darbuotojų.

Moksliniai tyrėjai taip pat pabrėžia, kad Lietuvai vertėtų tęsti žemės ūkio ir maisto produktų importą į Rusiją bei pėsti šios produkcijos asortimentą. Ten mes turime pastovius lietuviškos produkcijos pirkėjus, todėl būtina išlaikyti paklausą ir gerinti šios produkcijos kokybę. Be to, kaip spėja tyrėjai, artimiausius 15-20 metų Rusijai teks daug importuoti pieno

produktų, tad ji bus garantuota rinka lietuviškoms pieno įmonėms. Rusijai įstojus į PPO teko nusileisti šios organizacijos reikalavimams ir sumažinti paramą savo žemės ūkiams. Nusilpusiam ir po sovietmečio deramai neatkurtam Rusijos žemės ūkiui tai yra pražūtinga. Tad maisto produkcijos eksportas į Rusiją mūsų šaliai lieka puikia ir ilgalaike sėkminga niša. Rusijoje taip pat yra perspektyvu ir pelninga prekiauti ekologiškais produktais, kurie yra šiuo metu taip populiarūs, kadangi pačioje Rusijoje ekologinė žemdirbystė ir tokių produktų gamyba nėra išvystyta.

Kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje

Verslininkai pabrėžia, kad didžiausios problemos, kurios trukdo plėsti verslą Rusijoje yra ne tarptautiniuose santykiuose, bet dėl vidinių valstybių barjerų. Problemų sukelia sertifikavimas ir licencijavimas Rusijoje, aukštas korupcijos lygis, stinga informacijos apie Rusijos rinkas, tad verslininkai pataria verčiau patiems važiuoti į Rusiją ir ten žvalgytis galimo verslo įsteigimo, negu pasitikėti informacija internete ar pagražinta Rusijos institucijų suteikiama informacija.

Moksliniai tyrėjai pritaria, kad sertifikavimas ir licencijavimas Rusijoje yra sudėtingas ir naujiems verslininkams yra sunkiai įveikiamas. Bet pabrėžiama, kad sertifikavimas ir licencijavimas Rusijoje lieka vienintele niša, kuri gali apsaugot rusiškus gamintojus. Tyrėjai taip pat pabrėžia transportavimo problemas, kurios kyla dėl leidimų gavimo sudėtingumo, didelių grūsčių muitinėse ir dėl prastos kelių būklės Rusijoje. Iš Rusijos emigravo daug aukštos kvalifikacijos specialistų, tad ir geros darbo jėgos ten trūksta. Tarpvalstybinių santykių būklė tarp Rusijos ir Lietuvos taip pat nebuvo pamiršta. Moksliniai tyrėjai pabrėžia, kad jų dabartinė būklė visai nėra aiški, o nuo tarpvalstybinių santykių daug kas priklauso. Jei tarpvalstybiniai santykiai yra geri – tarnybos veikia gerai, veiksmingai ir muitai yra atitinkami.

5.4. Tyrimo išvados

1. Kaip išaiškėjo, Lietuvos įstojimas į ES nestipriai paveikė Lietuvos prekybą su Rusija, bet pagyvėjo prekyba žemės ūkio ir maisto produktais dėl ES eksporto subsidijų ir įvairių žemės ūkio rėmimo, modernizavimo programų, išaugo vaisių reeksportas. Lietuvos eksporto srautas į Rusija mūsų šalies įstojimo į ES laikotarpiu galėjo sumažėti dėl pasitikėjimo Rusija mažėjimu po 1998 m. ją sukrėtusios ekonominės krizės.

2. Lietuvos ir Rusijos tarpusavio prekybos sąlygos nėra itin blogos. Pagrindinė problema – verslininkų baimės dėl korupcijos Rusijoje, didelės patirties nebuvimas, informacijos apie Rusijos rinkas stoka, investicijų apsaugos nebuvimas bei Rusijos politinis nestabilumas.

Rusijoje yra stiprus lobizmas ir silpni „bedančiai“ įstatymai, tai ir skatina mūsų verslininkus ieškotis stiprių ir įtakingų ryšių, pažinčių Rusijoje.

3. Muitų sąjungos įkūrimas nežymiai paveikė mūsų smulkius ir vidutinius verslininkus prekiaujančius su Rusija. Skaudų smūgį gavo prekyba lietuviškomis gyvomis kiaulėmis su Rusija, po kurio ši prekyba vargu ar atsinaujins net po muitų sumažinimo. Šios sąjungos įkūrimas palangavimo prekių gabenimą kertant Kazachstano ir Baltarusijos sienas.

4. Lietuvos verslininkai džiaugiasi Rusijos įstojimu į PPO, kuris užtikrins verslui stabilumą ir sprendimų priklausančių nuo politinių vėjų Rusijoje nebuvimą. Bet Lietuvos verslui būtina palaikyti mūsų produkcijos kokybę ir įvaizdį, nes po Rusijos įstojimo į PPO, mūsų produkcija gali prarasti populiarumą dėl padidėjusios importuojamų prekių konkurencijos. Kol kas šį įstojimą ir jo pasekmes Lietuvos prekybininkams vertinti yra anksti ir per daug sudėtinga. Be to, didžiajai daliai importuojamai produkcijai ir paslaugoms artimiausius 5-7 metus Rusija taikys pereinamuosius laikotarpius ir muitai kol kas per daug nesikeis.

5. Žvelgiant į artimiausias 20 metų perspektyvas, Lietuvos verslininkams vertėtų didinti ir plėsti pieno produkcijos asortimentą į Rusiją, nes šios produkcijos poreikiai šalyje nemažės. Be to, Rusijai nusileidus PPO reikalavimams, jai teks daug mažiau remti savo žemės ūkius, nei planavo. Perspektyvu plėsti prekybą ekologiškais maisto produktais, dėl šios populiarios produkcijos gamybos trūkumo Rusijoje. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į augančią pasaulio populiaciją ir maisto poreikio didėjimą, tad investavimas į Rusijos žemės ūkį yra labai perspektyvus.

6. Kaip pažymėjo informantai, pagrindinės kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje yra sertifikavimo ir licencijavimo sudėtingumas, informacijos apie Rusijos rinkas trūkumas, transportavimo, kartais kylančios atsiskaitymų problemos bei korupcijos lygis Rusijoje. Pažymėtina, kad pagerėjus Lietuvos ir Rusijos tarpvalstybiniams santykiams, pagerėtų tarnybų darbas, tuo pačiu sumažėtų ir muitai.

7. Pažymėtina, kad informantų nuomonė ir įžvalgos apie Lietuvos ir Rusijos prekybinį bendradarbiavimą tyrimo antrajame etape pernelyg nepasikeitė nuo pirmajame tyrimo etape išreikštos nuomonės. Jų išsakomas Lietuvos prekybinis prioritetas su Rusija – maisto (daugiausiai pieno) ir žemės ūkio produkcija.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išanalizavus Lietuvos ir Rusijos dalyvavimą bei įsipareigojimus tarptautinėms ekonominėms organizacijoms, nustatyta:

1. Lietuvos tarptautiniai prekybos santykiai gali būti suskirstyti į du pagrindinius sutartinius santykius: sutartiniai santykiai su Europos sąjunga ir su Pasaulio prekybos organizacija. Narystė ES yra vienas svarbiausių veiksnių, darančių įtaką Lietuvos užsienio prekybos režimui.

2. 2010 metų liepos 5 d. suformuota Muitų sąjunga, kurioje ne bus taikomi muitai ir ekonominio pobūdžio apribojimai, neigiamai paveikė Rusijos įstojimo į PPO procesą, kuris galiausiai pasibaigė 2012 m. rugpjūčio 22 d. Rusijai įstojus į PPO. Muitų sąjunga yra vienas iš svarbiausių etapų, siekiant ambicingo tikslo – sukurti ES analogišką vieningą Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos ekonominę erdvę. Bet vis dar lieka daug teisinio neaiškumo dėl teisės aktų hierarchijos, muitų sąjungos įgyvendinimo nacionaliniu lygmeniu, muitų paskirstymo, prekybos apsaugos priemonių ir kitų prekybos politikos priemonių naudojimo.

3. ES ir Rusija be prekybinius santykius reguliavusios 1997 m. įsigaliojusios Partnerystės ir bendradarbiavimo sutarties (*PCA*) egzistuoja nuo 2008 m. Šioje sutartyje trūko pačių svarbiausių PPO elementų, todėl egzistuoja labai didelis disbalansas ES ir Rusijos prekybiniuose santykiuose. Buvo remtasi prielaida, kad Naujoji sutartis bus pasirašyta Rusijai tapus PPO nare, todėl Komisija rengia tekstinį pasiūlymą dėl Naujosios sutarties prekybos ir investicijų dalies. Partnerystė su ES galėtų daryti milžinišką teigiamą poveikį ekonomikos modernizavimui Rusijoje, bet tik tuo atveju, jei Rusijos valdžia imsis įgyvendinti modernią ekonomikos vystymo strategiją.

Atlikus Lietuvos prekybinių santykių su Rusija analizę, nustatyta:

4. Nepriklausomybės laikotarpis buvo itin sudėtingas Lietuvos ir Rusijos ekonomikoms. Nors buvo įgyvendinamas užsienio prekybos liberalizavimas, bet tarp Lietuvos užsienio prekybos partnerių Rusija liko be galo svarbi ir buvo nepakeičiama naftos, dujų ir kitų žaliavų importuotoja.

5. Rusijos ekonominė krizė smarkiai paveikė Lietuvos prekybą su šia šalimi. Jei 1993 m. Lietuvos eksportas į Rusiją sudarė 33,1%, tai 1999 m. šis skaičius sudarė tik 6,8%. Tą sąlygojo pirkėjų gyvenimo lygio kritimas, dideli muitai. Lietuviškiems gamintojams tapo sunku dirbti Rusijos rinkoje, bet, dėka Lietuvos pasirašytų laisvos prekybos sutarčių, verslininkai nukreipė lietuviškas prekes į Vakarus. Tuo laikotarpiu mažėjančią prekybą sąlygojo ne tik kritusi paklausa Rusijoje, bet ir vėluojantys tarpbankiniai atsiskaitymai. Ši problema buvo aktuali ir visą

pirmąjį Lietuvos ir Rusijos prekybos dešimtmetį. Lietuvai vis dar buvo svarbūs Rusijos mineraliniai produktai, todėl jos importas į mūsų šalį nuo 2000 m. net padidėjo.

6. Lietuvos įstojimas į Europos sąjungą sukėlė tikrą revoliuciją mūsų užsienio prekyboje. Net 65,6% eksportuojamų prekių 2004 m. buvo išvežtos į ES šalis, sparčiai didėjo žemės ūkio ir maisto produktų eksportas. Pamažu gerėjanti situacija atgiežė Lietuvos verslininkų žvilgsnius į Rusijos rinką ir taip 2006 m. grąžino jai pagrindinės Lietuvos eksporto partnerės vardą.

7. Muitų sąjungos įkūrimas vis dėlto paveikė Lietuvos eksportą į Rusiją: 31% viso lietuviškos kilmės eksportui didėja muitai, o 61% lieka nepakitę. Skaudžiausiai padidėję muitai paveikė gyvų kiaulių ir tam tikrų sūrių rūšių eksportą į Rusiją. Muitų sąjunga bus naudinga tik į Rusiją eksportuojant tekstilės gaminius. Lietuva yra suinteresuota Rusijos įstojimu į PPO, nes ši sutartis užtikrins stabilius ir nuspėjamus santykius su Rusija. Šios šalies narystė Muitų sąjungoje ir PPO palieka jai galimybę savarankiškai įtakoti užsienio prekybos prekėmis mastą ir jos kryptį tik siauro pasirinkimo instrumentų pagalba. Galimybė taikyti tarifinius ir netarifinius prekybinės politikos apribojimus bus nustatoma šalies įsipareigojimais Muitų sąjungos ir PPO ribose.

Išanalizavus Lietuvos ir Rusijos tarpusavio investicijų tendencijas, nustatyta:

8. Lietuva nėra pagrindinė šalis investuotoja Rusijoje ir dažniausiai investavimas apsiriboja tais ekonomikos sektoriais, kurie labiausiai išvystyti pačioje Lietuvoje (maisto ir medienos apdirbimo pramonė, chemijos pramonė). Pagrindinės Lietuvos investicijos yra iš mažų ir vidutinių įmonių, dėl ko jų indelio dydis yra sąlyginai nedidelis. Pagrindinis aspektas, kuris trukdo Lietuvos investicijoms plėstis Rusijoje yra korupcija.

9. Rusijos investicijų didėjimui Lietuvoje trukdo ilgalaikiai barjerai. Didžiausios Rusijos tarptautinės įmonės investuoja metalo apdirbimo pramonėje, kuri Lietuvoje, deja, beveik neišvystyta. Trukdo ir galinga Vakarų ir Šiaurės Europos tarptautinių kompanijų konkurencija.

Pasiūlymai

- Steigti verslo atstovybes didžiuosiuose Rusijos miestuose. Rytų rinka be galo plati ir neužpildyta, bet analitikai perspėja, kad ši rinka yra nestabili. Tačiau turint kvalifikuotų mūsų šalies atstovų didžiuosiuose Rusijos miestuose, galima būtų įžvelgti artėjančias grėsmes verslui ir mūsų verslininkus apie tai perspėti. Stebėti iš šalies nepakanka. Kad geriau suprastume vietos rinką, reikia ją analizuoti iš arti.
- Lietuva turi būti tarp aktyviausių liberalios ES prekybos politikos rėmėjų ir prioritetą teikti trečiųjų šalių rinkų atvėrimui ir prekybą skatinančių prekybos taisyklių tobulinimui. Tokius tikslus gali įgyvendinti tik glaudaus bendradarbiavimo su valstybėmis partnerėmis dėka. Todėl tikslinga dar kartą priminti verslo atstovybių plėtros svarbą Rusijos teritorijoje.

- Lietuvos verslui perspektyvu plėtoti ekologiškų ir natūralių produktų gamybą bei eksportuoti šią produkciją į Rusiją. Ekologiška mėsa – vienas iš neišnaudotų Lietuvos potencialų. Verslininkai turėtų gerinti ir kontroliuoti eksportuojamų į Rusiją maisto produktų kokybę, kad išlaikyti ir padidinti eksportą į Rusiją, kitu atveju ši produkcija artimiausiu metu gali prarasti dalį paklausos šioje šalyje.
- Pritraukti daugiau investicijų į Lietuvos turizmą, į jo gerinimą ir plėtrą. Sudaryti šioms investicijoms palankų plėtros klimatą, skolinimosi sąlygas, teikti valstybės paramą. Mūsų šalies gamta, kraštovaizdis, kaimo turizmas, poilsis prie jūros ir sanatorijose labai traukia Rusijos piliečius, bet sąlygos jų atkeliavimui yra ne pačios palankiausios: būtina supaprastinti ir atpiginti vizų gavimą, gerinti Lietuvos ir Rusijos susisiekimą bei infrastruktūrą. Ypač akcentuotinas oro susisiekimo tobulinimas tarp Rusijos ir Lietuvos miestų, pajūrio.

LITERATŪRA

Monografijos, vadovėliai:

1. Bernatonytė Dalia, Tarptautinė prekyba, -K., „Technologija“, 2007
2. Cibulskienė D., Butkus M., Investicijų ekonomika: realiosios investicijos, -Š., Šiaulių universiteto leidykla, 2007
3. Gilpin Robert, Tarptautinių santykių politinė ekonomija, /vertė Bėkštienė Vida, Cemnolonskis Rimantas ir kt./ -V., „Algarvė“, 1998
4. Kvainauskaitė V., Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai, -K., Technologija, 2004
5. Rakauskienė O., Valstybės ekonominė politika, -V., 2006, MRU Leidybos centras
6. Šimėnas A., Ekonomikos reforma Lietuvoje, -V., 1996 “Pradai”, 207, 209 psl.
7. Vitkus G., Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas, /3 leidimas/ - V., „Eugrimas“, 2008
8. Барановский В. Г., Головин М. Ю. и др., Россия – 2010: российская трансформация в контексте мирового развития, -Москва, Логос, 2010
9. Богомолов О. Т., Анатомия глобальной экономики, ИЦК „Академкнига“, 2003
10. Дюмулен, И. И., Всемирная торговая огранизация, -Москва, “Экономика”, 2003
11. Игонина И., Инвестиции, под ред. проф. Слепова В.А.-Москва, “Юристъ”, 2002
12. Киреев А., Международная экономика, I часть, -Москва, “Международные отношения”, 1997
13. Ломакин, Мировая экономика, 2002, 537 psl.
14. Мировая экономика, под ред. проф. Булатова А. С., - М., “Юристъ”, 2000;
15. Татарников Е., Максимчук Л., Мировая экономика, -Москва, „Аллель-2000“, 2005
16. Фомичёв В., Международная торговля, -Москва, “ИНФРА-М”, 1998
17. Чуфаровский Ю., Таможенное право, -Москва, “Eksmo education”, 2005
18. Экономика и организация внешнеторговых перевозок, под ред. проф. Холопова К.В., Москва, “Юристъ”, 2000.

Studijos, analitiniai tekstai, apžvalgos:

19. Aušra A., Lietuvos bendradarbiavimo su Rusija plėtra ir galimybės, UAB „Baltijos verslo vystymo agentūra“ analizė, 2007
20. Bartkus G., Jurevičius R. ir partneriai, Verslo sąlygos Lietuvoje. Teisės ir mokesčių apžvalga. – V., Advokatų profesinė bendrija, 2004
21. Bartkus G., Jurevičius R. ir partneriai, Verslo sąlygos Lietuvoje. Teisės ir mokesčių apžvalga. – V., Advokatų profesinė bendrija, 2009

22. CBP Netherlands Bureau of Economic Policy Analysis, 2009 http://www.cpb.nl/eng/research/sector2/data/wtm_archief/trademonitor_juni2009.pdf
23. CBP Netherlands Bureau of Economic Policy Analysis, CBP World Trade Monitor, 2012 http://www.cpb.nl/sites/default/files/cijfer/CPB%20World%20Trade%20Monitor%20%28including%20July%202012%29/cpb-world-trade-monitor-july-2012.pdf
24. Europos Komisijos Prekybos generalinio direktorato 2012 m. sausio 31 d. pristatytas pranešimas apie Rusijos narystės PPO sąlygų vertinimą, derybų dėl ES-Rusijos sutarties status quo ir Rusijos, Baltarusijos bei Kazachstano muitų sąjungos integracijos perspektyvas (išverstas į lietuvių kalbą) http://www.lpk.lt/sites/default/files/rusija_ppo.pdf
25. Lietuvos pramoninkų konfederacija, Lietuvos ir Rusijos verslo taryba: Литва. Надёжные ресурсы для бизнеса, 2011.
26. Lietuvos pramoninkų konfederacija: Lietuvos pramonininkų konfederacijos (LPK) apklausos dėl įmonių verslo ryšių su Rusija, 2010
27. Lietuvos užsienio reikalų ministerija: Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungos įgyvendinima; Zanavičius A., Naujoji Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano Muitų sąjunga.Būsimoji Rusijos ir Europos Sąjungos Naujoji sutartis, 2009 ; Rusijos protekcionistinių prekybos priemonių poveikis Lietuvos eksportui, 2010-12-08
28. Nausėda G., Pasitinkant 2011 m. – be euro ir atominės elektrinės kontūrų, bet su viltimi, 2010
29. Rusijos Federacijos ekonominė raida 2010 m. http://www.kcci.lt/uploads/_Ap%C5%BEvalgos_/Rusija/RF%20ekonomine%20raida%202010-12.pdf
30. Šiukštienė D., Lietuvos ir Rusijos ekonominiai ryšiai: globalus fonas, nacionaliniai ir grupiniai interesai pozityvinės ekonomikos požiūriu, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005
31. UkMin Lietuvos ekonomikos apžvalga 2011 m. http://www.verslolietuva.lt/files/File/InfoCentras/UkminoApzvalgos/2011sausio311.pdf
32. World Trade Organization, World Trade Report 2011, -Geneva, 2011 http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf
33. Андреев В. В., Экономическая ситуация в государствах Балтии и внешняя торговля России с этими странами, ИПР РАН, 2005 http://www.cemi.rssi.ru/mei/articles/andreev07-2.pdf
34. Секретариат Интеграционного Комитета Евразийского экономического сообщества, ЕврАзЭС сегодня, -Москва, 2011 www.evrazes.com/i/other/evrazes-segodnya-web.pdf

Leidiniai, straipsniai:

35. Ališauskas R., Rusija jungiasi į PPO šalių klubą (Žurnalas „Valstybė“, 2012 m. rugpjūtis, Nr 8, 48-49 psl.)
36. Eigirdas E., Referendume paaiškės, kam atiteks milijardai – Lietuvai ar Rusijai (Žurnalas „Valstybė“, 2012 m. rugpjūtis, Nr 8, 22-29 psl.)
37. Medalinskas A., Kam naudinga Muitų sąjunga? (Žurnalas „Valstybė“, 2010 m. rugpjūtis, Nr 8)
38. Poškaitytė M., Prezidentės vizito į Maskvą vertė (Žurnalas „Valstybė“, 2011 m. sausis, Nr 1)
39. Кузнецов А., Четверикова А., Проблемы Российско-Прибалтийских экономических связей, 2009 (Leidinys: Мировая экономика и международные отношения, 2009, Nr 7, 73-81 psl.)
40. Оболенский В., Россия в Таможенном союзе и ВТО: новое в торговой политике, 2011 (Leidinys: Мировая экономика и международные отношения, 2011, Nr 12, 22-30 psl.)
41. Ситнова И., Причины российской бедности: структурные и ментальные уровни, 2012 (Leidinys: Мировая экономика и международные отношения, 2012, Nr 2, 57-69 psl.)
42. Стюарт С., Вступление России в ВТО: последствия для Европейского союза, 2011 (Leidinys: Международная жизнь, 2011, Nr 12, 77-87 psl.)
43. Сутырин С., Глобальный экономический кризис как фактор трансформации международной торговой системы, 2011 (Leidinys: Мировая экономика и международные отношения, 2011, Nr 8, 25-30 psl.)
44. Фурман Е. Д., ЕС – страна непредсказуемого постоянства, 2011 (Leidinys: Мировая экономика и международные отношения, 2011, Nr 7, 115-122 psl.)
45. Хавелинская Е. Д., Вавилова Е. В., Марафон „РФ – ВТО“: близок ли финиш?, 2010 (Leidinys: Мировая экономика и международные отношения, 2010, Nr 12, 111-116 psl.).

El. svetainės:

46. European Commission, Russia, http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/russia/
47. Forbes Russia, Памяти дефолта, 2010 http://www.forbes.ru/ekonomika-opinion/finansy/54729-pamyati-defolta
48. Lietuvos ir Rusijos verslo taryba, http://www.lt-ru.lt/index.php?page=home&hl=LT
49. Lietuvos pramoninkų konfederacija, Dabartinių ES – Rusijos prekybos santykių apžvalga, 2012 http://www.lpk.lt/sites/default/files/rusija_ppo.pdf

50. Lietuvos pramoninkų konfederacija, Posėdis PPO Rusija, 2012 http://www.lpk.lt/lt/naujienos/posedis-ppo-rusija
51. Lietuvos Respublikos ambasada Rusijos Federacijoje http://ru.mfa.lt/index.php?1804314056
52. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija http://www.urm.lt/index.php?1201833357
53. Statistikos departamentas, http://www.stat.gov.lt/lt/
54. Veidas, Rusijos įstojimas į PPO didina Lietuvos eksportuotojų galimybes, 2012 http://www.veidas.lt/rusijos-istojimas-i-ppo-didina-lietuvos-eksportuotoju-galimybes
55. Versli Lietuva, Pagrindiniai Lietuvos eksporto makrorodikliai, http://www.verslolietuva.lt/lt/EksportoMakroRodikliai.html
56. Verslo žinios, Rusija oficialiai tapo 156 – ta PPO nare, 2012 http://vz.lt/article/2012/8/22/rusija-oficialiai-tapo-156-ta-ppo-nare?pageno=1
57. World Trade Organization, International trade statistics 2010, Charts, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2010_e/its10_charts_e.htm
58. World Trade Organization, Trade growth to slow on 2012 after strong deceleration in 2011, 2012 http://www.wto.org/english/news_e/pres12_e/pr658_e.htm
59. Всемирная торговая организация и Россия, Присоединение России к ВТО продолжат обсуждать летом, 2011 http://www.wto.ru/ru/news.asp?msg_id=27989
60. Всемирная торговая организация и Россия, Россия присоединилась к ВТО, 2012 http://www.wto.ru/ru/news.asp?msg_id=29135
61. Всероссийская академия внешней торговли Минэкономразвития России, Доха. Программа развития, http://www.vavt.ru/wto/wto/DohaDevelopmentAgenda
62. Евразийская экономическая комиссия, http://www.tsouz.ru/Pages/Default.aspx
63. Международная экономика, Правовые режимы международной экономики, http://www.ard-checchi.kg/finansovye-metody-torgovojj-politiki/821-pravovye-rezhimy-mezhdunarodnojj-torgovli.html
64. Портал информационной поддержки экспорта Белоруссии, Динамика и структура российского экспорта товаров, http://business.export.by/?act=s_docs&mode=view&id=1659&type=by_country&country_id=117&mode2=archive&doc=64
65. Посольство Российской Федерации в Литовской Республике, О состоянии торгово-экономических связей между Россией и Литвой, http://www.lithuania.mid.ru/doc/torgov-ekonom.htm
66. Российско-литовский бизнес портал, Торгово-экономические связи между Россией и Литвой, http://www.lietrus.ru/ru/torgovlya.html

67. Россия – Европейский союз, Региональное сотрудничество Литва – Россия, http://ru.ruseu.com/events/forum_reg/details_87.html
68. Торговое представительство Российской Федерации в Литовской Республике, http://www.rustrade.lt/
69. Федеральная служба государственной статистики России, Россия в цифрах – 2009, http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/Main.htm
70. Федеральная таможенная служба России, http://www.customs.ru/ru/stats/ekspress/detail.php?id286=9615&i286=2

ANOTACIJA

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe valdžios institucijų dėmesys daugiausia buvo nukreiptas į partneryste su Vakarais, o mintys apie bendradarbiavimą ekonominiu lygmeniu su Rytais buvo laikomos tarsi blogo tono ženklu. Lietuvai įstojus į Europos sąjungą glaudesnio bendradarbiavimo su Rusija koncepcijai vėl neliko vietos. Prioritetais imta laikyti mūsų šalies bendradarbiavimą su Vakarų valstybėmis, konkurencingumo iššūkius, emigracijos problemas, įvairius Europos Sąjungos direktyvų įgyvendinimo klausimus. Ar vis dar reikšmingas Lietuvai bendradarbiavimo su Rytų kaimyne Rusija klausimas? Neabejotinai. Tereikia paanalizuoti, kokią didelę dalį eksporto sudaro mūsų šalies eksportas į Rusiją. Taip pat atkreipti dėmesį, kad daugelis žaliavų mūsų šalies verslo įmonės gauna iš Rusijos.

Tyrimo problema. Kokie veiksniai patobulintų Lietuvos ir Rusijos ekonominį bendradarbiavimą?

Tyrimo objektas. Lietuvos ir Rusijos tarpusavio prekyba, jos politika, struktūriniai tarpusavio prekybos pokyčiai bei investicinių srautų, investicinio klimato būklė.

Tyrimo tikslas. Įvertinti Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo ypatumus, esamą padėtį ir remiantis duomenimis pateikti bendradarbiavimo tobulinimo siūlymus.

Tyrimo uždaviniai.

1. pateikti valstybių ekonominio bendradarbiavimo teoriją ir jos įtaką valstybių ekonomikoms;
2. išanalizuoti Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo dabartines sąlygas ir situaciją;
3. pateikti Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo tobulinimo siūlymus remiantis atlikto tyrimo duomenų analize.

ANNOTATION

When Lithuania became an independent state, most attention of the authorities has been focused on the partnership with the West, and thoughts about the economic cooperation with the East were as bad as if the tone mark. When Lithuania joined the European Union there did not reveal the concept of space for closer cooperation with Russia again. The priorities of our country became a close cooperation with the Western countries, the challenges of competitiveness, immigration problems, various European Union directives implementation issues. Is cooperation with Lithuania's eastern neighbor Russia is still meaningful? Absolutely. You just have to analyze how significant is the part of our country's exports to Russia. Also note that mainly part of the raw materials our country's business receives from Russia.

The research problem. What factors improved the Lithuanian-Russian economic cooperation?

The object of research. Lithuania-Russia trade, its policies, structural changes in trade and mutual investment flows, investment climate condition.

The aim of research. Rate Lithuanian-Russian economic cooperation features of the current situation on the basis of data from a co-development proposals.

The research tasks.

1. submit Economic Cooperation theory and its impact on the economies;
2. analysis of the Lithuanian-Russian economic cooperation between current conditions and situation;
3. Lithuanian-Russian economic cooperation development proposals on the basis of survey data analysis.

SANTRAUKA

Šiame darbe nagrinėjamas Lietuvos ir Rusijos ekonominis bendradarbiavimas nuo Lietuvos nepriklausomybės iki šių dienų bendradarbiavimo aktualijų.

Šis tyrimas aktualus ir naujas tuo, kad Rusija nuo seno yra pagrindinė Lietuvos užsienio prekybos partnerė, bet nežiūrint į tai, šių dviejų valstybių ekonominio bendradarbiavimo klausimas yra labai menkai nagrinėjamas Lietuvos mokslininkų ekonomikos straipsniuose ar monografijose. Lietuvos ir Rusijos bendradarbiavimas mūsų šalyje yra daugiau nagrinėjamas politiniu nei ekonominiu aspektu.

Šiame darbe buvo analizuojama Lietuvos ir Rusijos tarpusavio prekyba, jos politika, struktūriniai tarpusavio prekybos pokyčiai bei investicinių srautų, investicinio klimato būklė.

Šio tyrimo tikslas buvo įvertinti Lietuvos ir Rusijos ekonominio bendradarbiavimo ypatumus, esamą padėtį ir remiantis duomenimis pateikti bendradarbiavimo tobulinimo siūlymus.

Šio darbo teoriniai daliai atlikti buvo analizuojami Lietuvos ir Rusijos ekonomistų apžvalgos, straipsniai, Lietuvos ir Rusijos ministerijų, institucijų ir bankų apžvalgos, analitiniuose ataskaitos. Analitinė dalis atlikta taikant tęstinį ekspertų interviu metodą.

Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos ir Rusijos tarpusavio prekybos sąlygos nėra itin blogos. Pagrindinė problema – verslininkų baimės dėl korupcijos Rusijoje, didelės patirties nebuvimas, informacijos apie Rusijos rinkas stoka, investicijų apsaugos nebuvimas bei Rusijos politinis nestabilumas. Lietuvos verslininkai džiaugiasi Rusijos įstojimu į PPO, kuris užtikrins verslui stabilumą ir sprendimų priklausančių nuo politinių vėjų Rusijoje nebuvimą. Bet Lietuvos verslui būtina palaikyti mūsų produkcijos kokybę ir įvaizdį, nes po Rusijos įstojimo į PPO, mūsų produkcija gali prarasti populiarumą dėl padidėjusios importuojamų prekių konkurencijos. Pagrindinės kliūtys, kurios trukdo vystyti verslą Rusijoje yra sertifikavimo ir licencijavimo sudėtingumas, informacijos apie Rusijos rinkas trūkumas, transportavimo, kartais kylančios atsiskaitymų problemos bei korupcijos lygis Rusijoje. Pažymėtina, kad pagerėjus Lietuvos ir Rusijos tarpvalstybiniams santykiams, pagerėtų tarnybų darbas, tuo pačiu sumažėtų ir muitai.

Lietuva nėra pagrindinė šalis investuotoja Rusijoje ir dažniausiai investavimas apsiriboja tais ekonomikos sektoriais, kurie labiausiai išvystyti pačioje Lietuvoje (maisto ir medienos apdirbimo pramonė, chemijos pramonė). Rusijos investicijų didėjimui Lietuvoje trukdo ilgalaikiai barjerai. Didžiausios Rusijos tarptautinės įmonės investuoja metalo apdirbimo pramonėje, kuri Lietuvoje, deja, beveik neišvystyta. Be to, Lietuvos valdžia atsargiai žvelgia į Rusijos tarptautinių kompanijų įsitvirtinimą mūsų šalyje.

Lietuvos perspektyva prekyboje su Rusija – maisto (ypač pieno) ir žemės ūkio produkcija. Mūsų šalis turi įdirbio šioje srityje, o didėjant Rusijos gyventojų skaičiui ir sumažėjus šios šalies žemės ūkio paramai, Rusijos maisto poreikis kasmet vis augs.

SUMMARY

This work focuses on the Lithuanian-Russian economic cooperation between Lithuania's independence to the present day realities of cooperation.

This study is relevant and new, because Russia has been the main foreign trade partner of Lithuania for a long time, but in spite of this, the two countries' economic cooperation in question is very poorly researched by Lithuanian scientists' in economics articles and monographs. Lithuanian-Russian co-operation in our country is more a political issue than an economic point of view.

In this work has been analyzed the Lithuanian-Russian bilateral trade, its policies, structural changes in trade and mutual investment flows, investment climate condition.

The aim of the study was to assess the Lithuanian-Russian economic cooperation characteristics, the current situation on the basis of data from co-development proposals.

This work was supported by the theoretical analysis of Lithuanian and Russian economists' reviews, articles, Lithuanian and the Russian ministries, institutions and banks review, analytical reports. Analysis was performed with a continuous part of the expert interview method.

The results showed that Lithuanian and Russian trade conditions are not extremely poor. The main problem – Businessmen fear of corruption in Russia, extensive experience in the absence of information on the Russian market a lack of investment and lack of protection of the Russian political instability. Lithuanian businessmen welcome Russia's accession to the WTO, which will ensure the stability and business solutions depending on the political winds in Russia absence. But the Lithuanian business need to maintain our product quality and brand image, because after Russia's accession to the WTO, our products can lose popularity due to the increased competition of imported goods. Main obstacles that hinder the development of business in Russia is a certification and licensing complexity, information about the Russian market failures, transportation, sometimes resulting settlement issues and the level of corruption in Russia. It should be noted that improvements in the Lithuanian-Russian cross-border relationships, improve service work, while reducing and duties.

Lithuania is not a principal investor in Russia and mostly limited to investing in economic sectors that are most developed in Lithuania itself (food and wood processing industry, chemical industry). Russian investments in Lithuania hamper long-term growth barriers. Russia's largest international companies investing in the metal-working industry, which in Lithuania, unfortunately, almost undeveloped. Moreover, the Lithuanian government is wary of Russia's international breakthrough companies in our country.

Lithuanian prospect of trade with Russia – the food (especially milk) and agricultural products. Our country has experience in this area, and Russia's growing population and the decline in the country's agricultural support, Russia is expecting for food demand growth each year.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

INTERVIU KLAUSIMYNAS VERSLININKAMS 2011 METŲ ANTRĄ KETVIRTĮ

1. Kaip paveikė Lietuvos įstojimas į ES Jūsų prekybinius verslo ryšius su Rusija?

2. Ar bendra ES ir Lietuvos užsienio prekybos politika paveikė Jūsų prekybos srautų apimtis su Rusija?

3. Kaip Jūsų manymu nuo 2011 m. sausio 1 d. pradėtas taikyti Muitų sąjungos Bendrasis muitų tarifas paveikė prekybą su Rusija? Kokie yra svarbiausi šios sąjungos privalumai ir trūkumai Lietuvos prekybiniam verslui su Rusija?

4. Kaip Jūsų manymu paveiks Lietuvos prekybą su Rusiją pastarosios įstojimas į PPO? Ar Lietuvos prekybinis verslas sulauks teigiamų dvišalės prekybos su Rusija pokyčių?

5. Kokie veiksniai padėtų vystyti verslo ryšius Rusijoje? (tarpvalstybiniai santykiai, muitai, licencijavimo ir sertifikavimo tvarka, kiekybinės prekių kvotos, vizų režimai, informacijos apie Rusijos rinką pasiekiamumas, transporto susisiekimas su Rusijos regionais).

6. Ar yra perspektyvu vystyti naujus ar plėsti esamus verslo ryšius Rusijoje? Ar tikitės prekybinių santykių su Rusija pagerėjimo?

2 PRIEDAS

INTERVIU KLAUSIMYNAS TYRĖJAMS 2011 METŲ ANTRĄ KETVIRTĮ

1. Ar bendra ES ir Lietuvos užsienio prekybos politika paveikė prekybos srautų apimtis su Rusija?

2. Kaip Jūsų manymu nuo 2011 m. sausio 1 d. pradėtas taikyti Muitų sąjungos Bendrasis muitų tarifas paveikė prekybą su Rusija? Kokie yra svarbiausi šios sąjungos privalumai ir trūkumai Lietuvos prekybiniam verslui su Rusija?

3. Kaip Jūsų manymu paveiks Lietuvos prekybą su Rusiją pastarosios įstojimas į PPO? Ar Lietuvos prekybinis verslas sulauks teigiamų dvišalės prekybos su Rusija pokyčių?

4. Kokie veiksniai padėtų vystyti verslo ryšius Rusijoje? (tarpvalstybiniai santykiai, muitai, licencijavimo ir sertifikavimo tvarka, kiekybinės prekių kvotos, vizų režimai, informacijos apie Rusijos rinką pasiekiamumas, transporto susisiekimas su Rusijos regionais).

5. Ar yra perspektyvu vystyti naujus ar plėsti esamus verslo ryšius Rusijoje? Ar tikitės prekybinių santykių su Rusija pagerėjimo?

3 PRIEDAS

INTERVIU KLAUSIMYNAS VERSLININKAMS 2012 METŲ KETVIRTĄ KETVIRTĮ

1. Kaip paveikė Lietuvos įstojimas į ES Jūsų prekybinius verslo ryšius su Rusija?

2. Ar bendra ES ir Lietuvos užsienio prekybos politika paveikė Jūsų prekybos srautų apimtis su Rusija?

3. Kaip Jūsų manymu nuo 2011 m. sausio 1 d. pradėtas taikyti Muitų sąjungos Bendrasis muitų tarifas paveikė prekybą su Rusija? Kokie yra svarbiausi šios sąjungos privalumai ir trūkumai Lietuvos prekybiniam verslui su Rusija?

4. Kaip Jūsų manymu paveikė (-s) Lietuvos prekybą su Rusija pastarosios 2012 m. rugpjūčio 22 d. įstojimas į PPO? Ar Lietuvos prekybinis verslas sulaukė (-s) teigiamų dvišalės prekybos su Rusija pokyčių?

5. Kokie veiksniai padėtų vystyti Lietuvos verslo ryšius Rusijoje? (tarpvalstybiniai santykiai, muitai, licencijavimo ir sertifikavimo tvarka, kiekybinės prekių kvotos, vizų režimai, informacijos apie Rusijos rinką pasiekiamumas, transporto susisiekimas su Rusijos regionais).

6. Ar yra perspektyvu vystyti naujus ar plėsti esamus verslo ryšius Rusijoje? Ar tikitės prekybinių santykių su Rusija pagerėjimo?

4 PRIEDAS

INTERVIU KLAUSIMYNAS TYRĖJAMS 2012 METŲ KETVIRTĄ KETVIRTĮ

1. Ar bendra ES ir Lietuvos užsienio prekybos politika paveikė prekybos srautų apimtis su Rusija?

2. Kaip Jūsų manymu nuo 2011 m. sausio 1 d. pradėtas taikyti Muitų sąjungos Bendrasis muitų tarifas paveikė prekybą su Rusija? Kokie yra svarbiausi šios sąjungos privalumai ir trūkumai Lietuvos prekybiniam verslui su Rusija?

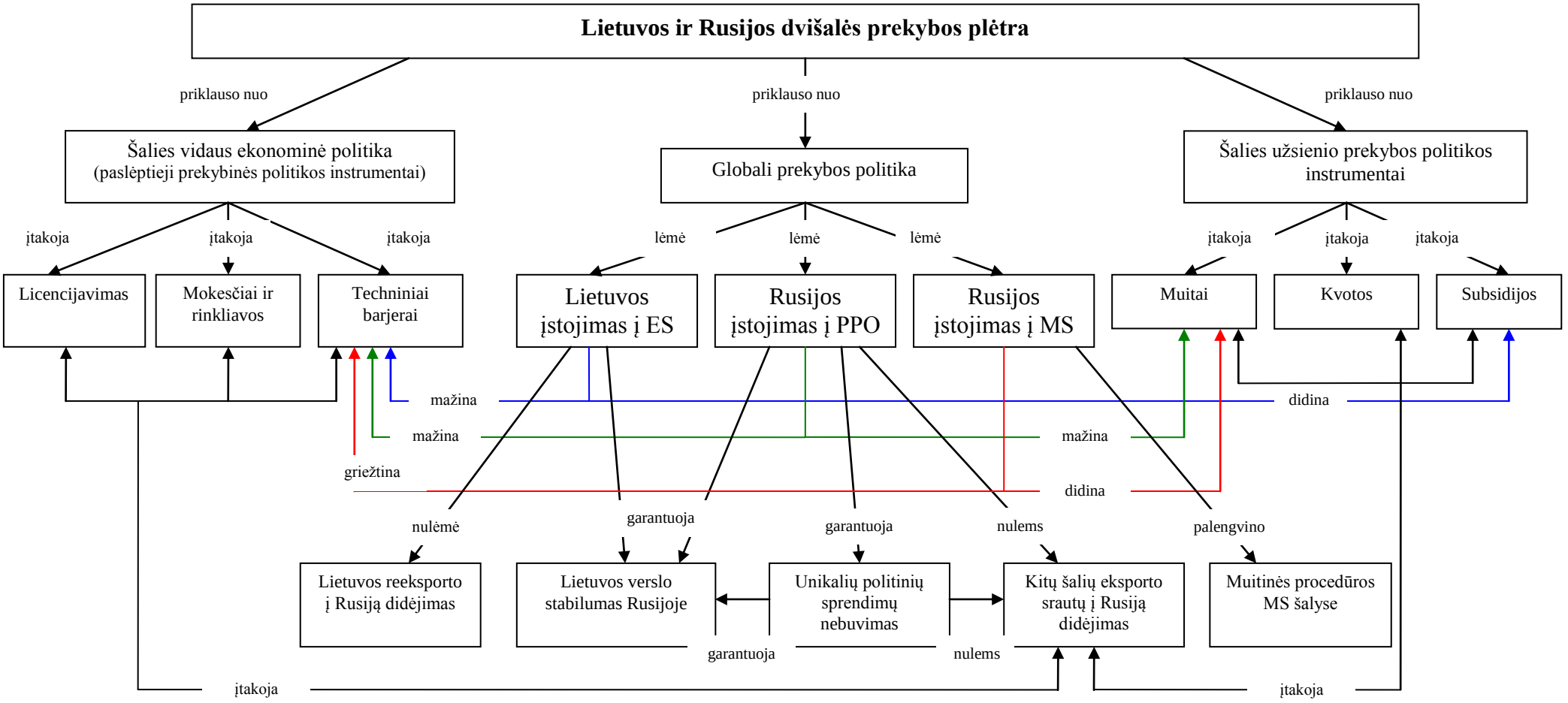
3. Kaip Jūsų manymu paveikė (-s) Lietuvos prekybą su Rusija pastarosios 2012 m. rugpjūčio 22 d. įstojimas į PPO? Ar Lietuvos prekybinis verslas sulaukė (-s) teigiamų dvišalės prekybos su Rusija pokyčių?

4. Kokie veiksniai padėtų vystyti Lietuvos verslo ryšius Rusijoje? (pvz., tarpvalstybiniai santykiai, muitai, licencijavimo ir sertifikavimo tvarka, kiekybinės prekių kvotos, vizų režimai, informacijos apie Rusijos rinką pasiekiamumas, transporto susisiekimas su Rusijos regionais).

5. Ar yra perspektyvu vystyti naujus ar plėsti esamus verslo ryšius Rusijoje? Ar tikitės prekybinių santykių su Rusija pagerėjimo?

5 PRIEDAS

LIETUVOS IR RUSIJOS DVIŠALĖS PREKYBOS PLĖTROS KONCEPCIJŲ ŽEMĖLAPIS

* MS – Muitų sąjunga
* PPO – Pasaulio prekybos organizacija
* ES – Europos sąjunga